

Matica

broj

no.

6

lipanj

june

2020.

MJESEČNA REVIJU HRVATSKE MATICE ISELJENIKA MONTHLY MAGAZINE OF THE CROATIAN HERITAGE FOUNDATION

PAG - OTOK S DVA LICA

ISSN 1330-2140

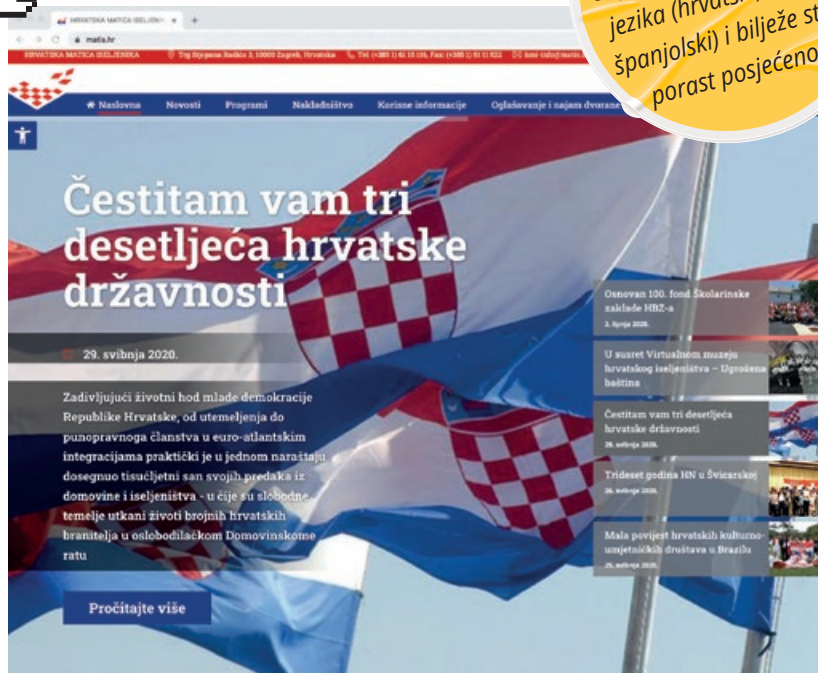
9 771330 214009

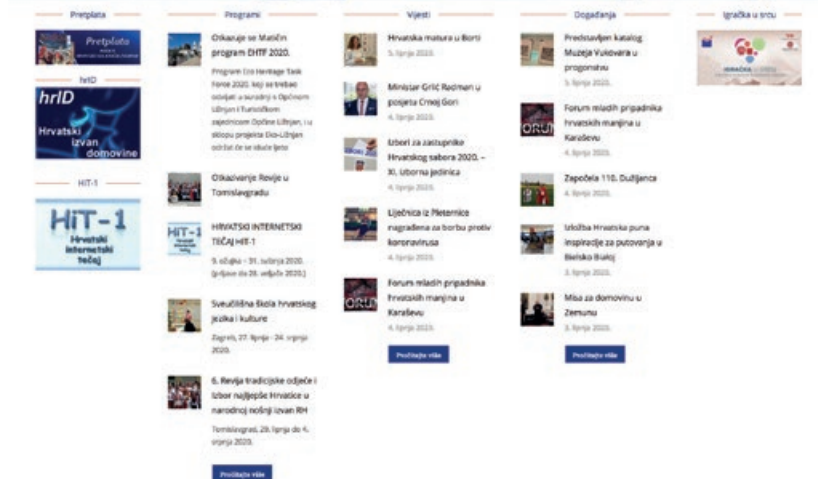
Posjetite stranice web portala
Hrvatske matice iseljenika!

www.matis.hr

Web stranice
HMI ĉitaju se diljem
svijeta, dostupne su na tri
jezika (hrvatski, engleski,
španjolski) i biljeŹe stalan
porast posjećenosti.

Budite korak ispred ostalih i predstavite se hrvatskim iseljeničkim zajednicama,
uglednim poslovnim Hrvatima u svijetu i njihovim partnerima.

Oglašavajte na web portalu Hrvatske matice iseljenika!

Internet marketing HMI osmislio je nekoliko načina oglašavanja:

■ **BANERI** ■ **SPONZORIRANI ĀLANAK** ■ **SPONZORIRANE RUBRIKE**

Odjel za marketing i promociju HMI - Ivana Rora

tel. (+385 1) 61 15 116 ■ fax. (+385 1) 61 11 522

mob. 099 61 15 116 ■ E-mail: marketing@matiss.hr

Kolumne

- 13**
Globalna Hrvatska
Vesna Kukavica
- 26**
Sociološka slagalica
Nino Sorić
- 33**
Endemi u Hrvatskoj
Darko Mihelj
- 37**
Jezični podsjetnik
Sanja Vulić
- 38**
Hrvatski glazbenici
Davor Schopf
- 44**
Jadranski otoci
Marjana Kremer
- 58**
Klikni – Idem doma!
Vesna Kukavica
- 60**
S(k)retanja
Šimun Šito Ćorić

- 4** Fokus: Vijesti iz Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan RH
- 6** Dan državnosti
- 8** Dan grada Zagreba
- 11** Predsjedanje Vijećem Europske unije
- 12** Fond Školarinske zaklade Hrvatske bratske zajednice
- 14** 70.obljetnica ansambla St. George Junior Tamburitza
- 17** Zbornik radova s konferencije "Povijest hrvatske političke emigracije u 20. stoljeću"
- 20** Intervju: Božo Skoko
- 22** Folklor u doba korone
- 24** Aktivnosti HMI-ja u vrijeme pandemije
- 28** Paški iseljenik u Francuskoj
- 30** Povijesna razmišljanja o otoku Pagu
- 40** Zanimljivosti otoka Paga
- 42** Lunske masline
- 46** Izložba hrvatske zajednice u Brazilu
- 47** Intervju: Marta Tomić
- 50** Kvarnerski iseljenik u SAD
- 54** Intervju: Gordan Ravančić
- 62** Crorama
- 64** In memoriam: T.F.Carlovich
- 65** Predsjednik RH primio proslavljene košarkaše
- 66** Vijesti iz sporta

HRVATSKA MATICA ISELJENIKA

Trg Stjepana Radića 3, pp 241
10002 Zagreb, Hrvatska / Croatia
Telefon: +385 (0)1 6115-116
Telefax: +385 (0)1 6110-933
E-mail: matica@matiss.hr Web: www.matis.hr

GODIŠNJA PRETPLATA / ANNUAL SUBSCRIPTION

Običnom poštom / regular mail:
Hrvatska / Croatia 100 kn
ostale europske države /
other European countries 25 EUR
Zračnom poštom / airmail:
SAD / USA 65 USD
Kanada / Canada 65 CAD
Australija / Australia 70 AUD
ostale prekomorske države /
other overseas countries 70 USD

DEVIZNI RAČUN BROJ /

FOREIGN CURRENCY ACCOUNT:

IBAN: HR06 2340 0091 5102 96717
SWIFT CODE: PBZGHR2X
Privredna banka Zagreb, Radnička cesta 50

ŽIRO RAČUN ZA UPLATU U KUNAMA / DOMESTIC CURRENCY ACCOUNT (IN KUNA):

IBAN: HR80 2390 0011 1000 21305
Hrvatska poštanska banka

Naručite i vi svoju Maticu jer Matica je most hrvatskoga zajedništva

Želite li primati MATICU kao dar koji će stizati na Vašu kućnu adresu? Jedino što trebate učiniti jest poslati nam popunjenu narudžbenicu i uplatiti na naš račun odgovarajući novčani iznos koji pokriva troškove slanja. MATICA će potom svaki mjesec stizati u Vaš dom. Naručite, čitajte i preporučite MATICU Vašoj rodbini i prijateljima, kako biste aktivno sudjelovali u ostvarivanju MATIČINE misije: biti čvrsti most između Hrvatske i Hrvata diljem svijeta.

Ime i prezime / Name and surname

Adresa / Address

Grad / City

Država / State

Pošt. broj / Zip Code

Tel.

Fax.

E-mail

Datum / Date

Donosimo vijesti iz Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske.

Priredio: **Željko Rupić**

Na visokim učilištima u Zagrebu, Osijeku, Zadru i Vukovaru

Studij u domovini

Posebna upisna kvota za iseljeničku mladež i pripadnike naših manjinskih zajednica iz europskoga susjedstva na hrvatskim visokim učilištima i u akademskoj godini 2020./2021.

Državni tajnik Zvonko Milas i rektor Sveučilišta u Zagrebu Damir Boras

Na nekoliko hrvatskih visokih učilišta - Sveučilištu u Zagrebu, Hrvatskome katoličkom sveučilištu, Sveučilištu Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Sveučilištu u Zadru te Veleučilištu Lavoslava Ružičke u Vukovaru, i u akademskoj godini 2020./2021. osigurane su posebne upisne kvote za pripadnike hrvatske nacionalne manjine i hrvatskog iseljeničtva, čime se s uspjehom nastavlja jedan od vrlo značajnih projekata kojima se nastoji povezati mlade Hrvate izvan Republike Hrvatske s domovinom, i to njihovim osobnim dolaskom u Hrvatsku, boljim upoznavanjem hrvatske kulture, jezika i svakidašnjeg života te stjecanjem kvalitetnog obrazovanja. Dosad su objav-

ljeni natječaji za upis u akademskoj godini 2020./2021. na Hrvatskome katoličkom sveučilištu, Sveučilištu u Zadru i Veleučilištu Lavoslava Ružičke u Vukovaru, a uskoro se očekuje, do početka srpnja, objavljivanje natječaja na Sveučilištu u Zagrebu i Sveučilištu Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

DVIJE KATEGORIJE STUDENATA

Posebna kvota odnosi se na dvije kategorije definirane člankom 2. *Zakona o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske*, na pripadnike hrvatske nacionalne manjine u 12 europskih država i na Hrvate iseljenike u preokooceanskim i europskim državama i njihove potomke. Za upis studijskih programa u posebnoj kvoti namijenjenoj pripadnicima hrvatske nacionalne

manjine i hrvatskog iseljeničtva u akademskoj godini 2020./2021. kandidati se prijavljuju izravno na fakultete. Napominjemo da fakulteti samostalno, prema prethodno objavljenim kriterijima, provode rangiranje ovih kandidata te zadržavaju mogućnost provođenja razredbenog postupka.

IZRAVAN UPIS

Važno je napomenuti da kandidati ne trebaju pristupati državnoj maturi u Republici Hrvatskoj, nego trebaju dostaviti dokaz o završenome srednjoškolskom obrazovanju u državi u kojoj žive. Radi lakšeg snalaženja Središnji državni ured izradio je tablice s popisom fakulteta, rokovima i specifičnim uvjetima, a koje su dostupne na mrežnim stranicama Ureda.

Usto, skrećemo vam pozornost da pogledate mrežne stranice spomenutih učilišta na kojima su dostupni cjeloviti tekstovi natječaja i detaljno navedeni svi uvjeti. Uz samu prijavu na željeni fakultet, kandidati koji se odluče koristiti posebnu upisnu kvotu trebaju predati zahtjev za priznavanje inozemne srednjoškolske kvalifikacije te zahtjev za izdavanje *Potvrde o pripadnosti hrvatskome narodu*. Priznavanje inozemne srednjoškolske kvalifikacije provodi Agencija za odgoj i obrazovanje (inozemne srednjoškolske kvalifikacije o završenome srednjem obrazovanju u općim, gimnazijskim i umjetničkim programima) ili Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih (priznavanje inozemne srednjoškolske kvalifikacije o završenome srednjem obrazovanju u strukovnim programima). Važno je pravodobno se obratiti navedenim institucijama kako bi cijeli postupak bio na vrijeme završen. Potvrde o pripadnosti hrvatskoj nacionalnoj manjini, odnosno hrvatskome iseljeničtvu, izdaje Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske, a koji dokumenti su potrebni za izdavanje potvrde pogledajte na mrežnim stranicama Ureda. ■

U Zagrebu, Splitu, Rijeci i Osijeku

Do 120 stipendija za učenje hrvatskoga jezika

Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske dodijelit će do 120 stipendija za učenje hrvatskoga jezika, a učinit će to na temelju javnoga poziva na koji su prijave bile moguće do zaključenja ovoga broja Matice, tj. do 17. lipnja. Za stipendije u zimskom semestru akademske godine 2020./21. mogli su se prijaviti pripadnici hrvatskoga naroda, njihovi supružnici, kao i prijatelji hrvatskoga naroda i Hrvatske koji njeguju hrvatski identi-

tet. Uvjet je da su navršili 18 godina života, imaju završenu najmanje srednju školu te prebivalište izvan Hrvatske ili pak u njoj, ali ne dulje od tri godine. Stipendisti će hrvatski jezik moći učiti u Zagrebu, Splitu, Rijeci i Osijeku, a stipendija će im pokrivati trošak tečaja, subvencioniranu prehranu te djelomičnu naknadu za smještaj u studentske domu ili privatno. Stipendije će se odobravati za sve jezične razine. ■

Videokonferencija s predsjedavajućim Doma naroda Parlamentarne skupštine BiH

Grlić Radman, Bušić i Milas s Čovićem

Ministar vanjskih i europskih poslova Gordan Grlić Radman održao je 8. svibnja 2020. videokonferenciju s predsjedavajućim Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine Draganom Čovićem, na kojoj su sudjelovali državni tajnik Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan RH Zvonko Milas te državna tajnica za političke poslove u Ministarstvu vanjskih i europskih poslova Zdravka Bušić.

Sugovornici su izrazili zadovoljstvo uspjehom Zagrebačkog sastanka na vrhu država članica Europske unije i zemalja jugoistočne Europe, a pozdravili su i poruku predsjednika Vlade RH Andreja Plenkovića o važnosti ravnopravnosti svih tri-

ju konstitutivnih naroda u praksi na temelju Ustava BiH, kao i o europskome putu i reformskim naporima BiH.

Poseban naglasak stavljen je na videokonferenciju Ujedinjenih naroda o 57. izvješću visokog predstavnika o provedbi mirovnog sporazuma za BiH, na kojoj je Hrvatska pozvala na promjenu izbornoga zakona, istaknula potporu europskome putu BiH te naglasila važnost legitimne zastupljenosti Hrvata u institucijama BiH.

Sugovornici su razmijenili i mišljenja o poduzetim mjerama i aktivnostima u borbi protiv pandemije koronavirusa, s naglaskom na humanitarnu pomoć koju je Hrvatska uputila Bosni i Hercegovini. ■

Na web stranici Ministarstva unutarnjih poslova

On line obrazac za informacije o mogućnostima ulaska u Republiku Hrvatsku

Od 21. svibnja 2020. godine svi strani državljani koji namjeravaju ući u Republiku Hrvatsku, kao i hrvatski državljani koji nemaju prebivalište ili bora-vište u Republici Hrvatskoj, odgovore na sva pitanja vezana za ulazak u Republiku Hrvatsku mogu saznati na jednome mjestu. S obzirom na ograničenja koja su na snazi, zbog suzbijanja širenja bolesti COVID-19, a radi bržeg dobivanja relevantnih informacija, sva najčešća pitanja i odgovori o uvjetima ulaska u Republiku Hrvatsku objavljeni su na službenoj web stranici Ministarstva unutarnjih poslova pod kategorijom UZG COVID na glavnoj izborničkoj traci. Ako svoj odgovor o uvjetima ulaska u Republiku Hrvatsku ne pronađu među najčešćim pitanjima i odgovorima, dostupan je i on line obrazac za upit preko kojeg se mogu obratiti kako bi dobili konkretan odgovor na svoje pitanje o mogućnosti ulaska. Navedena stranica i on line obrazac trenutno su dostupni na hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku, a planira se proširivati i na druge strane jezike. Pojediniosti o ovome nalaze se na stranici 58. ■

Svečano obilježen Dan državnosti Republike Hrvatske

Dan državnosti RH obilježava se u spomen na konstituiranje prvoga demokratski izabranoga višestranačkog Sabora 30. svibnja 1990.

Tekst: dr. sc. Ante Nazor / Uredništvo

Svečanom ceremonijom *Velike smjene straže*, te prigodnim glazbenim programom na Trgu svetog Marka u Zagrebu obilježen je Dan državnosti koji se od ove godine ponovno slavi 30. svibnja. U nazočnosti brojnih državnih dužnosnika, te premijera Andreja Plenkovića i predsjednika Sabora Gordana Jandrokovića, ceremoniju *Velike smjene straže* izveli su pripadnici Počasno-zaštitne bojne Oružanih snaga RH obučeni u svečane odore svih rodova Hrvatske vojske. Prigodan program izvela je i *Kravat pukovnija* koja promovira Hrvatsku kao zemlju kravate. Političke uzvanike te građane u svečanost na Trgu sv. Marka u podne su uveli preleti dvaju MIG-

ova iznad Zagreba i 30 plotuna ispaljenih sa Medvedgrada koji su se mogli pratiti na video-zidu postavljenom na Trgu. Hrvatsku himnu *Lijepa naša* na svečanosti je otpjevala Radojka Šverko, dok je prigodni glazbeni program sastavljen od najljepših rodoljubnih pjesama izvela klapa Hrvatske ratne mornarice *Sv. Juraj*. Minutom šutnje nazočni su odali počast svima koji su živote ugradili u samostalnu i neovisnu Hrvatsku. Svečanosti na povijesnom trgu, koji omeđuju zgrade Vlade i Sabora te crkva svetog Marka, nazočili su brojni građani. Obilježavanje Dana državnosti RH počelo u jutarnjim satima, kada je državni vrh položio vijence na Krematoriju i groblju Mirogoju, a cjelodnevna svečanost je završila u kasnim večernjim satima veličanstvenim i dobro posjećenim gala koncertom koji su

ispred Hrvatskog narodnog kazališta, na Trgu Republike Hrvatske, izveli vrhunski umjetnici i solisti iz sva tri nacionalna ansambla opere, drame i baleta pod ravnanjem dirigenta Nikeše Bareze i u režiji Ivice Buljana – što je izravno prenosila Hrvatska radio televizija na oduševljenje građana u zemlji i iseljeništvu.

Podsjetimo, hrvatski građani s ponosom se sjećaju konstituiranja prvoga demokratski izabranoga višestranačkog Sabora 30. svibnja 1990. godine. Izabrani zastupnici tada su na konsti-

Crtica iz povijesti - Hrvatska 1990.

Pad Berlinskoga zida u studenome 1989. simbolično je označio početak novog razdoblja europske povijesti ili razvoja demokracije i višestranačja u većini komunističkih država srednje i jugoistočne Europe pa tako i u SFR Jugoslaviji, u čijoj je federaciji među šest republika bila i Hrvatska. Hrvatska je 1990. obilježena uvođenjem višestranačja te oružanom pobunom dijela Srba i donošenjem novoga Ustava RH. Otvorena ondašnja podjela Saveza komunista Jugoslavije, uz JNA, najvažniji kohezivni čimbenik druge Jugoslavije, bili su jasni znakovi da je proces raspada te države već počeo i da se demokratizacija društva u Sloveniji i Hrvatskoj ne može zaustaviti. U Hrvatskoj (tada Socijalističkoj Republici Hrvatskoj) je liberalno-reformska struja u komunističkom vodstvu provela izmjene u zakonu potrebne za legalizaciju političkih stranaka i održavanje višestranačkih izbora u travnju i svibnja 1990. godine. Uvjerljivi pobjednik izbora bila je Hrvatska demokratska zajednica, na čelu s dr. Franjom Tuđmanom. Na izborne rezultate u Hrvatskoj vlasti SFRJ odmah su reagirale oduzimanjem gotovo cjelokupnog naoružanja Teritorijalnoj obrani prije nego što je održana konstitutivna sjednica novoizabranoga hrvatskog Sabora. Razoružavši Hrvatsku, JNA je osigurala nadmoć u slučaju oružanoga raspleta sve očitije političke krize u SFRJ. Unatoč takvoj prijetnji, 30. V. 1990. održana je konstituirajuća sjednica novog, višestranačkog Sabora SRH na kojoj je, u skladu s izbornim rezultatima, dr. Franjo Tuđman postao prvi predsjednik Hrvatske, a HDZ preuzeo vlast i postao vodeća stranka u državi. Istodobno je dr. Žarko Domljan izabran za predsjednika Sabora RH, a gospodin Stjepan Mesić za predsjed-

nika Izvršnog vijeća Sabora RH. Dakako, zasluge za demokratizaciju društva te mirnu i civiliziranu primopredaju vlasti pripadaju i dotadašnjem republikom i partijskom (komunističkom) vodstvu. Spomenutu konstituirajuću sjednicu bojkotirala je Srpska demokratska stranka (SDS), koja je inscenirani napad na jednoga njezina člana u Benkovcu iskoristila kao razlog za suspenziju odnosa s Hrvatskim saborom. Odmah nakon toga, u lipnju 1990., počeo je proces protuustavnog djelovanja i prekrajanja teritorijalno-administrativnog ustroja Hrvatske, koji su radi promjene granica i pripajanja većeg dijela hrvatskog teritorija Srbiji pokrenuli pobunjeni Srbi u Hrvatskoj. Tako je Skupština općine Knin 27. VI. 1990. donijela Odluku o osnivanju i konstituiranju Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like... koje su (...) 19. XII. 1991. ujedinjene u tzv. Republiku Srpsku Krajinu, za koju je istoga dana proglašen i "Ustav RSK". U takvim okolnostima su 25. VII. 1990. podneseni amandmani na Ustav SRH, kojima je iz naziva države uklonjen pridjev "socijalistička", a utvrđeni su novi hrvatski grb i zastava. Istoga dana je na mitingu Srba u mjestu Srpu u Hrvatskoj osnovano Srpsko nacionalno vijeće i donesena *Deklaracija o suverenosti i autonomiji Srba u Hrvatskoj*. Zbog sve češćeg ugrožavanja javnog reda i mira te nepoštovanja Ustava u dijelovima RH gdje je srpsko pučanstvo bilo u većini, hrvatsko vodstvo imalo je razloga za zabrinutost. Pojava naoružanih građana srpske narodnosti početkom kolovoza u Dalmaciji i Lici, tzv. *Balvan revolucija* 17. VIII. 1990., početak je oružane pobune dijela Srba u RH protiv demokratski izabrane vlasti, kojoj je cilj bio pripojiti hrvatski teritorij Srbiji. (...) U takvim okolnostima Sabor RH je 22. XII. 1990. proglasio novi Ustav, kojim je Republika Hrvatska određena kao jedinstvena i nedjeljiva, demokratska i socijalna država. (dr. Ante Nazor)

tuiranju novoga Sabora Socijalističke Republike Hrvatske, kojem su nazočili i mnogobrojni gosti iz domovinske i iseljene Hrvatske te predstavnici vjerskih zajednica, izabrali za predsjednika Sabora Žarka Domljana. Za predsjednika Izvršnog vijeća Sabora izabran je Stjepan Mesić, a za predsjednika Predsjedništva Socijalističke Republike Hrvatske Franjo Tuđman koji je u svome prvom govoru pred novoizabranim zastupnicima naglasio kako konstituiranje prvoga višestranačkog Sabora predstavlja prvi korak na povratku hrvatskoga naroda i njegove države europskoj civilizacijskoj,

političkoj, kulturnoj i gospodarskoj tradiciji. Prvih jedanaest godina suvremene neovisne RH Dan državnosti se obilježavao 30. svibnja, zaživjevši među našim ljudima. No, od 2001. godine sve do lani taj dan se obilježavao kao Dan Hrvatskoga sabora. Donošenjem novoga Zakona o blagdanima, spomen-danima i neradnim danima u Republici Hrvatskoj u studenome 2019., a koji se primjenjuje od 1. siječnja 2020., ponovno se 30. svibnja, kao i prvih jedanaest godina novoutemeljene države, obilježava kao Dan državnosti Republike Hrvatske. ■

ENG Zagreb celebrated Statehood Day, the thirtieth since our nation regained its independence. The day marks the convening of the first democratically elected Croatian Parliament on 30 May 1990. The day-long culture programme on St Mark's square in Zagreb's old town core closed with a gala concert featuring all three of the ensembles of the Croatian National Theatre for an audience of top national officials and many other citizens.

‘Živ, ponosit, jak, prkosit’

Kamenita vrata sa spomenikom sv. Jurja

Početak štovanja Majke Božje od Kamenitih vrata povezan je s požarom koji je kasno navečer, s 30. na 31. svibnja 1731. godine, buknuo u zgradi sjemeništa sv. Josipa i proširio se najprije po cijelome Gornjem gradu, a sutradan i susjednim Kaptolom

Kamenita vrata su mjesto molitve uz zapaljene svijeće

Tekst: Hrvoje Salopek

Svakog 31. svibnja Zagrepčani slave Blagdan Majke Božje od Kamenitih vrata koji je ujedno i Dan grada Zagreba. Ovaj datum izabran je kao rođendan hrvatske metropole jer je na taj dan 1731. godine iz strašnog požara neoštećena izvučena slika Majke Božje koju su od srednjovjekovlja častili stanovnici Zagreba. Crkva smatra čudom što je slika Majke Božje u požaru ostala neoštećena, a 31. svibnja 1991. zagrebački nadbiskup, kardinal Franjo Kuharić, proglasio je Majku Božju od Kamenitih vrata zaštitnicom Grada.

U požaru su izgorjela i Kamenita vrata te stan u kojemu je iznad njih živjela

‘Dani’ grada Zagreba

Prije 31. svibnja, kao Dan grada Zagreba obilježavao se 16. studenoga, tj. datum Zlatne bule iz 1242. godine. Taj datum slavio se od 1992. godine, a proglašen je u povodu 750. obljetnice te isprave kojom je Gradec postao slobodni i kraljevski grad. Međutim, taj datum odnosio se samo na jedan dio grada te je stoga bio neprimjeren pa je zato i promijenjen. Do 1990. slavio se 8. svibnja kao neslužbeni Dan grada, tj. “Dan oslobođenja Zagreba”, u spomen na datum kada su u Zagreb ušle partizanske postrojbe nakon što su ga napustile njemačke postrojbe i vojska NDH. Neki smatraju da bi 7. rujna bio najprikladniji kao Dan grada Zagreba jer je na taj dan 1850. potpisan svečani akt kojim je povijesni dvograd (Gradec i Kaptol) s pripadajućim ulicama, predgrađima i selima - prvi put u povijesti - ujedinjen u jedinstveni Grad Zagreb, čime su udareni temelji modernome gradu. Stoljeće kasnije, 7. rujna 1956. godine, svečano je otvoren novi Velesajam u Novom Zagrebu, a datum otvorenja nije odabran slučajno s obzirom na to da su prelaskom grada na južnu obalu simbolično ujedinjene i dvije obale Save.

Legenda kako je vidi Zagorka

O nastanku legende o Majci Božjoj od Kamenitih vrata pisala je u svojim djelima Marija Jurić Zagorka, najpoznatija književnica Zagreba:

“U noći pojavio se požar u krčmi na Dvercima, a Manduša je sliku Majke Božje odnijela svojoj kumi uz Kamenita vrata. Razorni je požar opustošio sve od Dverci do Kamenitih vrata. Građani grada Zagreba stoje na zgarištu. Duboka im bol u licima i dušama. I Manduša iz krčme na Dvercima stoji s njima i lije suze za slikom svoje Majke Božje uz koju je vezala staru priču o postanku najdražeg joj grada. Kopaju građani prah i pepeo na garištu. Odjednom krik ljudstva prolama zrakom. Krik čuđenja – strahopoštovanja – zanosa! Iz praha i pepela digoše sliku Majke Božje. Ljudi stoje – drhću, šapat ide od usta do usta.

Barilec: *Sveti Bože! Rub slike uhvatio je plamen, a onda se zaustavio!?*

Plemenščak: *Predstavio se, poklonio svetosti lika Bogorodice i ugasnuo!*

Manduša: *Sve je izgorilo, sve – samo Majka Božja ostaje u gradu našem! Čudotvorna Majka Božja!*

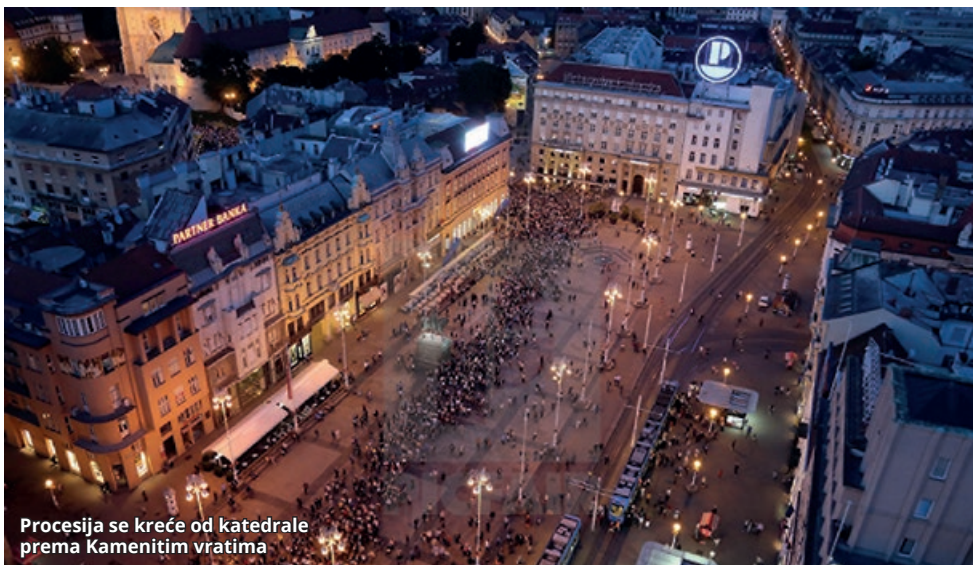
(...) Kleče građani pod svodovima stare kule na Kamenitim vratima. U polumraku drhću svijeće u njihovim rukama. Ljepota djevojka Manduša svetu sliku Majke Božje, izvađenu ispod pepela, prisloni o zid stare kule i kliče glasom zanosite duše: *Majka Božja na Kamenitim vratima! Ostani u toj kuli s nama, na sve vjekove!... I dolazit će k tebi hrvatske duše, da prime utjehu jadu svome, potporu nadama svojim, zaštitu od pogibelji od zlotvora svojih!... I tebe slavit će grad naš rođeni, dragi, dok u njemu bude roda hrvatskoga!*”

Slika Majke Božje koja se nalazi u svetištu prikazuje Gospu kao vladaricu

Kamenita vrata u punom sjaju nakon nedavne obnove

Procesija se kreće od katedrale prema Kamenitim vratima

udovica Modlar. Treći dan nakon požara, pregledavajući zgarište, udovica je u pepelu pronašla neoštećenu sliku svete Marije, kojoj je izgorio samo drveni okvir. O tom čudu brzo se pročulo u Zagrebu. Pobožna udovica je pod svodom Kamenitih vrata dala podići mali oltar i tako omogućila svim sugrađanima da štuju tu svetinju. Zanimljivo, stručna komisija potvrdila je da je 1929. godine slika bila zahvaćena plamenom, koji je uništio njezinu drvenu podlogu. Pokušaj je dokazao da Majka Božja nije naslikana na materijalu otpornom na vatru.

‘ZAPALIT ĆU SVIJEĆU’

Kamenita vrata sagrađena su vjerojatno već u 13. stoljeću (po nekim povijesnim izvorima 1266.), a bila su dio obrambenog sustava staroga Gradeca. Neka da je današnji glavni grad Hrvatske bio opasan zidinama i utverdama, a u njega se ulazilo kroz petero vrata. Kamenita

Procesija do Kamenitih vrata

Svetkovina Majke Božje od Kamenitih vrata započinje po tradiciji svečanom euharistijom u zagrebačkoj prvostolnici, obično u 19 sati. Nakon mise kreće procesija u kojoj se nosi lik Majke Božje od katedrale do Kamenitih vrata uobičajenim smjerom: Bakačevom ulicom, Trgom bana Josipa Jelačića, Radićevom ulicom do Kamenitih vrata. Ove godine središnje euharistijsko slavlje održano je na Trgu ispred zagrebačke katedrale koja je u razornome potresu 22. ožujka pretrpjela velika oštećenja. Nakon završetka euharistijskoga slavlja i molitve pred Gospinim likom vjernici su krenuli u procesiji noseći sliku čudotvorne Majke Božje od Kamenitih vrata u njezino svetište na Kamenitim vratima, pridržavajući se uputa vezanih uz vjerska okupljanja.

Oltar štiti barokna, izvanredno lijepa ograda, koju je izradio majstor Ivan Korta, 1778. godine

Blago Zadro počasni građanin

Na Dan grada Zagreba već tradicionalno se održava svečanost dodjele javnih priznanja Grada Zagreba, na kojoj gradonačelnik uručuje nagrade Grada Zagreba zaslužnim pojedincima i institucijama. Na ovogodišnjoj proslavi general-bojnik Blago Zadro posmrtno je proglašen počasnim građaninom Zagreba, za iznimnim doprinos u organiziranju obrane Vukovara i uspostavi teritorijalne cjelovitosti Republike Hrvatske, čime je trajno zadužio Hrvatsku i Grad Zagreb. Povelju je preuzela njegova supruga Katica Zadro. Nagrada "Zagrepčanka godine" uručena je dramskoj umjetnici i humanitarki Mariji Sekelez, koja je svojim radom pridonijela afirmaciji žena u kulturi i društvu. Nagrada Grada uručena je mnogim drugim zaslužnicima.

Gradonačelnik Bandić uručio je povelju počasnog građanina Grada Zagreba Blagi Zadri, posmrtno. Povelju je primila supruga Katica Zadro

vrata su jedan od najpoznatijih simbola i turističkih atrakcija grada. Poznata su kao zavjetna kapelica i najveće svetište grada u kojem se nalazi slika Majke Božje od Kamenitih vrata.

Slika Majke Božje koja se nalazi u

svetištu prikazuje Gospu kao vladaricu. Ima žezlo u lijevoj ruci. Desnom pridržava malog Isusa koji u lijevoj ruci drži mali globus. Oltar sa slikom Majke Božje štiti barokna, izvanredno lijepa ograda, a izradio ju je majstor Ivan Korta, 1778. godine. Iznad slike nalazi se Marijin pozlaćeni monogram, a Majka Božja sjedi na kraljevskom prijestolju. Koliko je Majka Božja u srcima mnogih Zagrepčana svjedoče uzrečice: "Zapalit ću svijeću na Kamenitim vratima ako mi se želja ostvari..." ili: "Morat ću svijeću zapaliti na Kamenitim vratima, možda mi Majka Božja ispuni želju..." ili pak mnogobrojne zahvale na zidovima. Isto tako mnogobrojni Zagrepčani i posjetitelji Zagreba i danas u svako doba dana, u svako doba godine zastaju, mole se i pale svijeće pred njezinim oltarom za ispunjenje svojih želja i molbi. ■

Tekst: Vesna Kukavica Foto: MVEP

Hrvatska kao predsjedajuća država članica Vijećem Europske unije *prva među jednakima* za stolom s 27 mjesta nedvojbeno se od ovoga semestra, počevši od 1. siječnja do 30. lipnja 2020., bolje čuje i vidi u europskoj obitelji naroda i država. Možemo reći da su u ovoj pr-

voj polovici tekuće godine hrvatske institucije i ministri, unatoč pandemiji koronavirusa pa i potresu, svladali uspješno izazov rotirajućeg predsjedanja Vijećem Europske unije, kolokvijalno zvano predsjedanje Europskom unijom. Tako smo kao najmlađa država članica zrelo djelovali u triju s Finskom, koja je predsjedala prije nas, a palicu ćemo na upravljanje Vijećem EU-a predati na samome kraju lipnja Njemačkoj. Hrvatska je predsjedanje institucijom koja okuplja ministre nacionalnih vlada država članica (koji djeluju u desetak različitih sastava po dogovorenim temama ovisno o tome je li riječ o gospodarstvu, pravosuđu, unutarnjim poslovima i slično), a to je Vijeće EU-a, vodila inovativno i pretežno videokonferencijama zbog epidemioloških mjera vezanih uz smanjenu mobilnost ljudi i pridržavanje socijalne distance.

Europska komisija predstavila je 27.

ENG Every 31st of May residents of Zagreb celebrate the holiday of the Theotokos (St Mary, mother of Jesus) of the Stone Gate (one of the ancient entrances to the old town of Zagreb). The day is also celebrated as City of Zagreb Day, i.e. its ceremonial birthday, in remembrance of the legend according to which a Marian icon revered by Catholics in Zagreb since medieval times was saved undamaged from a fire that ravaged the city in 1731.

Europska unija sljedeće generacije

Europska komisija predstavila je ovih dana plan pod nazivom *EU sljedeće generacije* koji ima planiranih 750 milijardi eura potpore članicama

vjeruje li da će sve države-članice EU-a dati svoju suglasnost na prijedloge Europske komisije, Plenković je odgovorio potvrdno. Bespovratna sredstva, kako je objasnio, ići će uobičajenom metodom, a zajmovi, ovisno o potrebama, bit će povoljniji jer se odobravaju na razini EU-a, a ne za svaku državu pojedinačno. Plenković smatra kako će pomoć EU-a dodatno ojačati i financijsku

Predsjedanje Vijećem EU-a odvijalo se virtualno radi pandemije koronavirusa, postigavši napredak u digitalizaciji upravljanja EU-om

svibnja ove godine ambiciozan plan pod nazivom *EU sljedeće generacije* koji ima planiranih 750 milijardi eura potpore članicama, a izlazi i s prijedlogom za alociranje 1.100 milijardi eura u sklopu *Višegodišnjega financijskog okvira*, kolo-kvijalno zvanog proračun EU-a.

Predsjednik Vlade RH Andrej Plenković na konferenciji za novinstvo u Banskim dvorima rekao je kako su dokumenti koje je prethodno tijekom toga dana, 27. svibnja, predstavila predsjednica Europske komisije Ursula von der Leyen, a posebice plan gospodarskog oporavka Unije, važni za sve države članice pa tako i za Hrvatsku.

“Posljedice ove krize su bez presedana i to pokazuje koliko je važna europska solidarnost, zajedništvo i vodstvo”, istaknuo je Plenković dodavši kako je i za sve one koji u to sumnjaju ovo dokaz koliko je dobro biti članicom Europske unije u situacijama poput sadašnje. “Za

Hrvatsku je predviđeno nešto više od 10 milijardi eura, od čega su 7,3 milijarde bespovratna sredstva, a 2,65 milijardi su mogući zajmovi”, potvrdio je Plenković objašnjavajući kako je riječ o novcu namijenjenom oporavku hrvatskoga gospodarstva u iduće četiri godine. Najavio je kako će Komisija predložiti višegodišnji financijski okvir u kojemu će alokacija za Hrvatsku biti “znatno bolja i izdašnija” od prijedloga koji je bio na stolu u veljači. Pohvalio se kako je to rezultat kvalitetnog komuniciranja s Komisijom pa su dobivena “vrlo izdašna sredstva”.

SNAŽNA EUROPA U SVIJETU PUNOM IZAZOVA

“Želim poručiti hrvatskoj javnosti da u vremenu krize vidimo značaj članstva u EU-u i značaj koliko nam europska sredstva pomažu da se što brže vratimo na put gospodarskog oporavka”, izjavio je hrvatski premijer. Na pitanje

reputaciju Hrvatske pred međunarodnim financijskim institucijama.

Zaključno, predsjednik Europskog vijeća Charles Michel najavio je da će se 19. lipnja održati fizički samit europskih čelnika na kojem će se pokušati dogovoriti novi *Višegodišnji financijski okvir za razdoblje 2021. - 2027.* od 1.100 milijardi eura i plan oporavka gospodarstva od posljedica pandemije koronavirusa vrijedan 750 milijardi eura. Da bi ti prijedlozi prošli, moraju dobiti jednoglasnu suglasnost država članica i pristanak Europskoga parlamenta. ■

ENG On 27 May the European Commission presented its “Next Generation EU” proposal to pump a planned 750 billion euros of assistance into the economies of member states. During its stint from 1 January to 30 June of this year at the head of the six-month rotating presidency of the European Council, Croatia played the role of *primus inter pares* among the twenty-seven countries around the EU table, raising its visibility among its broader European family.

Osnovan stoti fond Školarinske zaklade HBZ-a

Stoti fond Školarinske zaklade HBZ-a nosi ime Elizabeth Salinger, a utemeljen je s njenim ulogom od 250.000 dolara. Fond pri ovoj Zakladi, koja u lipnju obilježava 62 rođendan, može se otvoriti s najmanjim ulogom od 10.000 dolara.

Tekst: **Vesna Kukavica** Foto: **Arhiva**

Š

kolarinska zaklada Hrvatske bratske zajednice Amerike (*The CFU Scholarship Foundation Inc.*) jedinstven je obrazovni potporni program američkih Hrvata i njihovih prijatelja na sjevernoameričkom kontinentu. Zaklada je pokrenuta u lipnju prije točno 62 godine u Pittsburghu.

Franjo Bertović, potpredsjednik HBZ-a s ponosom ističe: "Fond Školarinske zaklade HBZ-a ima na svom računu nešto više od 7 milijuna američkih dolara. Taj iznos raste tako reći iz dana u dan. Naši članovi, odsjeci i kulturna te sportska udruženja doniraju sredstva da bi se pomoglo mladim članovima HBZ-a i roditeljima pri školovanju na visokoškolskim ustanovama. Bankovni račun Fonda je odvojen od drugog poslovanja Zajednice, a s njim upravlja direktorski kolegij zasebne uprave koja se bira na godišnjoj sjednici Zaklade u listopadu. Transparentnost Fonda je veoma važna pa je račun odvojen od računa naših anuiteta i životnog osigu-

ranja te se zbog toga i nalazi u drugoj banci (PNC).

Na godišnjoj sjednici u listopadu, osim izbora odbornika Zaklade, utvrđuje se točno stanje račun te pregledaju sve pristigle molbe studenata koji su tražili stipendijsku pomoć. Svaki zahtjev se razmatra pojedinačno. O socijalnim i ekonomskim faktorima te obrazovnim rezultatima zavisi visina stipendije s tim da niti jedan student s potpunom dokumentacijom nikada nije odbijen. Zahtjev za stipendiju već na prvoj stranici obrasca ima tiskana Pravila, koja su vrlo jednostavna, a njih se pri dodjeli stipendija moraju strogo pridržavati odbornici Zaklade. Riječ je o 12 točaka, primjerice student treba biti najmanje 3 godine član HBZ-a, jedan od roditelja treba biti član Zajednice, treba se podnijeti zahtjev do 15. rujna u tekućoj akademskoj godini, da je osoba redoviti student, a treba biti priložen i prijepis ocjena," naglasio je potpredsjednik HBZ-a Franjo Bertović.

DAR ELIZABETH A. SALINGER

Ovoga proljeća stiglo je i pojačanje u vidu osnutka stotoga individualnog fon-

da koji nosi ime svoje donatorice *Elizabeth A. Salinger Endowment Fund*. "Stoti individualni Školarinski fond utemeljen je nedugo nakon 99. fonda koji je pokrenut na ime društva *Mir Među Nama* odsjeka 64 iz Des Moines, Iowa. U taj fond na 29. I. 2020. uloženi su novci iz odsječne blagajne nakon što je odsjek prestao djelovati. Ta svota iznosi 10.740,10 dolara. Svotu je poslala u Glavni ured odsječne predsjednica Mary Ann Leporte, koja je požrtvovno radila kako bi se ostvarila želja članova toga odsjeka. Mi najiskrenije zahvaljujemo odbornicima i članovima tog odsjeka na njihovu plemenitom daru. Utemeljitelji odsjeka iz Iowe u prošlosti su puno pridonosili hrvatskoj zajednici, a sadašnji odbornici slijedili su njihov primjer darujući taj novac za školovanje podmlatka. Utemeljenjem posebnog fonda, ime društva *Mir Među Nama* odsjek 64 iz Iowe dugo će se pamtiti i cijeniti među američkim obiteljima hrvatskih korijena koje će ubuduće dobivati stipendiju za naobrazbu svoje djece. Samo nekoliko tjedana kasnije dobili smo pismenu obavijest o utemeljenju stotog fonda Zaklade s imenom *Elizabeth A. Salinger Endowment Fund*. Stoti broj ima posebno značenje. Stotinu godina rasta, napretka, odluka, iskušenja i postignuća je ipak respektabilna brojka. Stota obljetnica je dostojna svakog slavlja zbog više razloga", zaključio je glavni predsjednik HBZ-a Edward W. Pazo, uz riječi zahvale donatorici Elizabeth A. Salinger. ■

ENG *The one hundredth Croatian Fraternal Union scholarship foundation endowment fund has been established. Ever since this scholarship programme was launched in Pittsburgh back in 1958 the CFU has made grants of over four million dollars to over ten thousand pupils and students of ethnic Croatian background.*

Društveni značaj suvremene književnosti

Uz hrvatsko predsjedanje Vijećem EU-a, koje je neočekivano obilježeno pandemijom bolesti Covid-19, RH se pridružila potpori *Nagrade EU-a za književnost*, među čijim je laureatima i autorica Maša Kolanović iz Zagreba

Zagrepčanka Maša Kolanović dobila je *Nagradu Europske unije za književnost* za zbirku priča *Poštovani kukci i druge jezive priče / Dear beetles and other scary stories* u izdanju hrvatskoga *Profila*. Riječ je o zbirci priča u kojima autorica propituje onaj univerzalno omraženi višak današnje materijalne strane ljudske egzistencije, dok smještanje priča u razdoblje tranzicije u Hrvatskoj dodatno pojačava njihov jezivi efekt začinjjen potrošačkim duhom. *Kukci* i *Konzum* dvije su ključne *metafore* vezilje ove vješto satkane proze. Prva metafora je vraćanje umjetničkoga duga Kafki, sjajnom europskome majstoru kreiranja metafora egzistencijalne tjeskobe i apsurdna, a druga je metafora vraćanje simboličkoga duga stvarnosti u kojoj je *Konzum* (hrvatska riječ za *supermarket*) postao sinonim suvremene ekonomski opustošene Hrvatske. *Poštovane kukce* žanrovski bi se moglo opisati kao tranzicijsku dramu Lijepe Naše u kojoj ne manjka apsurdna razne vrste. No, s druge strane riječ je o duboko intimnim, moćnim i društveno osjetljivim pričama koje čitatelja ne ostavljaju ravnodušnim.

Uz obilat novčani iznos, ova nagrada već tradicionalno donosi međunarodnu vidljivost naše literature na hrvatskome jeziku i drugim službenim jezicima EU jer se nagrađena djela obvezno i prevode. Tim prevoditeljskim aktivnostima *Nagrada EU-a za književnost / European Prize for Literature* (EURL) učinkovito afirmira književne talente diljem Staroga kontinenta. Tijekom trogodišnjega ciklusa, nagrada uključuje 41 zemlju koja sudjeluje u programu *EU - Kreativna Europa*, a čija je misija jačanje našeg kreativnog sektora. Za svaku zemlju laureate odabire nacionalni žiri književnih stručnjaka. Industrija knjiga na globalnoj razini, poput ostalih kulturnih sektora, suočava se s učincima izolacije zbog zdravstvene krize izazvane pandemijom koronavirusa pa je prvi put objava pobjednika izvedena virtualno.

Nagrađena hrvatska književnica Maša Kolanović (41) radi kao docentica na Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, na kojemu je i diplomirala kroatistiku i komparativnu književnost te doktorirala. Do sada je objavila niz znanstvenih članaka o književnosti i popularnoj kulturi, uz knjige fikcije: *Pijavice za usamljene*, *Sloboština Barbie*, *Jamerika: trip* te studiju *Udarnik! Buntovnik? Potrošač...: popularna kultura i hrvatski roman od socijalizma do tranzicije*. Njezina pojedina djela već su prevedena na svjetske jezike, no ova će joj nagrada i te kako pomoći u opstanku na međunarodnoj sceni.

Čestitke na osvojenim nagradama laureatima su uputile europska povjerenica za *Inovacije, istraživanje, kulturu, obra-*

Piše: Vesna Kukavica

zovanje i mlade Mariya Gabriel i ministrica kulture Republike Hrvatske Nina Obuljen Koržinek. U svojoj čestitci povjerenica Gabriel naglasila je: "U trenutačnoj situaciji u kojoj se nalazimo, više nego ikad oslanjamo se na umjetnike i pisce koji nam pomažu da se nosimo s izolacijom. Čitanje je moćan način da osjetite snažne emocije, budete umreženi u neki drugi svemir u nekom drugom vremenu i prostoru, da upoznate nove likove iz udobnosti svoga doma!" Naša ministrica kulture Nina Obuljen Koržinek je, uz čestitke

laureatima, pak istaknula: "Dalekosežan učinak književnosti u svakodnevnom životu i njezin društveni značaj koji prepoznajemo iz dana u dan odražava se u nagradi Unije za književnost. Uz sve dosadašnje dobitnike ove vrijedne nagrade, ali i čitajući prijevode ostalih nagrađenih djela lokalnih izdavača, Hrvatska je imala priliku svjedočiti o snazi ljepote suvremene europske književne riječi, kao i važnosti dijeljenja novih, različitih, nepoznatih ideja i perspektiva. Uz ovogodišnje predsjedanje Hrvatske Vijećem EU-a (koje je neočekivano više obilježeno pandemijom koronavirusa pa su promijenjene ranije planirane aktivnosti s bogatim programom), Hrvatska se pridružuje potpori organizacije dodjeljivanja nagrada, uz vlastiti doprinos u izboru i predstavljanju svojih najzanimljivijih književnih glasova."

Nagrada EU-a za književnost / European Prize for Literature (EURL) organizira konzorcij koji čine Europsko vijeće pisaca (EWC), Federacija europskih izdavača (FEP) te Europska i međunarodna federacija knjižara (EIBF), uz potporu Europske komisije. Nagrada se financira programom *EU - Kreativna Europa*. Predsjednik FEP-a Rudy Vanschoonbeek znakovito je zaključio: "Čitanje je ključna komponenta našeg života, posebno dok prolazimo kroz dramatičnu koronakrizu. Uvjeran sam da je jedna od posljedica karantene to što Europljani čitaju puno više. Zbog tog razloga posebnu pozornost dat ćemo laureatima ove nagrade. Pobjednički naslovi dolaze iz svih krajeva Europe, a uskoro ćemo ih čitati i na mnogobrojnim jezicima, kada će EURL zapravo odigrati svoju ulogu promotora perspektivnih autora." Ovim izdanjem *Nagrada EU-a za književnost* promovira, uz ovogodišnje pobjednike (njih 13), ukupno 135 pisaca iz 41 zemlje u 12 izdanja s tim što je jedno jubilarno izdanje s odabranim ostvarenjima prethodno nagrađenih pisaca – *European short story*. ■

ENG Young writer and university professor Maša Kolanović is the recipient of the 2020 European Union Prize for Literature (EURL), which recognises new literary talent in Europe. The prize was granted for her collection of stories *Poštovani kukci i druge priče* ('Dear Beetles and Other Scary Stories') published in 2019. The EURL ceremony was staged in an online setting this year on account of the coronavirus scare and is organised by the European Commission and its partners.

Sedam desetljeća St. George Junior Tamburitians

U proteklim desetljećima ansambl su vodili koreografi i glazbeni direktori: Bernard M. Luketich, Mary C. Luketich, John Gregurich, George Merlin, Chuck i Barbara Muchnok, Joseph Grcevich i Marlene Luketich Kochis. O koreografiji su se brinuli i folkloraši Lada iz Zagreba.

Tekst: **Franjo Bertović** Foto: **HBZ**

Uvrijeme pandemije izazvane virusom COVID-19 izostala je ovogodišnja proslava blagdana sv. Jurja u Cokeburgu (PA) i godišnji koncert glasovite *St. George Junior Tamburitians* s kojom se na svečan način trebala obilježiti 70. obljetnica djelovanja i rada ovog ansambla mladih. Doista šteta! Djeca, vodstvo i roditelji bili su spremni da na pozornici s veseljem i ponosom predstave publici svoj program, dodijele cvijeće i priznanja svim zaslužnima koji neumorno rade u ovome folklornom i tamburaškom

ansamblu mladih. Koncertu i proslavi trebao se pridružiti *Hoosier Strings Junior Tamburitians* i *Hoosier Hrvati* iz Merri-llvillea (Indiana) te Hrvatski folklorni ansambl *Nova nada* iz Detroita (Michigan). Na svome 70-godišnjem putu ovaj tamburaški ansambl primio je u svoje okrilje na stotine djece podučavajući ih svi-

ranju tamburaških instrumenata, hrvatskih pjesama i kola.

Zapravo, sve je i započelo s kolom. Ansambl je najprije započeo svoj rad 14. svibnja 1950. pod imenom Kolo tamburica skupina (*Kolo Tamburitza Group*). Tamburaška skupina bila je pod vodstvom i uz instrukcije Bernarda M. Luketicha, koji je u prosincu 1947., sa svojih 16 godina, izabran za predsjednika odsjeka 354 Hrvatske bratske zajednice i potaknuo mnoge odsječne aktivnosti. Tako je *Kolo tamburica skupina* postala luč iz koje je otrpve izbijao plamen šireći bogatstvo hrvatskoga folklor, raznovrsnih i prelijepih narodnih nošnji, pjesama i zvukova tamburaških instrumenata. Međutim, 1955. *Kolo tamburica skupina* mijenja ime u *St. George Junior Tamburitians*, a instruktor postaje John Gregurich. Ansamblu su dodani novi sadržaji. Uz učenje sviranja tamburice, plesova i pjesama uočena je potreba za boljim znanjem hrvatskoga jezika. Riječi odabranih pjesama za program i izvođenje na pozornici trebale su biti pravilno izgovorene, ali i prepoznatljive da bi se znalo o čemu se pjeva. Djeca, već od 4 i 5 godine starosti, s roditeljima se pozivaju u Hrvatski dom Sv. Juraj kako bi se privikavala i zavoljela tamburicu i hrvatsku kulturnu baštinu.

Suvremenim središtima hrvatske kulture u SAD-u mogu se smatrati Cleveland, Chicago, Los Angeles i Pittsburgh u čijem se metropolitanskom području nalazi i Cokeburg (PA) u kojem već sedam desetljeća djeluje naš tamburaški pokret. Na svom 70-godišnjem putu ansambl *St. George Junior Tamburitians* privukao je u svoje okrilje na stotine mladih.

NARAŠTAJI LJUBITELJA BAŠTINE

Tako je *St. George tamburica* postala prava škola koja je podučavala djecu, poticala ih na bolje poznavanje kulture i običaja hrvatskoga naroda iz kojeg su niknuli. Ovdje se već na samom početku djelovanja ansambla radilo o prvo me naraštaju američkih Hrvata, a danas i o drugoj, trećoj pa i četvrtoj generaciji. Kao rezultat svega toga, uz Hrvatski dom u Cokeburgu, u susjedstvu stoji kuća puna narodnih nošnji, uredno složenih i čuvanih iz svih mogućih kulturnih regija iz domovine Hrvatske. Većina nošnji su autentične. Gospođa Martha Luketich je na čelu odbora koji se brine o kući narodnih nošnji i osoba te je dobar poznavatelj svake nošnje. Roditelji provjeravaju kako je dijete odjeveno prije izlaska na pozornicu i pred publiku. Sve treba biti izraz elegancije i ponosa na područje iz kojeg se izvodi kulturno-umjetnički program. Djeca *St. George tamburice* uvijek su odjevena u narodne nošnje kulturnog areala iz kojeg je pripremljen program za izvođenje.

NASTUPI NA DVA KONTINENTA

St. George Jr. tamburica ansambl u svom 70-godišnjem djelovanju nastupio je na mnogim priredbama, proslavama i hrvatskim festivalima u Americi, Kanadi i Hrvatskoj. Prvi njihov dolazak u

domovinu bio je 1969. godine, a zatim 1972. i 1974. *St. George* je nastupio na sva 53 tamburaška festivala Kulturne federacije mladih Hrvatske bratske zajednice koji su održani diljem Amerike, Kanade i u Zagrebu! U Zagrebu je održano sedam tamburaških festivala Kulturne federacije mladih HBZ-a i to: 1976., 1981., 1986., 1997., 2004., 2013. i 2018.

Odsjek 354 HBZ-a, pod čijim se pokroviteljstvom nalazi ansambl, te u suradnji s roditeljskom organizaci-

Umjetničko djelovanje dijasporских zajednica na sjevernoameričkome kontinentu prepoznatljivo je u aktivizmu Kulturne federacije mladih Hrvatske bratske zajednice Amerike, utemeljene 1966., u čijem su sastavu oduvijek, uz pedesetak kulturnih društava, naraštaji svirača, plesača i pjevača ansambla *St. George Junior Tamburitans* iz Cokeburga.

jom – brine se da je svako putovanje u potpunosti plaćeno za djecu prigodom gostovanja na raznim kulturnim manifestacijama. Amatersko kulturno-umjetničko društvo je vođeno doista na profesionalnoj razini, uz dobrovoljni rad mnogih pojedinaca, kao i vodstva te uz pomoć roditelja. *St. George Junior Tamburitans Ensemble* gotovo je uvijek imao energično, talentirano i stručno vodstvo koje se brinulo o podučavanju pjevanja i notnoj pismenosti, sviranju tamburaških kompozicija, pjevanju pjesama na hrvatskome jeziku i plesu narodnih kola. U sedamdeset godina ansambl su vodili direktori, koreografi i glazbeni pedagozi: Bernard M.

Ljubitelji hrvatske kulture, rođeni i školovani u Americi, djeca su informacijsko-komunikacijskoga doba koja svoje slobodne aktivnosti usmjeravaju i na njegovanje tradicijske kulture. Tamburaški festival Kulturne federacije mladih HBZ-a najvitalniji je njezin projekt čijoj je autentičnosti doprinio ansambl *St. George Junior Tamburitza* iz Cokeburga.

Luketich, Mary C. Luketich, John Gregurich, George Merlin, Chuck i Barbara Muchnok, Joseph Grcevič i Marlene Luketich Kochis.

STRUČNA POMOĆ IZ DOMOVINE

Stručna pomoć stizala je i iz domovine Hrvatske. O koreografiji su se neko vrijeme brinuli folkloristi i koreografi Ansambla narodnih plesova i pjesama Hrvatske *Lado* iz Zagreba: Nevenka Vujčić Dubyak, Ivo Šulina i Nenad Breka te Ivo Kirinčić iz Karlovca. Oni su povremeno stizali i boravili u Americi te svojim savjetima i stručnošću pomagali u pripremi programa za nastupe. Osim toga, razvijena je dobra suradnja sa Zagrebačkim folklornim ansamblom te mnogim tamburaškim sastavima, posebno iz Slavonije i Podravine. Na turneji po domovini i drugim dijelovima Europe 1972. godine

u 24 dana održali su 22 koncerta, ali i sklopili mnoga prijateljstva na polju kulture i tamburaške baštine.

Danas ansambl predvodi glazbenica direktorica i koreografkinja Marlene Luketich Kochis i Daniel Kochis uz pomoćnike Bernadette Luketich Sikaras i Dereka Hohna, a na čelu roditeljske organizacije nalazi se glavni predsjednik Hrvatske bratske zajednice Edward W. Pazo. Odsjek 354 "St. George" predvodi predsjednica Bernadette Luketich Sikaras koja istodobno obavlja dužnost glavne tajnice i blagajnice HBZ-a.

Današnje vodstvo stjecalo je svoje znanje i provjeravalo mu-

zički talent u redovima *St. George Jr. Tamburice*

te izraslo u vrhunske glazbenike i vođe dok im se Daniel Kochis pridružio nakon završetka Duquesne Universityja. Sve te čelne osobe zaslužuju više od zahvale. Utkali su u ovaj

ansambl svoju prirodnu talentiranost, stručnost, energiju, vrijeme i strpljenje s djecom pri podučavanju, stvorivši svojom kreativnom metodičnošću izvrsne pjevače, svirače i plesače hrvatske tradicijske kulture.

AUTENTIČNA KREATIVNOST

Članovi *St. George Jr. Tamburitza* već su prilikom izlaska na pozornicu prepoznatljivi po svojoj eleganciji i disciplini, kao i cjelokupnome scenskom nastupu s osmijehom na licima mladih izvođača koja odražavaju radost i užitek izvrsno uvježbanoga etno-koreografskog koncerta satkanog od odabranih plesova, napjeva i tamburaških skladbi hrvatskoga roda.

Moramo spomenuti i to kako je ansambl dobio svoje ime St. George ili Sveti Juraj. Mnogi članovi odsjeka 354 Hrvatske bratske zajednice iz Cokeburga prilikom utemeljenja, a i danas, vuku svoje korijene iz Zagorja Ogulinskog pa su za svoga zaštitnika odabrali ime *Sveti Juraj* po uzoru na crkvu koju ostaviše njihovi preci u potrazi za boljim mogućnostima i životom. Ali nikada nisu zaboravili taj životopisni kraj koji nadvisuje drevni grad Modruš, planine Klek i Veljun. Tako je pok. Bernard M. Luketich, karizmatični lider američkih Hrvata i višedesetljetni glavni predsjednik HBZ-a, okupio 1997. godine u Zagorju i Ogulinu četiri tamburaška zbora iz: Zagorja, Draganića, Hamiltona (Kanada) i Cokeburga (SAD), a svi nose ime *Sveti Juraj*. Bio je to lijepi i nezaboravni koncert: za domaćine i goste! St. George Junior Tamburitza snimili su dva albuma pod imenom: "Golden Memories" (*Zlatne uspomene*) i "Echoes From Our Happy Village" (*Odjeci veselja iz našeg sela*). Sretan vam 70. rođendan, dragi tamburaši i folkloristi! ■

ENG Croatian Fraternal Union national vice president Franjo Bertović looks back at seven decades of the St. George Junior Tamburitza of Cokeburg (PA, USA). Over the past seventy years the ensemble has been led by choreographers and musical directors Bernard M. Luketich, Mary C. Luketich, John Gregurich, George Merlin, Chuck and Barbara Muchnok, Joseph Grcevič and Marlene Luketich Kochis. Many generations of young ethnic Croatians in America have taken part in the work of the ensemble, performed at all fifty-three festivals of the Croatian Fraternal Union's Junior Cultural Federation.

Oblikovanje iseljeničkoga identiteta

Marom urednika zbornika radova dr. sc. Marina Sopte, doc. dr. sc. Vlatke Lemić i izv. prof. dr. sc. Marije Penić Penave radovi s međunarodne konferencije "Povijest hrvatske političke emigracije u 20. stoljeću" objavljeni su nešto više od godinu dana nakon održavanja skupa.

Jure Krišto, Tomislav Sunić, Vladimir Šumanović, Danijel Jurković i Mijo Korade

Tekst: **Marin Knezović**

Poslije održanih znanstvenih skupova u Hrvatskoj obično se godinama čeka na objavljivanje radova. Nerijetko oni se nikad i ne objave. U slučaju ove konferencije koja je održana u organizaciji Centra za istraživanje hrvatskog iseljeništva i Hrvatske matice iseljenika od 21. do 22. veljače 2019., to srećom nije slučaj.

Rad **Jure Krište** "Proces čišćenja memorije: emigrantska Hrvatska revija i historiografija" bavi se zanemaranom ulogom emigrantskoga časopisa *Hrvatske revije* u hrvatskoj historiografiji. *Hrvatskom revijom* bavi se i **Tomislav**

Sunić u članku "Hrvatska kultur-politička emigracija; začetnik i prva žrtva domovinskog rata" naglašavajući njezinu važnost u legitimiranju neovisne Hrvatske 1991.

IDEOLOŠKI PRIJEPORI

Danijel Jurković izložio je rad naslovljen "Hrvatska politička emigracija: nastanak, podjele, kontroverze" u kojem se bavi podjelom hrvatske emigracije na onu privrženu HSS-u i onu naklonjenu ustaškom pokretu. O dvojabama i oblikovanju identiteta Hrvata Južne Amerike tijekom I. svjetskog rata, posebno vezano uz organizaciju Jugoslavensku narodnu obranu, izlaže u svom članku "Kako smo postali Jugoslaveni: o etničkim/nacionalnim identitetima Hrvata u

Čileu i Argentini za vrijeme Prvog svjetskog rata" **Marina Perić Kaselj**.

O posebnosti djelovanja organizacije "Hrvatski domobran" u Sjevernoj i Južnoj Americi nasuprot ostatku Ustaško-domobranskoga pokreta izlaže **Mario Jareb** u svome radu "Hrvatsko domobranstvo u objema Americama kao sastavni dio Ustaško-domobranskog pokreta od 1931. godine do Drugog svjetskog rata". O Hrvatskoj seljačkoj stranci i Hrvatskome oslobodilačkom pokretu među iseljenicima i o razlozima njihova, konačno, političkog neuspjeha govori rad "Hrvatska seljačka stranka i Hrvatski oslobodilački pokret od 1945. do 1990." **Marina Sopte**.

O iskustvu osobe koja je istodobno bila sudionik hrvatskog proljeća i poli-

Bože Vukušić, Marin Knezović, Jure Vujić, Anđelko Mijatović i Marin Sopta

Uz pozdravne govore Marina Sopte, predsjednika Centra za istraživanje hrvatskog iseljništva, Mije Marića, ravnatelja Hrvatske matice iseljenika, Tomislava Markića, ravnatelja Ureda HBK za Hrvate u inozemstvu i Vlatke Vukelić, predstojnice Odsjeka za povijest Hrvatskih studija, u zborniku je svoje mjesto našlo čak 29 izlaganja.

tički emigrant, kao i razlikama između "proljećara" i starih emigranata te njihovu postupnom približavanju govori **Tomislav Đurasović** u prilogu "Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija: međusobni odnosi i utjecaji, ujedinjenje i zajednička borba za Hrvatsku". O nastojanju Hrvatskoga narodnog vijeća da iskoristi situaciju poslije smrti Josipa Broza Tita kako bi privukao međunarodnu pozornost na položaj Hrvata u Jugoslaviji svjedoči rad **Wolfyja Krašića** "Akcije Hrvatskog narodnog vijeća u vrijeme bolesti i smrti Josipa Broza Tita".

O teškim uvjetima u kojima je djelovala hrvatska politička emigracija poslije gušenja hrvatskog proljeća i u okolnostima u kojima su i Istok i Zapad podupirali opstanak Jugoslavije svjedoči **Nikola Štedul** u "Razlozima za osnivanje Hrvatskog državotvornog pokreta 1981. godine". O kontroverznoj osobi svećenika Krunoslava Draganovića i nerazjašnjenim okolnostima njegova povratka u Jugoslaviju govori članak **Mire Akmadže** "Krunoslav Draganović – 'trn u oku' jugoslavenskom komunističkom režimu".

Ivan Miletić bavi se likom i djelom profesora na Sveučilištu "John Carroll" u Clevelandu Georgea Prpića i njegovom

ulogom u istraživanju masovnog iseljavanja Hrvata ("Dr. George Juraj Prpić (1920. – 2009.): Povjesničar hrvatskog iseljništva u Americi"). O političkoj i ideološkoj transformaciji Bogdana Radice na osnovi njegove knjige "Hrvatska 1945." govori rad **Tanje Trošelj Miočević** "Bogdan Radica – diplomat, publicist i novinar".

MISIONARSKI IZAZOVI

Hrvatskim svećenikom Vilimom Cecljom, koji se na ovaj ili onaj način brinuo između 1945. i 1960. za 30.000 hrvatskih izbjeglica u Austriji, bavi se izlaganje **Marka Zadravca** "Dušobrižničko djelovanje Vilima Ceclja: Političke okolnosti Drugog svjetskog rata i poraća".

Jure Vujić u članku "Revolucionarna strategija hrvatske političke emigracije u kontekstu hladnog rata: nedoumice, dileme oko legitimiteta nasilne borbe i pojmovno razbistravanje 'terorističke' paradigme" upozorava kako se utjecanje nasilju u dijelu hrvatske političke emigracije može razumjeti samo u kontekstu blokovske podjele svijeta. Sukobom oko korištenja nasilja u postizanju političkih ciljeva između Stjepana Radića i hrvatskoga iseljeničkog

aktivista Stjepana Dojčića bavi se rad **Marina Knezovića** "Nasilje kao sredstvo političke borbe hrvatskih iseljenika početkom 20. st. očima Stjepana Radića i Stjepana Dojčića".

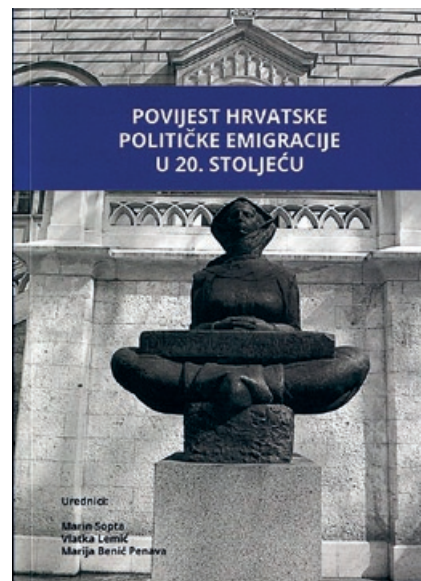
SIMBOL OTPORA I ŽRTVE

Jedna od ilegalnih organizacija hrvatskih iseljenika poslije Drugoga svjetskog rata tema je priloga **Bože Vukušića** "Hrvatsko revolucionarno bratstvo". Književnim, novinarskim i političkim djelovanjem Brune Bušića bavi se **Anđelko Mijatović** u članku "Bruno Bušić, simbol hrvatskog otpora i žrtve".

Nasuprot nametnutoj percepciji hrvatske političke emigracije kao "neprijateljske" i "ustaške" **Ivan Tepeš** daje sliku hrvatske emigracije okupljene oko HSS-a imajući u prvome planu dva čelnika HSS-a u izbjeglištvu - Vladka Mačeka i Jurja Krnjevića, kao i njihove različite koncepcije budućnosti hrvatskoga naroda ("Vladko Maček ili Juraj Krnjević? Percepcija dvojice čelnika HSS-a u političkoj emigraciji od 1945. do 1965. godine"). Hrvatska politička emigracija organizirala se na različite načine, pa tako i stranački. Jedna takva stranka bila je i Hrvatska republikanska stranka o kojoj govori **Marko Paradžik** u članku "Hrvatska republikanska stranka od 1951. do 1991.".

Nogometni klubovi s hrvatskim predznakom bili su mjesto okupljanja

Radovi konferencije "Povijest hrvatske političke emigracije u 20. stoljeću" upućuju na iznimnu raznolikost tema koja otvara povijest hrvatske političke emigracije.

hrvatskih emigranata, ali i sredstvo promicanja hrvatskoga identiteta. Ova tema je u središtu članka **Vlade Glavaša** "Hrvatski domobranski klub Hrvat iz Chicaga", koji je ostavio značajan trag i u povijesti američkoga nogometa. O Anti Ciligi, kao "vječnome" emigrantu sumnjičenom kako od ljevice tako i od desnice, izlaže **Mislav Rubić** u "Političko i kulturno djelovanje dr. Ante Cilige u iseljeništvu od 1945. do 1991."

Životom i radom bačkoga Bunjevca i zatim političkog emigranta u Južnoj Americi Marka Čovića bavi se članak **Krešimira Bušića** "Političko i kulturno djelovanje prof. Marka Čovića u domovini i hrvatskom iseljeništvu". Pisanje istaknute aktivistkinje HSS-a Mare Matočec u iseljeničkim publikacijama i njezino dopisivanje s pripadnicima HSS-a u emigraciji tema je rada **Vlatka Smiljanića** "Mara Matočec i iseljenički HSS".

Primjer obitelji emigranata koja se unatoč ideološkim podjelama ipak drži na okupu daje **Domagoj Novosel** u radu "Život i djelovanje Nikole Holjeveca". O časopisu koji je nastojao biti programska potpora djelovanju hrvatske emigracije govore **Gojko Borić** i **Jakov Žižić** u "Program emigrantskog časopisa Poruka slobodne Hrvatske".

ZNATIŽELJA ZNANSTVENIKA

Jedna od važnih hrvatskih emigracijskih organizacija bio je i "Jugoslavenski odbor" iz razdoblja Prvoga svjetskog rata, sastavljen od južnoslavenskih političara izbjeglih iz Austro-Ugarske, mahom Hrvata. On je tema istoimenog rada **Maje Grdić**. Na drugoj strani političkoga spektra bili su pripadnici Hrvatskoga komiteta iz razdoblja neposredno poslije Prvoga svjetskog rata, koji su se protivili uključenju Hrvatske u državu južnoslavenskih naroda. O Hrvatskome komitetu govori rad **Matea Bunoza**.

Između iseljenika u Australiju prije drugog svjetskog rata i onih koji su se tu doselili poslije postojale su bitne ideološke razlike. Potonji su se mahom organizirali kao izraziti protivnici jugoslavenskog režima. O njihovoj djelatnosti 70-tih godina 20. st. govori rad **Ante Kožula**. Lujom Tončićem Sorinjom, nekadašnjem austrijskom ministru vanjskih poslova i tajnikom Vijeća Europe bavi se prikaz **Stjepana Šuleka**.

Objavljeni prilozi ne daju nikakve "konačne odgovore", već predstavljaju ponajprije poziv znanstvenoj znatiželji da se više pozabavi ovim kompleksnim, ali i važnim i uzbudljivim dijelom hrvatske povijesti. Time bi ovaj zbornik radova u potpunosti ispunio svoju svrhu. ■

ENG *The proceedings of the History of Croatian Political Emigration in the 20th Century conference staged by the Centre for the Study of Croatian Emigration and the Croatian Heritage Foundation on 21 and 22 February of 2019 underline the great topical diversity we see when tackling the subject of politically motivated emigration out of Croatia. The proceedings put in print the twenty-eight lectures, none of which aim to provide any sort of hard-and-fast answers but are above all an invitation to delve further into this complex and significant chapter in Croatian history.*

Kušnja i opomena

Hrvatska će nedvojbeno nakon koronakrize izgledati sasvim drukčije. Iskreno se nadam bolje i organiziranije te da će se u njoj više cijeniti plodovi vlastite zemlje, naglasio je u razgovoru s V. P. Gossom istaknuti komunikolog Božo Skoko.

Izv. prof. dr. sc. Božo Skoko, komunikolog

Tekst i foto: **Vladimir P. Goss**

B ožo Skoko je profesor na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu i voditelj postdiplomskoga studija za odnose s javnošću. Njegovi znanstveni interesi uključuju odnose s javnošću, međunarodne odnose, nacionalnu sliku i identitet te komunikaciju s medijima.

Suosnivač je tvrtke *Millenium promocija*, vodeće hrvatske agencije za odnose s javnošću i višegodišnji konzultant za strateške komunikacije. Djelovao je i kao novinar i urednik

Hrvatske televizije. Autor je sedam knjiga i sedamdesetak znanstvenih radova.

U Vašim nedavnim nastupima više puta ste koristili riječi kušnja i opomena...

- Uistinu živimo u neobičnim vremenima. Svjesni smo da se svijet radikalno mijenja i da nakon ove zdravstvene krize puno toga više neće biti isto. Netko će reći da nam priroda, koju desetljećima bezobzirno uništavamo, šalje poruku. Drugi će reći da je ovo Božje upozorenje. Bilo kako bilo, ovo jest opomena bez obzira na to od koga dolazila. Zato se nadam da ćemo konačno shvatiti koliko smo krhki i ranjivi. Kad god se čovjek toliko bahato izdizao iznad prirode i iznad Boga, kao bumerang mu je dolazila poruka o njegovoj ranjivosti...

Znači li to da je čovjek počeo svojati položaj viših sila ponašajući se kao nepogrešiv?

- Ako pogledamo svijet oko sebe, onda ćemo vidjeti koliko se vodi ratova i koliko je ljudske nesreće zbog nečije pohlepe. Pojedinci, skupine, pa i neke države, stavljaju se iznad drugih. Žele biti gospodari svijeta. Žele živjeti na račun tuđih resursa, rada ili života... A ova koronakriza nas podsjeća da smo samo krhka ljudska bića i da nismo u stanju upravljati vlastitom sudbinom. Događaji oko nas pomažu nam da shvatimo što je uistinu vrijedno i neprolazno.

Ako Vas dobro razumijem, to se mora mijenjati?

- Vjerujem da smo se u ovih pola godine, živeći izolirani u svojim državama,

gradovima i kućama, već počeli mijenjati. Silom prilika! A ako stvarno želimo mijenjati naša društva, onda nam treba više poniznosti, otvorenosti, dobrote prema drugima i istinske vjere.

Čini se da u ovim kriznim vremenima ljudi postaju duhovniji...

- To je sigurno. Tome svjedočimo svaki dan i u Hrvatskoj. Ljudi u nevolji razumiju da im jedino neka viša sila može pomoći jer je moć ljudi ograničena. Zato nam treba više pouzdanja u Boga ma koliko god u vremenu u kojem živimo to bilo nepopularno reći. No, iako Ga nijekali ili gurali sa strane, On nam redovito poručuje kako je živ i sveprisutan te kako se u svako vrijeme i nevrijeme možemo pouzdati u Njegovu zaštitu, ako želimo.

To pretpostavlja mogućnost svjetskog izbora...

- Da. Na nama je izbor - pouzdati se u vlastite snage, razne idole, vladare i vođe te prolazne *gurue* ili se prepustiti Onome koji ravna vjekovima.

Kriza je kušnja, ali i prilika, ako sam dobro pratio Vaša razmišljanja?

- Svaka je kriza ujedno i prilika ako je prepoznamo i iskoristimo. Tako nas je i ovo krizno vrijeme kada je paralizirano svjetsko gospodarstvo, prouzročeno virusom, natjeralo na mnoge promjene i prilagodbe. Osim što smo se okrenuli sebi i počeli preispitivati vlastiti način života i vrijednosti kojima smo se vodili, posvetili se obiteljima, otkrili vrijednosti dobrosusjedskih odnosa i ljepotu prirode; shvatili kolika je moć domaće proizvodnje i poljoprivrede općenito; spoznali krhkost poduzetništva bez zaštite snažne države, počeli smo se digitalizirati brže nego što je itko očekivao.

DIGITALIZACIJA I FUNKCIONALNOST

Digitalizacija, dakle, nije nužno zla?

- Silom prilika otkrivamo mogućnosti virtualnoga svijeta. A institucije nemaju izbora pa prilagođavaju i one usluge koje su bile nezamislive bez čekanja u redu i pečata. Ovih dana sam imao čast sudjelovati i u prvoj online obra-

ni doktorata u Hrvatskoj, što je još prije dva mjeseca bilo nezamislivo. Svi se mijenjamo i nema dvojbe da će Hrvatska nakon koronakrize izgledati sasvim drukčije. Iskreno se nadam bolje i organiziranije te da će se u njoj više cijeniti ljudskost, zajedništvo, plodovi vlastite zemlje, inovativnost i funkcionalnost...

Uz koronu zadesio nas je i potres.

- Iako se još oporavljamo od razornoga potresa u Zagrebu, i taj nemili događaj možemo doživjeti kao priliku. Koliko god to apsurdno zvučalo, da nije bilo strašnoga potresa 1880. Zagreb ne bi dobio raskošne donjogradske palače, Lenucijevu zelenu potkovu, preuređenu katedralu s visokim i elegantnim neogotičkim tornjevima Hermanna Bolléa...

Katedralu je veliki znalac povijesti umjetnosti Xavier Barral i Altet proglasio "najboljim 'ottocentom' na svijetu"...

- Baš tako! Zato je ovo prilika da dodatno osvijestimo vrednote našega grada i zaštitimo ih na pravi način, a da u sve one nepopravljive pukotine stare gradske jezgre donesemo dašak suvremene arhitekture i ostavimo pečat naše generacije razvoju grada, pretvarajući ga u istinsku europsku metropolu. Zagrebačke crkve i katedrale nisu samo mjesto molitve za vjernike, već su i dio identiteta našega grada, njegovi sim-

boli i kulturno bogatstvo, nacionalna i zagrebačka baština na koju smo ponosni i koju rado pokazujemo turistima... Zato nas boli kao vjernike, ali i građane Zagreba, kad vidimo ove slike nakon potresa. Čuli smo ovih dana komentare nekih intelektualaca s lijevice kako ne treba žuriti s obnovom zagrebačkih crkava. Jasno, znaju se prioritete - omogućiti normalno funkcioniranje bolnica i vratiti siguran krov nad glavom ljudima čiji su domovi stradali, ali govoriti kako nas ne bi trebala biti briga za obnovu povijesnih crkava pokazuje skučenost vidika prema kulturnoj baštini i nepoznavanje istinske zagrebačke duše.

U ovoj teškoj situaciji naravno da se govori o prioritetima. No, nemo li zapravo samo jedan - obnavljanje, samosvjesnu, novu Hrvatsku?

- Upravo tako. Uvjeran sam da ćemo iz ove krize izići samosvjesniji i odgovorniji. Cijena ove škole će biti velika jer će dobar dio gospodarstva stradati. Turistička sezona je upitna. Granice su još zatvorene. Zato se moramo više okrenuti vlastitim snagama. Vidimo kako su profunkcionirala domaća gospodarstva i poljoprivredna proizvodnja... Vlada se pokazala sposobnom na području zdravstva jer se Hrvatska ubraja među pet vodećih država na svijetu po učinkovitosti borbe s virusom. Uostalom, Hrvat Andrija Štampar bio je utemeljitelj Svjetske zdravstvene organizacije, zaslužan za preventivu na globalnoj razini. Vlada je bila odlučna i u pomaganju hrvatskoga gospodarstva pa su mjere među jačima u Europskoj uniji. Ovo je sjajna prilika i za ozbiljnije gospodarske reforme. Nije sve tako crno! Mnogi od nas još se sjećaju Domovinskoga rata, velike žrtve i odricanja koje smo tada podnijeli. U usporedbi s time, ovo ćemo prebroditi s lakoćom. Treba nam samo zajedništva i odgovornosti. ■

ENG *Trial and Warning - We all undergo changes, and doubtlessly Croatia will look different after Corona. I sincerely hope that this change will be for the better, and will leave us better organized, relying on local producers, innovation and functionality will be appreciated... , says Božo Skoko professor at the Faculty of Political Sciences of the University of Zagreb in interview with Vladimir P. Goss.*

Folklor u doba korone

Započelo je snimanjem videa pod vodstvom maestra Siniše Leopolda koji je okupio polaznike Matičine Škole hrvatskog folklor iz inozemstva u Online Tamburitza Orkestar, izvevši skladbu *Vrtuljak* kojom je motivirao folklorashe da snime vlastiti zanimljivi prilog

Tekst i foto: **Snježana Jurišić**

Hrvatska matica iseljenika (Odjel za kulturu) inicirala je virtualnu online akciju #folklorudobakorone kako bi i u doba izolacije zbog provođenja mjera zaštite od pandemije koronavirusa aktivirala i povezala hrvatske kulturno-umjetničke udruge, folklorne i tamburaške ansamble, klape i sve koji njeguju tradicijsku kulturu kao snažnu poveznicu sa svojim korijenima i kulturnim identitetom. Već postojećoj mreži polaznika Škole hrvatskog folklor pridružila su se hrvatska društva iz manjinskih zajednica te iseljenika i njihovih potomaka iz cijelog svijeta. U inicijativi je sudjelovalo

više od stotinu društava i ansambala, ljubitelja folklor, koji su na poziv da ostave trag u vremenu slanjem fotografija, videozapisa, audiozapisa, pisama i priča nastalih u vrijeme karantene i izolacije jačali i širili mrežu čuvara hrvatske kulturne baštine.

Započelo je sa snimanjem videa pod vodstvom maestra Siniše Leopolda koji je okupio seminarce, polaznike Škole hrvatskog folklor iz raznih krajeva svijeta, u Online Tamburitza Orkestar koji je izveo skladbu *Vrtuljak* te pokrenuo i motivirao mnoge da se uključe i snime sličan ili neki novi zanimljivi prilog.

ZAJEDNIŠTVO FOLKLORAŠA

Materijali su se svakog dana objavljivali na Facebook stranicama Hrvatske mati-

ce iseljenika, voditeljice programa Snježane Jurišić i Folklor Usrcu, a preuzimani su i dijeljeni dalje te se na taj način i mreža društava koja njeguju hrvatski folklor širila. Folklorashe i zaljubljenici u folklor su posebna zajednica i tko se nije bavio i aktivno sudjelovao u ovoj kulturno-umjetničkoj području ne može pojmiti s koliko ljubavi, energije i duha ta zajednica diše, pleše, pjeva i živi folklor u zajedničkome ritmu. Upravo doba izolacije njima teško pada jer folklor je društvena djelatnost i socijalno distanciranje propisano mjerama, kao i zabrana okupljanja, sol su na rani otkazivanja folklornih proba, radionica, manifestacija, festivala, smotri i gostovanja. Kako bi premostili ovo razdoblje odvojenosti, ova inicijativa potaknula ih

je da pronađu nove kreativne, domišljate i zanimljive poveznice sa zajednicom, izazove za članove grupa, sadržaje za održavanje energije ansambla, prijedloge za probe u novim uvjetima i puno zanimljivih sadržaja iz područja naše bogate tradicije, naravno sve online u virtualnom obliku. U sklopu inicijative #folklorudobakorone cilj je bio i sakupiti te priče, arhivirati ih za buduće naraštaje, a u planu je i izložba s presjekom objavljenih djela koja svjedoče o kreativnosti i domišljatosti folklorista i čuvara hrvatske tradicijske kulture u doba korone.

CJELOVEČERNA EMISIJA NA HRT-U

O ovome globalnome svehrvatskome folklornom umrežavanju Glas Hrvatske snimio je i cjelovečernju emisiju Hrvatima izvan domovine te nas aktivno pratio, a o sudjelovanju u inicijativi i umrežavanju te ulozi Hrvatske matice iseljenika govorili su šef dirigent Tamburaškog orkestra HRT-a Siniša Leopold, predstavnica moliških Hrvata Francesca Sammartino; Hrvatica iz Novog Travnika, čuvarica baštine Lašvanske doline, Jelena Džepina; Višnja i Zoran Tijardović, voditelji Klape *Kartolina* iz kanadskog Windsora; Stjepana Lukašević, voditeljica klape *Kapric* i *Zivka*; Gisel Lysiak, voditeljica FA Velebit iz Rosarija, Argentina; Hilda Žuvela, predsjednica

HFS Lenek iz Adelaida, Australija te Lađislav Suknović, predsjednik HKPD Matija Gubec iz Tavankuta, Srbija.

Navedimo još neke od društava koja su se uključila u inicijativu: FS Dijaskorak, Offenbach, Tibor Bun i CTK Varaždin, ZFA I. Ivančana, Daniel Blagec, Đurđević, Kolo Slavuj, FA Zagreb Markovac, Croa Tarantata iz Molisea, HKUD Mokro iz Širokog Brijega, klapa Kartolina, Kanada, Poljanci iz Gradišća, FS Lenek iz Australije, HFD Velebit, Argentina, Klapa Frana iz Brazila, HFS Croatia iz Hamburga, Hrvatsko Prelo iz Kanade, JANE, zbor iz Hrvatske, FA Zrinski iz San Justa, Buenos Aires, Argentina, FA I. G. Kovačić iz Siska, KUD Uljanik, KUD Jedinstvo iz Splita, Mali zbor HKM Innsbruck, Njemačka, HKC Bunjevačko kolo iz Subotice, Srbija, HKUD Basel iz Švicarske, HKUD Fala, Schaffhausen, Švicarska, FA Nova

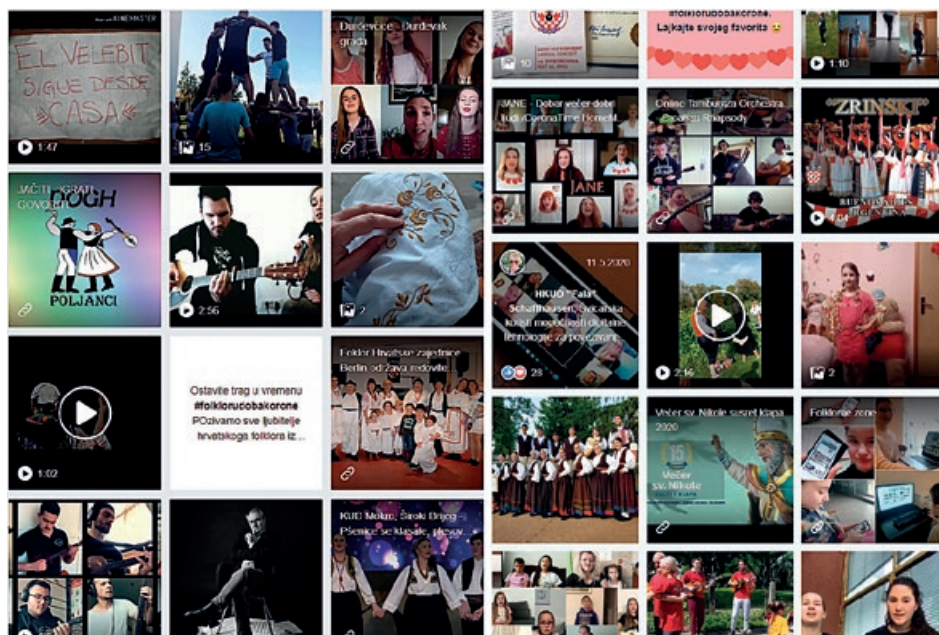
Nada, Warren, SAD, FA Mladost, Samobor, UHAKUD BiH, HKUD Tamburica, Koraće, BiH, FA Zrinski Frankopan, Kanada, HR Tango, Argentina, Patricia Avila Kuljiš, HZ Bolivija, FA Zabok, Klapa Valovi, Buenos Aires, Argentina, HKPD Matija Gubec, Tavankut, Srbija, HFA Vukovar, Sydney, Australija, HKUD Stari Hrast 2000, Novi Travnik, BiH, HKUD Željezničar, HKUU Trenk, N. Gradiška, KUD Kolišće, Jezera, FG Mladi Hrvati, Melbourne, Australija, HKD Šid, Srbija, Grupa Nošnje i običaji Lašvanske doline, Etnoraj ogrlice, Jadranka Bagladi, Daniel Blagec, KUD Prigorje, Nada Sudarević, HZ Berlin i mnogi drugi.

ZAHVALA

Hvala svima koji su sudjelovali i bili dio mozaika #folklorudobakorone! U ovim nepredvidivim vremenima glazba i umjetnost su važan čimbenik koji nas pokreće, povezuje i jača. "Nek nam zvone tambure za srce i dušu i za sretnija vremena." (S. Leopold)

Vjerujemo da će se uskoro opet održavati probe, druženja, ples i pjesma bez online kanala i društvenih mreža, a ova epizoda ostavit će trag u vremenu i biti podsjetnik na to da ništa ne može zaustaviti ljubav prema folkloru i hrvatskoj tradiciji jer to živi duboko u nama. ■

ENG The Croatian Heritage Foundation has set up a virtual online action campaign titled #folklorudobakorone ("corona time folklore") aimed at activating and networking Croatian culture and arts associations, folklore ensembles and tamburitza bands, klapa vocal ensembles and other groups that nurture culture as a robust bond with their roots and cultural identity during the period of enforced isolation motivated by the pandemic SARS-CoV-2 scare. The initiative has drawn the participation of over a hundred associations and folklore enthusiasts around the world.

Projekt #hrIDuzVas

Facebook stranica *hrID - Hrvatski izvan domovine* poslužila je učenicima u našim školama u Kanadi kao osnovna za učenje jezika od kada je nastava ukinuta u školama. Preko vaših platformi ostali smo povezani s Hrvatskom, domovinom naših roditelja, djedova i baka, ističu učenici.

Tekst: Lada Kanajet Šimić

Foto: Privatni albumi

Pandemija koronavirusa zahvatila je cijeli svijet, zaustavila društvene i gospodarske aktivnosti, a pojedince izolirala u humanome cilju očuvanja zdravlja. Novonastala situacija značajno je onemogućila provođenje aktivnosti u njihovu izvornome obliku pa su tako i obrazovne ustanove diljem svijeta zatvorile svoja vrata. Mnogobrojne hrvatske škole u manjinskim i iseljeničkim zajednicama našle su se u potpuno novoj situaciji, trebalo je organizirati nastavu u virtualnom okruženju te zadržati zainteresiranost učenika za učenje hrvatskoga jezika i u ovakvim uvjetima. Istodobno, neki učitelji nisu mogli do svojih materijala nakon što su se škole

zatvorile, nekima su nedostajale ideje za online nastavu, a neki su željeli svojim učenicima ponuditi nešto novo, poput zabavnih i interaktivnih materijala.

MATIČINA E-SFERA INOJEZIČNOGA HRVATSKOGA

Poznato je da je Hrvatska matica iseljenika odavno prepoznala potrebu da se i učenju inojezičnoga hrvatskoga pristupi uporabom informacijsko-komunikacijskih tehnologija te je još 2011. za pomoć učiteljima hrvatske nastave u inozemstvu kreirala portal *hrID - Hrvatski izvan domovine* koji je 2017. dobio svoju Facebook inačicu. Svjestan svih izazova s kojima su se u novonastaloj situaciji susreli učitelji hrvatskih škola izvan Hrvatske te želeći im olakšati rad, Matičin Odjel za školstvo, znanost i šport od samog početka pandemije započeo je projekt pod nazivom

#hrIDuzVas, istodobno potičući učitelje da u ovim zahtjevnim vremenima ostanu smireni, ustrajni i optimistični, ali i međusobno povezani i solidarni, što i jest bio i ostao primarni cilj stranice *hrID*.

Kako nastava hrvatskoga jezika izvan RH ne podrazumijeva samo učenje hrvatskoga jezika, nego i svih ostalih sastavnica nacionalnoga identiteta, na ovoj stranici objavljivali su se svakog dana (i još uvijek se objavljuju) digitalni materijali za nastavu, od obrada gramatičkih kategorija, preko kratkih videoklipova osnova hrvatskoga tradicijskog plesa do virtualnih šetnji muzejima, gledanja online kazališnih predstava ili filmova Zagrebačke škole crtanoga filma. Na stranici su se našle i mnogobrojne ideje za organiziranje i provođenje nastave, poveznice na mrežne stranice s tekstovima prikladnim za nastavu, informacije o kulturnoj i prirodnoj baštini RH i još mnogo toga. Ne uključujući

Sladana Devčić sa sinčićima Tomislavom i Josipom

Karen Bauk s polaznicima Male škole iz Cordobe

Vera Miličević s kćerima Tinom i Miom

sadržaj koji je dostupan od njezina postavljanja, na stranici je u sklopu projekta #hrIDuzVas podijeljeno više od stotinu objava, a portal je tijekom travnja i svibnja zabilježio dvije i pol tisuće posjeta mjesečno.

VAŽNA POTPORA UČITELJIMA

Javili su nam se učitelji iz svih krajeva svijeta ocijenivši ovu inicijativu iznimno potrebnom i korisnom.

“Stranica je dobra i jako važna, možemo naći materijale i dobiti ideje”, mišljenja je Karen Bauk, vrijedna i kreativna voditeljica i učiteljica u Maloj školi u argentinskoj Cordobi. “Ponekad ljudi ne znaju koliko je to važno za nas. Moja djeca su mala i ne govore dobro hrvatski tako da ja materijale prilagođavam. Najviše nam koriste igre. Puno vam hvala što mislite na nas.”

“Hrvatski izvan domovine je odlična stranica jer svaki dan prenosi razne aktivnosti za slušanje, čitanje, pisanje, od gramatike do slikovnica. Naša Udruga

učitelja hrvatskoga jezika u Viktoriji koristi i prati ovu stranicu te uzima ideje za svoju nastavu, posebno u ovo vrijeme kada se radi online. Nama je nekada teško naći materijale za našu nastavu u Australiji jer predajemo hrvatski jezik već trećoj generaciji učenika. Puno nam je lakše kada znamo da postoji ovakva stranica koja pomaže, a pogotovo sa sadržajima iz gramatike. Hvala vam, nadam se da ćete nam i dalje stavljati aktivnosti”, napisala nam je Slađana Devčić, novoizabrana predsjednica Udruge hrvatskih učitelja Victorije. Slađana je učiteljica s dugogodišnjim iskustvom te koordinatorica VCE razine.

DOPRINOS HMI-JA

S druge strane svijeta, iz Kanade, pisala nam je ravnateljica Hrvatske škole iz Georgetowna Vera Miličević. Vera je ljubav prema domovini i jeziku prenijela i na svoje kćeri te su obje učiteljice u hrvatskim školama. Tina predaje hrvatski jezik u Hrvatskoj srednjoj školi, a

Mia je pomoćna učiteljica Hrvatske škole u Georgetownu.

“Stranica Hrvatski izvan domovine poslužila je učenicima u našim školama u Kanadi kao osnovna za učenje jezika od kada je nastava ukinuta u školama. Preko vaših platformi ostali smo povezani s Hrvatskom, domovinom naših roditelja, djedova i baka. Nastavnici naše Hrvatske škole u Georgetownu, a pri župi ‘Kraljica Mira’ – Norval, pohvalili su se posebnim interesom kod djece, polaznika naših jezičnih programa, u Halton školskom distriktu. Djeca vole učiti jezik na zabavan i relevantan način. Hvala vam što se trudite učenje jezika učiniti što privlačnijim za mlade generacije djece Hrvata izvan domovine. Želim vam mnogo uspjeha u vašem radu. Svima vama srdačan pozdrav od nas iz Toronto, Kanada.”

Nemjerljiva je uloga učitelja hrvatskoga jezika izvan Hrvatske u očuvanju hrvatskoga jezika i identiteta u mladih naraštajima, a njihova predanost, marljivost, nesebičnost i ustrajnost dokazali su se i u složenoj situaciji izazvanoj pandemijom nepoznatoga virusa. Projektom #hrIDuzVas HMI je s radošću nastojao dati doprinos ovoj važnoj misiji u ovim nemirnim vremenima. ■

Našavši se u situaciji da moraju nastavu hrvatskoga jezika održavati na daljinu, brojne hrvatske škole u manjinskim i iseljeničkim zajednicama koristile su materijale koje je Odjel za školstvo, znanost i šport HMI-ja svakodnevno objavljivao na svojoj stranici hrID. Projektom #hrIDuzVas omogućena je dostupnost raznolikih digitalnih materijala prikladnih za nastavu čime je učiteljima, kako i sami svjedoče, uvelike olakšan rad u novim okolnostima.

ENG Well aware of all the challenges facing the teachers working as part of the Croatian language instruction programme in foreign countries in the current climate of pandemic fear, and wishing to facilitate their valuable work in providing remote teaching, the CHF has worked from the beginning of the crisis revolving around the coronavirus through the #hrIDuzVas project.

Tanac po naški, ples po paški

Paški tanac je metafora ritualiziranog udvaranja mladića i djevojaka koji plesom, pljeskanjem i okretima jedni drugima privlače pažnju. Na kraju zaplešu zajedno. Izvodi se tijekom karnevalskih svečanosti zimi, ljeti te u posebnim prigodama.

Narodna nošnja

Autor: **Nino Sorić** Foto: **Ivo Palčić**

Hrvatstvo otoka bilo je uvijek prisutno u svijesti paških pastira, a najveća im je fešta od svih pučkih i religioznih bio blagdan Anđela čuvara. Na isti način treba pogledati i elemente Paškog tanca, Paškog kola, Paškog karnevala. Paški tanac, u obliku u kojem se danas izvodi, nastao je u doba hrvatskog preporoda u drugoj polovici 19. stoljeća. Hrvatski orijentirani paški preporoditelji obnovili su uz pomoć gradske uprave pomalo zaboravljene elemente gradske baštine, među njima i tanac koji se kao i danas izvodio uz mišnjice. Paški tanac pleše se u tradicionalnoj paškoj narodnoj nošnji koja se oblikovala u doba procvata grada Paga (15. - 16. stoljeće) i

vremenu useljavanja s kopna. Najraniji prikaz je "fotografiran" u kamenu lunete paške katedrale na kojoj se uz Gospu pojavljuju Pažani i Pažanke u tradicijskoj odjeći koja uključuje pokrivacu. Suknje su različitih boja, a nešto ispod visine koljena nalazi se specifičan nabor, zvan soc, koji suknji daje poseban oblik prilikom vrtnje.

PAŠKI PLES

Stari prikazi pokazuju kako su u prošlim vremenima na scenu odvojeno dolazili mladići i djevojke te da se uz ples pjevalo (danas se ne pjeva). Danas Paški tanac počinje zajedničkim ulaskom parova na scenu. Mladići i djevojke su se družili uz obveznu prisutnost starijih na način da su u jednom kutu prostorije stajali mladići, a u drugom djevojke. Zapis starijih Pažana intervjuiranih iz 19. i

početka 20. stoljeća govore kako je 60 posto brakova započinjalo na karnevalu jer je tanac bio jedan od rijetkih načina da se pristupi djevojci kojoj se poklanjao kolač ili naranča i time molilo za ples. Odbijanje kolača značilo je eksplicitno odbijanje svake mogućnosti veze.

Posebnost Paškog tanca je u njegovu bočnom okretu koji nije toliko prisutan u pučkoj tradiciji plesanja u drugim mjestima na jadranskoj obali. Plesači tanca, i muški i ženski, pri oblikovanju plesnih koraka izvijaju bokove duboko u desnu stranu pa u lijevu. Voditelj udarcem pete o pod daje znak za promjenu ritma, za promjenu pokreta i za početak novog kruga. Paški tanac izvodio se na večernjim karnevalskim zabavama, no s izvođenjem tanca prestalo se

Košulja od čipke

Ono što je bitno odredilo otok Pag je to što je on položajem jako blizu kopna te su ga Hrvati naselili odmah nakon dolaska na Jadran, prvog od svih većih otoka u Dalmaciji i Primorju.

nedugo nakon Prvoga svjetskog rata i do 1945. bio je gotovo potpuno zaboravljen. Drugog ciklusa obnove Paškog tanca, sto godina nakon prvih hrvatskih preporoditelja, prihvatio se Pažanin Zvonko Usmiani i na temelju kazivanja starijih sugrađana obnovio je tanac "po starinski" te je obnovio još neke figure i taj ples nazvao "tanac po paški". Usmiani je tvrdio da su ga prihvatili i Kolanjci i Novaljci i nazvali ga "po paški". Te tvrdnje stoje jer se u Kolanu i Novalji pleše "paški skok", odnosno "po paški", ali i lokalna varijacija "naški skok" (Kolan) ili "naški" (Novalja).

To vrijeme u godini i veće slobode u komunikaciji među spolovima sigurno je našlo odjeka i u ovakvoj pjesmi iz grada Paga: "Lipe li su Paškinje divojke, kroz košulje vide im se dojke, prsa su im širokoga poja, ke mladiću ne daju spokoja."

Pag je otok starih priča, misterija i vječnog obnavljanja, kružnice koja je simbolizirana u Paškom kolu koje se savija oko sebe kada se pleše na glavnome gradskom trgu i zimi i ljeti. A danas Pag utječe i na *bluzere*. Zgrebački blues glazbenik Adam Semijalac objavio je početkom travnja 2020. novi album – "Tanac za crnoga vraga". Album je nastao kao rezultat etnomuzikološkog istraživanja pod nazivom "Ode zemlja u led'nu, svak ti šuti istinu" (2018. - 2019.). U njemu su se umjetnici Selma Banich i Adam Semijalac bavili istraživanjem folklornog naslijeđa - narodnog bluesa - i u narodu s njim povezanim običajima preslušavajući dostupnu građu na Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu te odlazeći u terenske posjete Lici, sjevernoj Dalmaciji (Zadarsko zaleđe i otok Pag) i Slavoniji (Đakovština). Na albumu se nalazi pet autor-skih improvizacija te dvije varijacije na narodne napjeve s otoka Suska i otoka Paga. Pjesme u blues obradi povezane s Pagom su *Tanac za crnoga vraga* i *Vidi majko*.

PUČKA DRAMA

Ono što je dodatno oblikovalo Paški tanac i na što se on strukturom nastavljao bilo je njegovo srastanje s pučkom dramom. Karneval u Pagu ima višestoljet-

Pretpostavlja se kako su osnovni korak i takt Paškog tanca nastali kao mješavina raznih stilova koji su do Paga došli tijekom velikih migracija u 15. i 16. stoljeću kada se zbog turskih provala na Pag doselio veliki broj stanovništva s kopnenog područja Like, Ravnih kotara i okolice Zadra.

nu tradiciju, a jedan njegov dio, pučka drama "Paška robinja", čini ga posebnim. Jedina je preostala pučka drama u Hrvatskoj koja se izvodi stoljećima. Sličnih ili gotovo istovjetnih drama koje su nosile naziv Robinja bilo je u mnogim mjestima Primorja i Dalmacije, međutim održala se samo u Pagu.

Ona nije nastala na Pagu, već je bila jedna od mnogih inačica europskih pučkih drama i romanci u kojima se priča izražavala pjevanjem i Pažani su je učinili dijelom svoje predaje.

Scenski postav je jednostavan: tri-desetak je aktera, od kojih su pola "Turci", a pola "kršćani", a glavni su Robinja, Trgovac i Suliman. Sva dramska akcija usredotočena je prema Robinji koja je kćerka bana Vlaska koju su zarobili Turci. Njezin zaručnik, unuk bana Derenčina,

traži je po trgovima gdje Turci prodaju roblje. Našavši je, javlja se kao trgovac s namjerom da je otkupi. Etnolozi koji su istraživali ovo djelo nisu mogli shvatiti zbog čega je "Paška robinja" opstala upravo u Pagu jer to djelo ni na koji način s Pagom nije izravno povezano, ali ovdje je očito riječ o dubokoj svijesti otočana i izbjeglica 16. stoljeća o događajima koji se spominju u romanci - o posljedicama Krbavske bitke koja se dogodila 1493. godine nedaleko od Udbine iza Velebita u kojoj je ban Derenčin izgubio "cvijet hrvatskog plemstva".

Do šezdesetih godina 20. stoljeća "Paška robinja" se izvodila na početku karnevala, a od tada se izvodi i nevezano uz Paško kolo i karnevalski program. No, nekada je završetkom "Paške robinje" počinjalo Paško kolo. Tako je Paški karneval postao jedinstven u Hrvatskoj. Paško kolo uglazbio je 1929. Šime Dešpalj, a izvodi ga limena glazba. ■

ENG *The Paški tanac is a dance native to the island of Pag that plays out a ritualised courtship between a young man and woman, drawing each other's attention through the choreography, ending in a shared dance. It is performed during carnival festivities in the winter, in the summer, and on special occasions. Specific to the Paški tanac (the Pag dance) is the lateral turn, much less present in the folk dance tradition of other parts of the Adriatic seaboard. The dance is performed in the traditional Pag island folk costume developed at the zenith of the city of Pag in the fifteenth and sixteenth centuries when people migrated here from the mainland. What further contributed to the structural formation of the the Paški tanac was its mingling with the tradition of folk theatre.*

Tekst: Vesna Kukavica

Stvaralaštvo Dominika Škunce u Francuskoj

Knjiga crteža tušem svestranoga umjetnika novaljskog podrijetla s polustoljetnom francuskom adresom Dominika Škunce, koju potpisuju renomirani autori Ive Šimat Banov i Margarita Svaštarov Šimat, zanimljiv je izvor za povijest umjetnosti koja nastaje u migrant-skim prilikama europskoga stvaralačkog kruga. Dvojezičnu likovnu monografiju *Dominik Škunca: Biće traga / L'être et le trait*, usporedno hrvatski i francuski, postumno su objelodanili Ogranak Matice hrvatske iz Škuncine rodne Novalje i umjetnikova cijenjena supruga Solange Armengaud Škunca iz Francuske (2014.). Riječ je o lijepo grafički oblikovanoj monografiji umjetnika, koja ima

Arhitekt, kipar, slikar i grafičar Dominik Škunca (Novalja, 12. ožujka 1939. – Pariz, 9. ožujka 2011.) živio je i radio punih 49 godina u gradu Marly le Roi, pokraj Versaillesa u predgrađu Pariza, kamo se zaputio kao student 1962. godine, ostvarivši fascinantno umjetnički opus

115 stranica velikog formata, posvećenih zrelih Škuncinim godinama kad se on u vlastitome kreativnom radu isključivo posvetio oblikovanju crteža i grafičkog otiska i to početkom 21. stoljeća, a u posljednjem desetljeću svoga života.

Uz uvodni tekst Ive Šimata Banova pod naslovom "Biće traga", zanimljiv je esej likovne kritičarke Margarite Svaštarov Šimat znakovito naslovljen "Nedovršivo kaligrafsko pismo Dominika Škunce" – koji prati središnju likovnu građu knjige sa stotinjak odabranih crteža.

ARHITEKTONSKI OPUS

Arhitekt, slikar, grafičar i kipar Dominik Škunca rođen je 12. ožujka 1939. u gradiću Novalji na otoku Pagu, a umro je u Parizu 9. ožujka 2011. godine. U gradu Marly le Roi pokraj Versaillesa u predgrađu glavnoga grada Francuske - Pariza, kamo se zaputio kao dvadesettrogodišnji sveučilištarac 1962. godine, Dominik Škunca živio je i radio punih četrdeset i devet godina, ostvarivši fascinantnu umjetničku reputaciju. Graditelj je trajnih mostova Francuske s Hrvatskom u kojoj je njegova umjetnost sve prisutnija. Prije smrti povjerio je realizaciju ove knjige brižnoj pažnji svoje supruge Solange Armengaud Škunce. Interes za likovno oblikovanje i putovanje pokazivao je Škunca od najranijeg djetinjstva. Školovao se u Novalji, Zadru i Pazinu, gdje završava Klasičnu gimnaziju olovnih pedesetih, kada mu je crtanje srećom predavao slikar, restaurator i likovni pedagog Vinko Fugošić, koji je znao prepoznati talent svojih učenika. Iz zadarskih dana u svijet je ponio reminiscencije na umjetničko blago i spomeničku baštinu Mediterana. Svoj poticaj za likovno izražavanje u Parizu šezdesetih najvećim dijelom usmjerio je prema arhitekturi.

Nakon dvanaest godina života i stva-

Dominik Škunca (Novalja, 12. ožujka 1939. – Pariz, 9. ožujka 2011.)

ralaštva u Francuskoj, Dominik Škunca upisao je studij arhitekture u Versaillesu 1974. godine, završivši ga uspješno u veljači 1978. Diplomski rad bio mu je posvećen Različitosti opažanja boja u arhitekturi.

Osamdesetih se u cijelosti realizira kao arhitekt francuskoga kulturnog kruga, radeći u nekoliko ustanova te sudjelujući u obnovi velikog broja građevina u Parizu i okolici. Sredinom sedamdesetih, točnije u studenome 1975., samostalno je izlagao slike i skulpture u Parizu na Montmartreu. Tu je izložbu organizirao Jacques Malherbes, novinar u Figaro-Aurore, u dvorani svojega književnog društva, potvrđujući Dominikovu svestranost i sklonost cjeloživotnom učenju. Krajem 1978., boraveći u Splitu, ostvarila mu se prilika da u splitskom restauratorskom odjelu Hrvatskoga restauratorskog zavoda od restauratora Slavka Alača dobije kvalitetnu pouku o drevnoj tehnologiji slikanja ikona na drvenoj podlozi. Zanimala ga je simbolička zlatnih površina i svjetlosni odnosi pozlate prema ukupnome dojmu koji proizvodi takva slika. Tehniku tempe-

re na drvu uz obilatu primjenu pozlate zlatnim folijama Škunca je nastavio još dugo usavršavati nakon povratka u Pariz. Rezultat dugog i sustavnog rada bio je cijeli niz suvremenih, stiliziranih izvedbi u duhu klasične religiozne ikonografije, koje je autor s uspjehom izlagao u Francuskoj, Njemačkoj, Belgiji i kanadskom Quebecu. Jedna od najvažnijih samostalnih izložbi takvoga sadržaja održana je u studenome 1993. u Velikom salonu palače – L'Hôtel de Madame Pompadour u Versaillesu.

VIZUALNA UMJETNOST

Osamdesetih Škunca redovito sudjeluje u raznim francuskim skupnim projektima vizualne umjetnosti poput zajedničke izložbe Atelier 17 u Rue de la Verrerie br. 74, nedaleko od Centra Georges Pompidou u Parizu. Stara ljubav prema ikonama, poznavanje tehnologije uporabe zlatnih folija te novo znanje iz grafičke tehnologije potaknuli su Škuncu devedesetih na izradu višebojnih grafičkih otisaka na papiru koji je prije ulaska u grafičku prešu bio prepariran fiksnim zlatnim folijama. Ta je tehnika u svome konačnom izgledu imala srodnosti sa srednjovjekovnim iluminiranim rukopisima, ukrašenim inicijalima koji sjedinjuju slovo, obojene ornamente, stilizirane likove i vrlo često simboliku zlatne podloge. Uz europsku tradiciju iluminacija rukopisa, osobito u srednjem vijeku, Škuncu su zainteresi-

rale kineske i japanske kaligrafije s čestim uporabom pozlaćene podloge, ali i perzijski i arapski kaligrama.

ZLATNO DOBA

U trećoj životnoj dobi u potpunosti se posvetio umjetničkom crtanju – kada nastaje većina crteža objavljenih u ovoj monografiji, koja obuhvaća radove od 2004. do autorove smrti 2011. godine. Ova knjiga zapravo je zaokružila Škuncin opus koji je u arhitektonskom i restauratorskom dijelu opisao u ranijoj monografiji pisac Antun Travirka, koju je također objavila Matica hrvatska iz Novalje i to 2007. godine. Antun Travirka uočava razapetost umjetnika između "romantičarskih osjećaja i izrazito purističke arhitektonike slike". Kako je Travirka izvrsno proniknuo u značenje pariškoga školovanja i u sve ono što je moglo utjecati na hrvatsko-francuskog umjetnika Dominika Škuncu u sklopu "panorame likovnih tendencija pedesetih i šezdesetih godina" 20. stoljeća, važno je iščitati obje monografije kako bi ubaštinjenje Škuncina opusa u naš kulturni krug bilo cjelovito. ■

Ive Šimat Banov, Margarita Sveštarov Šimat: *Dominik Škunca: Biće traga / L'être et le trait*, Ogranak Matice hrvatske u Novalji, 2014.

ENG Architect, sculptor, painter and printmaker Dominik Škunca was born in Novalja on the island of Pag on 12 March 1939, and passed away in Paris on 9 March 2011. In 1962, at the age of 23, then student Škunca found his home in Marly le Roi, a commune near Versailles on the outskirts of Paris. He lived and created his fascinating artistic oeuvre there for a full forty-nine years.

Tanka crta između bogatstva i gladi

Paški svjetovi stoljećima su se ravnali po ritmovima solila, ovčjih stada i tisućljetnih maslina. Danas u to tisućljetno ravnoglasje zadiru sve više novi taktovi, poput onog turizma. Hoće li i ta nova pjesma biti jednako lijepa kao i ona stara?

Tekst: **Marin Knezović** Foto: **Darko Mihelj**

Otok je susret, a često i sudar čvrstog tla i mora. Na otoku je more uvijek blizu. To posebno vrijedi za Pag koji je opasan s čak 300 kilometara obale. To je jadranski otok koji najduljom crtom stijena i zemlje dodiruje more. Zato nije čudno da na Pagu zapravo postoje, civilizacijski, dva otoka različitoga kulturnog i povijesnog razvoja.

SJEVER I JUG KAO DVA OTOKA

Sjeverni dio otoka, koji je stoljećima pripadao susjednoj rapskoj komuni, je područje koje je pratilo "božje vrijeme" kojemu je stoljeće jednako treptaju oka. To

je kraj prastarih maslina ukorijenjenih u antičko doba i pastirskih prebivališta – stanova koji su tu, gotovo nepomični, od mlađega kamenog doba do danas. Osjećaj utemeljenosti u duboku prošlost naveo je Pažane na traženje svojih početaka još u doba Trojanskoga rata.

Možda je tu bila i drevna Cissa, grad koga je potres utopio u moru. Tu se nalazi i "Talijanova buža", vena u kamenu rimskoga vodovoda u Novalji. Tu je nađen i iznimno vrijedan starokršćanski relikvijar. Oni bi nam željeli reći koliko je taj dio Paga bio važan u antičko doba, ali se prekidaju u pola rečenice. Vidimo mali dio nečega što je moralo biti važno i veliko. Toj potrganoj stranici povijesti pripadaju i vrijedni ostaci crkvenog namještaja iz ranoga srednjeg vijeka.

Iseljenici-donatori za gradnju crkvice sv. Ante

Dok sjever živi u ritmu treptaja božjeg oka, na jugu vrijeme ide znatno brže. Pogoni ga spoj zvan natrijev klorid, koga obično zovemo puno kraće – sol. O kako nam malo treba soli, a istodobno ne možemo bez nje. Bez unosa soli nema opuštanja mišića, korištenja hranjivih tvari u tijelu, ravnoteže tekućina, prijenosa živčanih signala i konačno uživanja u okusu hrane. Još je važnija bila sol u davna vremena kada je bila i rijetki konzervans, sredstvo za očuvanje hrane na dulje vrijeme.

PROIZVODNJA SOLI

Sol je bila privlačan, ali varljiv proizvod. U davnini su prinosi soli u paškim solanama jako oscilirali. U morskoj vodi natrijev klorid čini samo 2 – 3% njegova sastava. Velika kiša, neposredno prije završetka kristalizacije soli u plitkim bazenima, značila je bijedu i nevolju. Malo je mjesta na hrvatskoj obali gdje je crta između bogatstva i gladi tako tanka kao na Pagu.

Sol nije Pagu donijela samo bogatstvo, nego i nevolje. To se ponajprije odnosilo na sukob sa Zadrom, najmoćnijim gradom Dalmacije, koji se želio dokopati paških solana i njihovih prihoda.

Sukob Zadra i Paga bio je okrutan. Posebno je teško stradao sam grad Pag. Kad se Pag riješio, uz pomoć Mlečana, zadarskih prisezanja, gradsko urbano tkivo je bilo toliko ranjeno da su Pažani odlučili svoj grad sagraditi ispočetka i na novome mjestu, bliže solanama, izvorima napretka i bogatstva.

RENASANSNI GRAD PAG

Tako nastaje današnji Pag, grad sagrađen u jednom dahu, na tragu renesansnih i gotičkih oblika, vjerojatno pod palicom najvažnijega hrvatskoga renesansnog umjetnika Jurja Dalmatinca. Dana 18. rujna 1474. Pažani su se svečano preselili u svoje novo prebivalište.

Solana Pag

Posebni geološki i klimatski preduvjeti učinili su Pag velikim proizvođačem soli, tvari jako bitne živome svijetu. Još je zadarski biskup Donat u 8. stoljeću savjetovao Pažane kako povećati proizvodnju toga "bijelog zlata". Ono je učinilo južni dio otoka središtem trgovačke mreže koja je išla od Kopra i Venecije do Kotora i od Bosne do Papinske države u središnjoj Italiji.

Solana Pag

Najvažnija ostavština paške pretpovijesti i antike jest ona koja je i danas živo prisutna. Ona se, u paškom slučaju, doslovno može i okusiti. Janjeće meso, koje je bilo važan dio prehrane i čovjeku mlađega kamenog doba na ovome otoku, Pag čini prepoznatljivim i danas. Tvrdi sir od ovčjeg mlijeka, energetska bomba koja je u zavežljajima rimskih vojnika gradu na Tibru omogućila osvajanje svijeta, drugi je okusni znak Paga koji se veže uz antiku.

ISELJAVANJE OTOČANA

Tijekom 19. i 20. st. mnogi su stanovnici s otoka Paga izlaz iz teške ekonomske situacije, koja je obilježila to davno vrijeme, potražili u inozemstvu, u bližim europskim zemljama, primjerice Francuskoj i Njemačkoj, ali i u dalekim prekomorskim zemljama, najviše u Sjedinjenim Američkim Državama, Argentini i Australiji. U emigraciju su odlazili većinom muški članovi obitelji. Dio iseljenika nakon nekog vremena vratio se svojim domovima, no neki su u iseljeništvu ostali trajno. Ipak, ako je suditi prema službenim statističkim pokazateljima, iseljavanje s otoka nije imalo drastičnih posljedica na ukupna demografska kretanja. Primjerice, prema popisu stanovništva iz 1900. godine otok Pag je imao 6.687 stanovnika, a prema popisu iz 1931. godine 7.720 stanovnika. (Mirko Korenčić: Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857. -1971., JAZU, knjiga 54, Zagreb 1979.) Odlazilo se sa svih dijelova otoka, od Luna do Vlašića. Značajan spomen o odlasku stanovnika grada Paga u daleki svijet je crkvice sv. Antona u Pagu, podignuta nedaleko od Doma zdravlja, tik uza zgradu nekadašnjeg rodilišta, u kojoj su danas službe hrvatskih zavoda za zdravstveno te mirovinsko osiguranje. Iznad vrata crkvice postavljena je ploča na kojoj piše:

“Ovaj skromni spomenik na čast sv. Anti Paduanskom podigoše paški težaci i radnici u Sjevernoj Americi godine 1903.” Na zidovima u crkvi postavljeno je šest mramornih ploča na kojima su upisana ukupno 442 imena, isključivo muškaraca! To je u gradu Pagu jedini i vrlo vrijedan javni spomen na generacije iseljenih Pažana. (Tekst i fotografije: Ivo Palčić)

Paški most

Činjenica da se grad odlučio ponovno “izmisliti”, iz temelja preoblikovati, bila je izraz ne samo velikog bogatstva, nego i ponosa i hrabrosti Pažana.

Taj gotičko-renesansni svijet ne živi samo u paškim ulicama, nego i u paškoj nošnji, čipkama i ženskim pokrivalima za glavu, trokutnim maramama. One svoj izvor imaju u nošnji mongolskih žena, bile su bitan dio ženske mode europskih srednjovjekovnih dvorova, no na Pag su došle kako bi tu i ostale bez obzira na modne hirove.

IZVORI SLATKE VODE

Pag nije samo sol. Tu su bili i vinogradi zaštićeni nasadima trske i tamarisa, rudnici ugljena, boksita, proizvodnja likera, no sol je ipak paška sudbina. Zato je Pag mjesto prvog radništva, ljudi koji kupuju hranu iz okolice za zarađen novac ili krijumčarenom soli. U 18. stoljeću čak jedna trećina dalmatinskih prihoda Mlečana dolazi od paških solana.

Unatoč tome, priča o paškoj soli je nedorečena. Teška ruka države, svjesna važnosti soli, nikada nije razvila sustavni odnos prema paškim solanama. Po-

većati proizvodnju ili je smanjiti kako bi se održala visoka cijena? U trgovini solju dati prednost državnome monopolu ili privatnoj inicijativi? Dati prednost paškoj soli ili onoj iz piranskih solana ili kasnije poljskog Krakova i bosanske Tuzle? Države su uvijek u tim dvojabama ostajale u nekom raskoraku, a sve na štetu Paga, Pažana i njihove soli.

Vrlo brzo se sol iz blagoslova pretvorilo u prokletstvo. Isto vrijedi i za slatku vodu. Pag ima dovoljno vode. Ona mu je i potrebna, a posebno za napajanje mnogobrojnih stada ovaca. Zato su mnogobrojne lokve na usluzi ovacima, a slatka voda se miješa s morem i u solilima. Stajaća voda nije izvor života samo ljudima i ovacima, nego i komarcima koji se množe upravo u takvoj vodi. Sve donedavno komarac je značio i bolest, točnije malariju. Kada se početkom 20. st. Pag poželio usmjeriti prema turizmu, prvo je morao iskorijeniti ovu opasnu bolest, odnosno njezine nositelje. U tu svrhu su dvadesetih godina lokve i solila naseljeni ribicama kojima su komarci predstavljali poslasticu. Tako je riba gambuzija otvorila vrata paških hotela. ■

ENG Encircled by three hundred kilometres of coastline, Pag is the Adriatic island with the longest meeting of land and sea. The island is in fact a meeting of two zones of cultural and historical development. A particular set of geological and climatic conditions have made Pag a major centre of salt production. This set up the south end of the island as the hub of a merchant network running from Kopar and Venice in the north to Kotor in the south and from Bosnia to the Papal States in what is now central Italy. In the eighteenth century a full one third of the revenue Venice siphoned off the Dalmatia territories under its sway came from the salt pans of Pag. The island is also rich in vineyards and tamarisk trees, and former coal and bauxite mines. This produced one of the first modern worker communities in these parts: rather than growing their own food they would spend their income or the proceeds of salt smuggling at markets. The most important legacy of the prehistoric and antiquity period heritage of the island lives on to this day in the celebrated lamb's meat produced here. Critical to the human diet from as far back as the New Stone Age, it is an islander trademark today. Well-aged sheep's milk cheese, an energy bomb that served Roman soldiers in the conquests they launched from the banks of the Tiber, is another tasty symbol of Pag's ancient heritage.

Pogled na
otok Pag sa
velebitskih
padina

Otok s dva lica

Kada gledamo istočnu stranu otoka Paga s Velebita, teško možemo zamisliti da taj surovi krš i strme stijene, pa i cijeli otok, mogu biti stanište nekoj ozbiljnijoj i bujnijoj vegetaciji i flori. Bura žestoko udara o strme stijene nanoseći sol, koja pak tim stijenama daje boju. Prolazeći otokom uvjerit ćemo se kako taj *velebitski* dojam često može prevariti.

Tekst: **Darko Mihelj** Foto: **Luka i Darko Mihelj, Milenko Milović**

Kada iz te *Mjesečeve* površine otoka Paga dođete na drugu stranu, naići ćete na bogate flišne naslage, duboke uvale i blata (često ljekovita) sa slatkim i bočatom vodom, travnjake i pašnjake, vinograde, polja, pa čak i pokoji šumski krajobraz. Tu svoju specifičnost Pag zahvaljuje tome što je geološki povezan s Ravnim kotarima. Prije nekoliko tisuća godina ta dva prostora bila su povezana kopnom, a onda ih je evolucijom prekrilo more. Otok Pag pripada tzv. Kvarnerskim otocima koje karakterizira

blaga mediteranska i oštra planinska klima te lijepi krajolici.

BILJNI POKROV PAGA

U Velom blatu nalazimo vegetaciju slatkih i brakičnih voda (miješanih sa slanom vodom). Ono je i ornitološki rezervat, posebice važan za ptice močvarice (160 vrsta ptica!). Na obali čija je podloga kameni šljunak ili pijesak možemo naći zajednice prilagođene takvom tlu i vrste poput primorske makovice. Na niskim muljevitim obalama naći ćemo zajednicu jednogodišnje caklenjače na koju se nadovezuje zajednica grmaste caklenjače, s manje vlage i soli. Na livadama Paga nalazimo zajednicu trava troškota i primorske pirike; na nešto

Primorska makovica

sušim i manje slanim tlima nalazimo livadnu zajednicu trave modre beskoljenke. Na jako suhim staništima nalazimo zajednicu primorskog kršina koja je primarna vegetacija kamenjara koja zauzima veliki dio otoka Paga. Na najvišim kamenjarskim predjelima zamjenjuje ju zajednica trave kovilja. Točila su mjesta gdje nalazimo zajednicu primorskog mekinjaka. Vapnenačke stijene su domaćin zajednici istarskog zvončića i zajednici dalmatinske zvončike. Na otoku možemo naići i na rijetke, male površine šuma crnike, medunca, bijeloga i crnoga graba, a najčešće u obliku degradirane šume, tj. makije. Uz to ima i nasada alepskoga bora. Gdje su kamenjarski pašnjaci zapušteni raste jedna vrsta borovice – somina te drača koje predstavljaju veliki problem za ispašu ovaca. Takvi pašnjaci, kao veliki izvor bioraznolikosti, postaju ugroženi zbog "ili velikog broja ovaca ili napuštanja tradicijskog načina gospodarenja tlom".

PAŠKA FLORA

Paška gromotulja busenasti je hamefit (patuljasti grm), pustenasta biljka s gusto raspoređenim zvjezdastim dlakama. Strogo je zaštićena vrsta, ali nije ugrožena. Cvjeta od travnja do lipnja malenim, žučkastim cvjetovima. U obalnom području najviše nalazišta je upravo na Pagu. Raste na suhim i dubokim šljunkovito-ilovastim vapnenačkim tlima u biljnim zajednicama trava primorskoga kršina i sjajne smilice te zečine i razgranjene portenšlagije. Dalmatinska bijela svila je hemikriptofit (busenasta zeljasta trajnica). Strogo je zaštićena vrsta. Cvate u lipnju i srpnju. Na otoku Pagu ova biljka ima najveći broj nalazišta u Hrvatskoj; tu raste u biljnoj zajednici trava primorskoga kršina i sjajne smilice. Kvarnerski ili primorski jelenak je paprat i hemikriptofit (zimzelena trajnica). Sorusi (sorus je nakupina sporangija u kojima se nalaze spore) ove paparati su eliptična ili jajasta oblika. Pojavljuju

Istarski zvončić

se od travnja do lipnja. Stenoendem su, strogo zaštićena, ugrožena i vrlo rijetka vrsta. Na otoku Pagu također nalazimo i istarski zvončić kao višegodišnju trajnicu na okomitim obalnim liticama. I ona je stenoendem, rijetka i gotovo ugrožena pa stoga i strogo zaštićena biljka. Zanimljivo je da je vrstu prvi put opisao švicarski botaničar Feer Heinrich dvije godine prije svoje smrti. Dalmatinska zečina je glavočika - trajnica pojedinačnih cvjetnih glavica, ružičaste do crvenoružičaste boje. Cvate od svibnja do rujna. Stenoendem je, strogo zaštićena i gotovo ugrožena vrsta. Iako u sebi nosi naziv *dalmatica*, ova vrsta zapravo je kvarnersko-liburnijski endem. Livadski procjepak je lukovičasta trajnica (geofit). U svibnju i lipnju cvate cvjetovima plave boje. Raste u vegetaciji trajno vlažnih livada, na vlažnim travnjacima i pašnjacima te čak i na slanim tlima. Strogo je zaštićena i gotovo ugrožena vrsta, uglavnom zbog antropogenoga utjecaja. Latinski naziv roda *Chouardia* dobio je ime po francuskome profesoru bilj-

Mala mješinka

Na otoku Pagu raste veliki broj endemičnih biljaka što se s obzirom na siromašan krajolik ne očekuje. Uglavnom su svoje stanište endemi našli na kamenjarskim i pašnjačkim površinama, na strmim stijenama ili pak na području tzv. blata.

ne fiziologije na pariškoj Sorbonni, botaničaru i agronomu Pierreu Chouardu. On je izumitelj tzv. fitotrona, tj. klimatske komore u kojoj se može istraživati utjecaj klime na biljke. Thomasov šafran ili benduška je trajnica, endem koji ima jesensku cvatnju. Cvjeta od svibnja do kolovoza blijedoružičastim ili crvenoružičastim cvjetovima. Ilirsko-apeininski je endem, strogo zaštićena vrsta i nije ugrožen. Na Pagu raste na poluotoku Lunu. Na istom lokalitetu nalazimo i liburnijski klinčić. Od prethodnog klinčića liburnijski je viša biljka koja može narasti do 60 cm visine. U lipnju i srpnju razvija relativno velike ružičaste cvjetove. Ilirsko-jadranski endem strogo je zaštićen i nije ugrožen. Primorski mekinjak

O bogatstvu flore paških kamenjarskih pašnjaka najbolje govori podatak da na njima raste čak 36 vrsta ljekovitih i aromatičnih biljaka i isti broj medonosnih biljaka. To je jedan od izvora kvalitetne hrane za pašku ovcu pa se od njezina mlijeka dobiva odličan sir.

je jastučasta trajnica (hamefit). Cvjetovi su bijelih ili ružičastih latica. Ovaj endem nalazimo u sjevernoj Italiji, Sloveniji i Hrvatskoj. Raste na kamenjarskim pašnjacima Paga. Strogo je zaštićen. Latinski naziv *jacquiniana* vrsta je dobila po austrijskome botaničaru i sveučilišnome profesoru Nicolausu Josephu von Jacquinu, koji je bio i direktor sveučilišnoga botaničkog vrta te carski savjetnik u bečkim carskim vrtovima Schönbrunn.

BODLJIKAVE BILJKE

Na Pagu ima dosta kamenjarskih pašnjaka na kojima rastu biljke šireg rasprostranjenja koje su se zaštitile od ovaca i drugih životinja tako da su evolucijom razvile različite oblike bodlji ili pak izazivaju alergijske reakcije.

Krpasta češljugovina je zeljasta dvogodišnja ili višegodišnja biljka čija je cvjetna glavica bijela ili svijetlocrvenkasta. Cvat se pojavljuje od lipnja do kolovoza. Veliki je korov na pašnjacima. Biljka ima mnoštvo sitnih bodlji. Visoka lisičina je uspravna, dvogodišnja zelja

U rimsko doba Pag je kao najrazvedeniji jadranski otok bio bogat zelenilom pa su ga oni zvali "zlatnim otokom". Pod utjecajem čovjeka (sječa šuma i ovčarstvo) površina pod šumskim pokrovom je pala na manje od 4% površine otoka, dok pašnjaci čine čak 86% površine otoka.

Thomasov šafran ili benduška

Dio otoka Paga koji pripada Zadarskoj županiji ima posebne rezervate, a to su Kolanjsko blato – blato Rogoza, Veliko i Malo blato te šumski rezervat Dubrava – Hanzine s izvornom šumom hrasta crnike (postoji dokaz da je postojala i u 14. stoljeću!). Dubrava – Hanzine je i značajni krajobraz i ornitološki rezervat. Posebno odabrano područje je i nizinsko područje od paške solane do Dinjiške.

Somina

sta biljka, visoka do metar, oštro dlakave stabljike. Latinski naziv roda (*Echium*) potječe od grčke riječi *echis* (zmija otrovnica) zbog izgleda cvjetova ili izgleda sjemenki. Može izazvati alergijske reakcije. Ljubičastomodri kotrljan je trajnica razgranate stabljike, visoka do pola metra. Listovi ove biljke su duguljasti, uski i završavaju oštrim bodljastim vrhom. Cvjetovi su skupljeni u guste glavičaste cvatove s vrlo bodljikavim ovojnim listovima. Cvate od lipnja do listopada. Latinsko ime vrste (*amethystinum*) upućuje na boju ametista, poludragoga kamena ljubičaste boje. Gronjasti kravljak je trajnica koja ima uspravnu stabljiku

visine do 70 cm. Listovi i ovojni listovi cvata su jako bodljikavi. Cvjetovi su žute boje. Cvate od lipnja do kolovoza.

Rijetka podvrsta gromotulje, metajnska gromotulja, otkrivena je pokraj mjestu Metajna na Pagu, na pašnjacima. U blizini je otkriveno i nalazište podvrste grčke kockavice (thessala) koja inače raste u Albaniji, Bugarskoj, Sjevernoj Makedoniji i sjevernome dijelu Grčke. Na Pagu raste na krškim travnjacima išarani podlesak ili šafran. Ovaj šafran ranoproljetna je vrsta jer cvate već tijekom veljače ili ožujka. Cvjetovi su bjelkasti ili blijedoljubičasti. Strogo je zaštićen, ali nije ugrožen. Raširen je u Hrvatskoj

ENG When we look at the island of Pag and its eastern side from Velebit, it is hard not to give the impression that this rugged karst and steep rocks, and the whole island can hardly be a habitat for more serious and lush vegetation and flora. The "bora" hits the steep rocks hard, applying salt which gives these rocks color. Passing through the vastness of the island, we will very easily see how this "Velebit" impression is deceiving. The island of Pag is distinctive for its interesting and diverse vegetation that has surprised and surpasses not only its explorers but also many visitors and tourists. When you cross from the "Moon" surface of the island to the other side, you will come across rich flysch deposits, deep bays and muds (often healing) with fresh and brackish water, grasslands and pastures, vineyards, fields, and even the occasional forest landscape. Pag owes its specificity to the fact that it is geologically connected with Ravni kotari. Several thousand years ago, these two areas were connected by land and then by evolution, the sea came and covered the vast flysch valleys (partially) and the rest of the Bay of Pag, and other bays are large and vast mud. The island of Pag belongs to the so-called Kvarner islands, characterized by a mild Mediterranean and harsh mountain climate and beautiful landscapes.

od Istre do dubrovačkog područja. Na paškim slanim močvarama raste kritično ugrožena jednopljevična jezernica iz porodice šiljakovica, kao i razdijeljeni šaš koji je ugrožena vrsta (nalazišta: Vlašići, Poveljana, Paška solana, Kolanjsko blato). Na sličnim staništima nalazimo i sodnu solnjaču (osjetljiva vrsta) te travu končasti tankorepaš. Trajni-

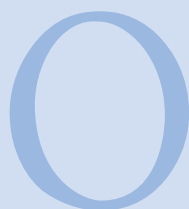
ca mala mješinka je biljka mesožderka. Rasprostranjena je u Europi, Aziji i Sjevernoj Americi. Biljka ima posebno građen otvor sa zaklopcem uz pomoć kojeg hvata životinje, male sitne račiće. Probavna izlučina razgradi ulovljenu životinju, a biljka upije probavljive tvari u svoje tijelo. Primorska makovica je dvogodišnja ili trajna ugrožena vr-

sta koja raste na pjeskovitim i šljunčanim morskim obalama. Cvjeta od lipnja do listopada velikim žutim cvjetovima, nalik maku. Nekada davno iz sjemenki makovice dobivalo se ulje za svjetiljke i za izradu sapuna. Također se polen ove biljke može iskoristiti u tzv. forenzičkoj palinologiji (prepoznavanje polena biljaka u vezi s nekim kriminalnim činom). ■

Jezični podsjetnik

Bartol Kašić i hrvatski književni jezik

Zahvaljujući svomu djelu “*Osnove hrvatskog jezika*” Pažanin Bartol Kašić dobio je iznimno važno mjesto u povijesti hrvatskoga jezika kao autor prve hrvatske gramatike

obično se katolička obnova poistovjećuje s protureformacijom, ali zapravo nije tako. U svestranom procesu katoličke obnove posebnu podršku dobili su katolički narodi koji su zbog svoga graničnoga položaja bili osobito izloženi Turcima, ili su bili izloženi nadirućemu protestantizmu, ili su pak, kao podložnici nekršćanskih vlasti, bili izloženi velikim progonima i potisnuti na rub egzistencije.

Među takove narode, o kojima se trebalo posebno brinuti da se učvrsti njihova vjera i da tako budu uzorom svojim susjedima, pripadali su i Hrvati. Za utvrđivanje katoličanstva bilo je potrebno poznavanje hrvatskoga jezika, a strani ga misionari nisu imali iz čega učiti. Trebala im je gramatika hrvatskoga jezika, koje do tada nije bilo. Shvativši važnost njezina sastavljanja, tadašnji isusovački general Claudio Aquaviva naložio je 1599. svomu subratu Bartolu Kašiću da to počne provoditi u djelo. Kašić je tada u Rimu imenovan profesorom na upravo osnovanoj Akademiji hrvatskoga jezika (*Academia linguae Illyricae*) u Rimskom kolegiju (*Collegium Romanum*), na kojem su se isusovci pripremali za misionarski rad. Želeći im olakšati učenje počeo je sastavljati gramatiku. Ta gramatika, kojom se podučava gramatički sustav hrvatskoga jezika, trebala je biti napisana na onom jeziku koji je svim budućim misionarima dobro poznat (neovisno o tom koje su nacionalnosti), a taj je jezik bio latinski. Tako je nastala Kašićeva gramatika *Institutionum linguae Illyricae* (Osnove hrvatskoga jezika), koja je tiskana u Rimu 1604. Neki će se upitati zašto se jezik u gramatici naziva *lingua Illyrica*, a ne *lingua Croatica*, ali i filolozi i humanistički znanstvenici općenito dobro znaju da se naziv *ilirski* u 17. i 18. stoljeću (ali i ranije) rabio kao sinonim za naziv *hrvatski*. U početku se u tekstovima na hrvatskom jeziku rabio naziv *jazik* / *jezik hrvacki*, a u tekstovima na latinskom u istom značenju *lingua Illyrica* (tek kasnije

Piše: Sanja Vulić

se i na hrvatskom jeziku sve češće susreće naziv *ilirski jezik*). Zato naslov Kašićeve gramatike s pravom na hrvatski možemo prevesti kao *Osnove hrvatskoga jezika*.

Premda je Kašićev rodni mjesni govor bio čakavski ikavsko-ekavski govor grada Paga, Kašić se opredijelio za ikavicu, smatrajući da najveći dio naroda tako govori, a ujedno i da je to najjednostavnije rješenje, pa npr. piše *besida*; *tilo*; *cilo*. Poznato je da se Kašićeva gramatika obično svrstava među hrvatske štokavske gramatike. Međutim, jezik koji ona gramatički opisuje u pravilu je zajednički čakavštini i arhaičnoj hrvatskoj štokavštini. Sukladno tomu, u Kašićevoj gramatici nalazimo imenicu *človik*, glagol *dvignuti*, vremenske priloge *čera* (jučer) i *jednoč* (jednom), količinske priloge *dvakrat*; *trikrat*; *desetkrat*; *stokrat*, prijedlog *meju* (među), oblik dativa množine muškoga roda *k Rimljanim*, itd. Neki su pak primjeri tipično čakavski, kao npr. *crikva*; *drivo*; *vavik* (uvijek); *vazeti* (uzeti); *s manom* (sa mnom). Usto propisuje ravnopravnu uporabu upitno-odnosnih zamjenica *ča* i *što* te upitnih priloga *zač* i *zašto*, a dopušta i neka novoštokavska rješenja, ali usporedno sa starima. Tek kasnije, nakon dužega boravka u Dubrovniku, Kašić je sve više davao prednost štokavštini, npr. u svom *Ritualu rimskom* iz 1640. Pritom je važno napomenuti kako je to bilo prvi put u Katoličkoj crkvi da je prijevod toga djela tiskan na nekom živom jeziku. Riječ je o hrvatskoj štokavštini koja u to doba još uvijek čuva mnoge stare gramatičke i leksičke značajke hrvatskoga jezika, premda su već dopuštena i neka novoštokavska rješenja. Kašićev bi jezik nedvojbeno bio osnovicom hrvatskoga standardnoga jezika da je njegov prijevod Svetoga pisma bio tiskan kada je dovršen 1633., a ne nakon više od tri i pol stoljeća zakašnjenja, tj. 1990. godine. Kašiću nesklon slijed povijesnih okolnosti izravno je utjecao na budućnost hrvatskoga književnoga jezika, a time i na njegovu standardizaciju. ■

Mecena novoga kova

Što povezuje stoljetne lunjske maslinike na otoku Pagu i drevnu kneževinu Lihtenštajn? Tko bi se odmah sjetio da tako različite ambijente, mediteranski i onaj švicarskih Alpa, povezuje glazba. Bolje rečeno, hrvatski glazbenik, pijanist i glazbeni menadžer Dražen Domjanić.

Tekst: **Davor Schopf**

Dražen Domjanić, rođeni Čakovčanin, počeo je početkom 1980-ih studirati klavir na Muzičkoj akademiji u Zagrebu. Studij je završio u Novome Sadu, u razredu profesora Arba Valdmee. Nastavio se usavršavati u Zagrebu, Beču i Weimaru. Ostao je u inozemstvu i neko vrijeme podučavao klavir u Austriji. Budući da nikada nije bio baš "klasičar do srži", svirao je u najboljim švicarskim hotelima u St. Moritzu, Davosu, Zürichu, Baselu i Bad Ragazu i tako se 1990. godine našao u Lihtenštajnu, gdje je i ostao.

PODUPIRATELJ GLAZBENIH AKTIVNOSTI

Danas klavir više ne svira profesionalno. No, s glazbom je i dalje stalno povezan kao organizator, utemeljitelj i ravnatelj, a nerijetko i kao podupiratelj mnogobrojnih glazbenih događaja, nastupa mladih glazbenika, ustanova i festivala, i to na međunarodnome planu. "Još prije 30 godina, kada sam počeo raditi kao profesor u Austriji, pomagao sam mladim glazbenicima, prije svega iz Vorarlberga, najzapadnije pokrajine u Au-

striji, a mnogi glazbenici u orkestru koji danas vodim kao intendant su iz Austrije." Intendant je Simfonijskoga orkestra Lihtenštajna, ravnatelj festivala *Vaduz Classic* i Međunarodne glazbene akademije u Lihtenštajnu te vlasnik glazbene agencije *DraDoVision*. Osnovao je Ansambl Esperanza koji okuplja mlade glazbenike od 15 do 28 godina. Vodio je festival *Next Generation* u švicarskome Bad Ragazu na kojem su sudjelovali i mnogobrojni mladi hrvatski glazbenici. Festival je 2018. dobio jednu od najznačajnijih europskih glazbenih nagrada "Opus Klassik".

Domjanić je 2000. godine postao umjetnički ravnatelj fondacije *Glazba i mladi*. Sredstvima fondacije osnovana je najprije Glazbena akademija, a zatim i Festival *Next Generation*, odnosno *VP Bank Classic Festival*, kako se poslije zvao. I proslavljeni violončelist Luka Šulić nekoliko puta je učio na semina-

rima Međunarodne glazbene akademije u Lihtenštajnu. Bio je korisnik stipendije Zaklade *Musik und Jugend (Glazba i mladi)* koja mu je, pod umjetničkim vodstvom Dražena Domjanića, financijski pomogla 2004. da ode u Japan na Natjecanje *Čajkovski*.

Nekako u to vrijeme dobio je ponudu da preuzme funkciju ravnatelja simfonijskoga orkestra, a nedugo nakon toga inicirao je osnivanje festivala MusicConnects u Švicarskoj te festivala Alpenarte u Austriji.

Profesori Međunarodne akademije vodeći su svjetski pedagozi, među kojima su i ugledni hrvatski hornist svjetske karijere Radovan Vlatković te pijanist Ruben Dalabalyan i violončelist Valter Dešpalj sa zagrebačke Muzičke akademije. Svaki profesor bira najviše do šest studenata s kojima radi u jednoj tjednu. Uz nastavu glazbala, akademija nudi i različite seminare iz područja

Međunarodna glazbena akademija u Lihtenštajnu postoji od 2010. godine. Godišnje je pohađa u prosjeku stotinjak mladih glazbenika iz 35 zemalja svijeta. Kao uspješan organizator i poslovan čovjek Domjanić često ističe da su prošla vremena državnih subvencija te da se treba boriti za sredstva u kulturi na druge načine.

medicine, ekonomije i drugih predmeta koji se inače ne predaju na drugim umjetničkim akademijama.

AKTIVNOST U DOBA KORONE

Prekinute glazbene sezone, otkazani festivali i odgođeni projekti zasigurno su nov izazov za Dražena Domjanića, menadžera i organizatora koji je zavidnim poslovnim umijećem i sposobnošću ostvario zapažene rezultate. U svojem orkestru, kao i Ansamblu Esperanza, odmah nakon izbijanja pandemije načinio je socijalni plan za zbrinjavanje glazbenika. Riječ je o fondu šesteroznamenastoga iznosa u švicarskim francima koji glazbenicima nadoknađuje veći dio ugovorenih iznosa koje nisu mogli zaraditi zbog otkazanih koncerata. Uvijek je znao pronaći financijska sredstva za glazbene projekte i ansamble, bez pomoći države.

Znao je kako utemeljiti svojevrsne klastere glazbenih institucija i njihovu međusobnu interakciju, uz misao vodi-

Prije dvije godine smislio je i u Lunu na Pagu pokrenuo festival *Olive Classic*. Zamisao je svake godine predstaviti jednog ili dvoje glazbenika koji će obnašati funkciju rezidencijalnog umjetnika, jedan instrument koji će dominirati festivalom i po jedan europski grad. Prošle godine bio je to glavni grad Kneževine Lihtenštajn Vaduz, uz 300. obljetnicu njegova postojanja. Na žalost, ovogodišnji treći *Olive Classic* odgođen je za sljedeću godinu.

lju da sve to najviše posluži promicanju i pomoći mladim umjetnicima. Za taj rad nedavno je primio visoko državno odličje Republike Austrije, za svoju djelatnost u regiji koja obuhvaća Lihtenštajn te dijelove Austrije, Njemačke i Švicarske.

Simfonijski orkestar Lihtenštajna morao je, poput svih ostalih glazbenih ansambala na svijetu, početkom ožujka prekinuti svoju redovitu sezonu zbog pandemije koronavirusa. I festival *Vaduz Classic* morao je odgoditi ovogodišnje izdanje i u potpunosti ga prebaciti za sljedeću godinu.

Dražen sa suprugom Austrijankom Monikom ima kćer Saru i sina Andrea. Sara je violinistica, a Andreas nastavlja očevim stopama kao pijanist i menadžer. Dražen se u posljednje vrijeme aktivirao na Facebooku (www.facebook.com/evergreensfy) gdje svaki dan, lju-

dima za dušu, odsvira u ova teška vremena izolacije po jedan *evergreen*. Od 20. ožujka prati ga više od 2,5 milijuna posjetitelja. ■

ENG Dražen Domjanić, a native of the northern Croatian town of Čakovec studied piano at the Music Academy in Zagreb in the early 1980s. He completed his studies in Novi Sad (Vojvodina province in Serbia) and continued his training in Zagreb, Vienna (Austria) and Weimar (Germany). He settled abroad and worked as a piano instructor in Austria. Never a hard-core classicist, he played at some of the top Swiss hotels. 1990 found him in Lichtenstein, where he settled permanently. He was recently awarded a top Austrian national decoration for his work in the region that includes Lichtenstein and parts of Austria, Germany and Switzerland. Two years ago, he launched the Olive Classic festival in Lun on the island of Pag. Every year the event aims to showcase one or two resident musicians, one instrument and one European city. Last year the featured city was Vaduz, the capital of the Principality of Lichtenstein on the city's three-hundredth anniversary. This year's planned third Olive Classics has, unfortunately, been postponed.

Idealni gradovi kao gradovi tvrđave

Izgradnja novoga grada Paga započela je 18. svibnja 1443. godine. Obnovu grada i pojedine zgrade izveo je proslavljeni arhitekt i kipar Juraj Dalmatinac

Priredila: Ljerka Galic Foto: Željko Rupić

Od početka gradnje gradova poznajemo i planiranje grada. Grci su vrlo detaljno planirali svoje kolonije (npr. Issa - Vis), a Rimljani svoje vojne logore, koji će kasnije postati osnove srednjovjekovnih gradova (npr. Siscija - Sisak). Razmišljanja o idealnom gradu znače i promišljanje o idealnom društvu. Idealni grad renesanse je istodobno i graditeljsko, društveno-političko i estetsko djelo. Prvo djelo o tome napisano je 1460. godine na talijanskom jeziku. Grad je kružne - zvjezdaste osnove, okružen dvo-

strukim debelim zidom. U njega se ulazi kroz osam kapija odakle široke radijalne ulice vode u središte grada. Ova prstenasto-radijalna shema i danas slovi kao najsuvremenija i možemo je prepoznati u rekonstruiranim osnovama mnogih europskih gradova.

U srednjem vijeku pojavila su se tijekom XV. i XVI. stoljeća razmišljanja o gradovima, čiji rezultati dosežu do današnjih dana. Projekti idealnog i utopijskoga grada ponuđeni su kao rješenja

za društvene, ali i za obrambene probleme toga vremena.

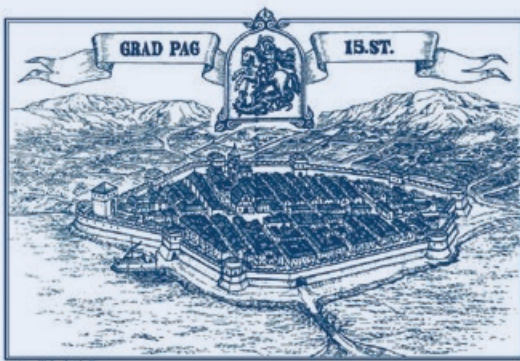
GRADITELJ JURAJ DALMATINAC

U Pagu je djelovao jedan od najjačih graditelja naše starije umjetnosti, ravnopravno svrstan u najbolje europske renesansne kipare koji su stvarali sredinom XV. st. Bio je to Juraj Dalmatinac, koji je sudjelovao u gradnji novog naselja; na tom velikom gradilištu prisutan je 1449., 1451. i 1457., kada zajedno sa suradnicima ugovara izradu dijela zidi-

U razmatranjima mjesta gradnje "idealnih gradova" određuje se nizina jer se na ravnicima najlakše može oblikovati idealna kružna osnova. Prema Aristotelu, u nizini se nalaze demokratski nastrojeni gradovi/države (takav je i "idealni grad"), dok se tiranije vole smjestiti u planinske predjele.

Ostaci utvrde Fortica nedaleko Paškoga mosta

na i utvrda. S biskupom Palčićem sklopio 1465. ugovor o gradnji biskupske palače. Radove na pročelju župne crkve, koje je povjerio svojim suradnicima, ugovorio je 1466., a za gradnju kapele sv. Nikole u samostanu benediktinki obvezao se dati nacrt 1467. godine.

Kao i za mnoge umjetnike njegova vremena, ni za Jurja, na žalost, nisu poznati detalji o njegovu podrijetlu i školovanju. Vjeruje se da je rođen u Zadru i da je mladost proveo u Veneciji.

Stvaralačka i individualna sinteza gotike i renesanse prisutna je u cijelom njegovu djelu pa je on prvi i najosebujniji predstavnik mješovitoga gotičko-renesansnog stila, koji obilježava regionalnu umjetnost Dalmacije u drugoj polovici XV. st. i na početku XVI. st.

Njegovom ulogom znatno se obogatilo i povezao kulturno-umjetnički život u Dalmaciji polovinom XV. st. Razvijao je individualni pristup problemima graditeljstva i kiparstva, preplećući tradicijski i inovacijski jezik bez jedinstvenog pravila, uz veliko tehničko znanje. Preuzimao je prestižne zadaće u sakralnom, stambenom i utvrdnom graditeljstvu, ali je u kiparstvu upoznat preko firentinske renesanse s najnovijim shvaćanjima u realizaciji ljudskoga lika te je tu ostavio

Grad Novalja i otok Pag otkriveni kao savršene kulise za snimanja

FILM "IBIZA"

Surova ljepota otoka Paga i grada Novalje, prekrasne plaže, impresivna arhitektura i nezaobilazno Zrće kao perjanica party turizma u Hrvatskoj nije samo očarala turiste koji tamo dolaze na odmor i zabavu! Sve što otok Pag može ponuditi prepoznala su i neka od vodećih imena svjetske i domaće filmske, glazbene i modne produkcije. Čarobne plaže Novalje i otoka iskoristio je i Netflix za snimanje romantične komedije "Ibiza", na kojemu je kao direktor fotografije radio Daniel Moder, suprug poznate glumice Julije Roberts.

Alternativa španjolskoj Ibizi zasigurno je postalo poznato Zrće s obzirom na to da je klub Aquarius prepoznat među ostalih 10-ak klubova. Plaža Zrće i klub Aquarius savršeno su odigrali svoju filmsku rolu!

FILM "THE ISLANDER"

Tko god je posjetio Pag, zna da je jedan od specifičnosti ovoga čarobnog otoka trail staza Life on Mars, koja svojim stjenovitim pejzažem i iskonskom ljepotom oštrog kamena podsjeća na planet Mars. Upravo je ta nezaboravna ljepota poslužila kao savršena kulisa za snimanje akcijsko-fantastičnog filma o postapokaliptičnom svijetu nakon nuklearnog rata koji obiluje futurističkim akcijskim prizorima. Filmsku ekipu činilo je dvjestotinjak glumaca, statista i filmaša.

FILM "AKO TE ZAGRLIM, NE BOJ SE"

Jedan od posljednjih filmskih ljepotana snimanih u Novalji je film "Ako te zagrlim, ne boj se" nagrađivanoga talijanskog redatelja Gabriela Salvatoresa, najpoznatijeg po Oskarom ovjenčanom filmu "Mediterraneo". Egzotični predjeli lokacija, poput plaže Plat u Zubovićima i kanjona u Metajni, savršeno su odigrali svoju scensku ulogu u ovoj toploj ljudskoj priči o putovanju oca i sina koji boluje od autizma.

SERIJSKI SPEKTAKL "THE TERROR"

Svakako treba spomenuti serijski spektakl "The Terror" na kojem je kao izvršni producent radio Ridley Scott, proslavljeni redatelj i producent, pri čemu je Mjesečev pejzaž otoka Paga odigrao neistraženi dio sjeverozapadnoga dijela Arktika.

HIT DESTINACIJA AUTOMOBILSKE INDUSTRIJE

Na pomalo nestvarnu divlju ljepotu nije ostala imuna ni autoindustrija. U Novalji i na otoku Pagu reklamne kampanje za svoje nove modele snimali su Mercedes, BMW, Porsche, Audi, Honda, Peugeot, ali i mnogi drugi. I hrvatska tvrtka Rimac Automobili Pag odabrala je za predstavljanje svoga električnog ljeptana Concept Two. Pristupna cesta prema trajektnom pristaništu Žigljen DC 106, uz još nekoliko lokacija na Plitvicama i Zadru, kao šlag na tortu dodala je fantastičnu automobilističku seriju "The Grand Tour".

Autor: Romana Vukadin

najsnažnije iskaze toskanske renesanse.

Majstor Juraj po svojoj darovitosti iskazao se i kao inovativan graditelj jer je šibenska katedrala građena posebnim sustavom kamenih ploča umetnutih u okvire. Bio je pravi renesansni čovjek; osim što je bio kipar, graditelj crkvi, palača i utvrda, živio je i radio u

više jadranskih gradova, putovao i poslovao, uspješno se bavio i trgovinom te je odgojio i nekoliko učenika. Upravo je zbog svoje intenzivne djelatnosti, koja nije poznavala komunalne i nacionalne granice s obje strane Jadrana, prozvan Homo Adriaticus (Jadranski čovjek). ■

ENG The period often referred to as the Renaissance produced projects aimed at creating the ideal, utopian city as a solution to the societal and defensive challenges of the time. Active in creating the urban architecture of the city of Pag was Juraj Dalmatinac, numbered among the leading lights of the period and the cream of European Renaissance sculptors of the mid-fifteenth century. He took part in the erection of the new settlement in 1443 and was active at what was a major hub of building activity in 1449, 1451 and 1457, when he and his partners contracted to build some of the walls and fortifications. The harsh beauty of the island of Pag and the town of Novalja, the island's stunning beaches, impressive architecture and Zrće beach, one of the leading party destinations in Croatia, has not delighted only the tourists that visit for rest and entertainment. The island has been discovered of late by some of the top names in the global and domestic film, music and fashion scenes.

“Sveta zemlja” lunjskih maslina

U “Vrtovima lunjskih maslina”, uređenima i otvorenima za posjetitelje 2013. godine, na 400 hektara od kojih je 75 dostupno posjetiteljima, više je od osamdeset tisuća stabala samoniklih maslina sorte *Olea oleaster* što ovaj kompleks čini najvećim parkom samoniklih maslina na svijetu

Tekst i foto: Željko Rupić

“Nadomak Luna sveti je gaj biblijskih vremena. Između stabala ovce zaprašene crvenicom. Krošnje upijaju mirise bilja, a sjene i listovi uzimaju boju sutona.

Pod koru se uvlače sol i bura. U koštunjavu plodu tvrde posolica. Na godovima i čvorištima ugasle komete.

Prepukle od starosti lunjske se masline otvaraju praskvjetu iz kojeg su ponikle. Izbrazdane odbljescima pučine vretenasto poniru. Iz živa kamena i suhozida izvlače tajne sokove. U kapima ulja zgušnjavaju plazmu zvijezda.”

Ovi stihovi u prozi dio su zbirke “Novaljski svjetlo-pis” paške književnice Andriane Škunce, za koju je autorica 1999. godine dobila Nagradu “Tin Ujević” Društva hrvatskih književnika za najbolju zbirku pjesama te godine. Škunca je i autorica jedinstvene i zapažene poetske monografije “Biblijski vrt, Sveta zemlja lunjskih maslina” u kojoj donosi tekstove i vlastite fotografije o jedinstvenome prirodnom i baštinskom fenomenu tisućljetnog kompleksa samoniklih maslina u Lunu, na najsjevernijem rtu otoka Paga.

VELIČANSTVENA “KIPARENA” STABLA

U “Vrtovima lunjskih maslina”, uređenima i otvorenima za posjetitelje 2013. godine, na 400 hektara od kojih je 75 dostupno posjetiteljima, više je od osamdeset tisuća stabala samoniklih maslina sorte *Olea oleaster* što ovaj kompleks čini najvećim parkom samoniklih maslina na svijetu.

Stablo masline staro 1600 godina, u najboljim godinama stablo ove veličine može dati i do 300 kg plodova

Njegova posebnost je i u činjenici da se ovdje nalazi najveći broj tisućljetnih samoniklih stabala masline lociranih na jednome mjestu. U Lunu se divlje masline sorte *Olea oleaster* stoljećima cijepa kultiviranim sortama, ponajprije Oblicom, radi dobivanja što kvalitetnijih plodova za proizvodnju ulja. Takav način uzgoja nije zabilježen nigdje drugdje u Hrvatskoj. Ni danas se lunjske masline intenzivno ne obrađuju pa se mlada stabla i dalje razvijaju prirodnim putem, što pridonosi dugovječnosti stabala od

Najstarije stablo masline u Lunu staro je 1.600 godina, što ga čini jednim od triju najstarijih maslina na svijetu, a više od 1.500 stabala sorte Oblica starije je od 1.200 godina.

Stablo nazvano “maslinova čipka”

U kolovozu 2016. godine završena je i druga faza projekta, vrijedna oko milijun i pol kuna, u kojoj je uređen prezentacijski centar u prostoru recepcije, izgrađena informativno-edukativna promatračnica, odnosno amfiteatar namijenjen održavanju kulturnih manifestacija te je uređeno autentično pojilo "Donje lokve".

kojih su neka starija od tisućljeća. Neke masline u Lunu starije su od 1.500 godina, pokazala je dendrološka analiza, što znači da ovaj krajobraz postoji još od antičkih vremena. Najstarije stablo masline u Lunu staro je 1.600 godina, što ga čini jednim od triju najstarijih maslina na svijetu, a više od 1.500 stabala sorte Oblica starije je od 1.200 godina. Samonikli maslinici poput ovog u Lunu pridonose krajobraznoj i biološkoj raznolikosti kraja pa su neprocjenjivo vrijedna kulturna i prirodna baština.

7 KM STAZA

Krajnje nepovoljni, zapravo surovi vremenski uvjeti na krševitoj i žednoj zemlji Paga dali su veličanstvena stabla masline iznimnih oblika, oblikovanih i "kiparenih" stoljećima. Danas je razgledavanje maslinika moguće elektrovozilima uz pratnju turističkog vodiča ili šetnjom makadamskim putevima duljine oko 7 km, u pratnji vodiča ili individualno, kao i šetnjom uz more. Na prostoru parka slobodno borave ovce, a tu su i kameni štandovi s bogatom ponudom maslinova ulja, originalnih suvenira od maslinova drva te gastronomskih delicija ovoga kraja. Jedinstveni su ovdje i očuvani, filigranski građeni suhozidi, najimpozantniji na Pagu.

Prva faza projekta "Vrtovi lunjskih maslina", završena 2013. godine, financirana je iz strukturnih fondova Europske unije koja je osigurala 75 posto sredstava za 600.000 eura vrijedan zahvat, a ostatak su osigurali Grad Novalja i Turistička zajednica Grada Novalje. U ko-

"Ljubav" masline i suhozida

Stoljećima "kipareno" stablo

lovu 2016. godine završena je i druga faza projekta, vrijedna oko milijun i pol kuna, za koju je sredstva osiguralo Ministarstvo zaštite okoliša i prirode, sredstvima Svjetske banke. Riječ je o radovima na uređenju prezentacijskog centra u prostoru recepcije, uređenju postava prezentacijskog centra, izgradnji i uređenju informativno-edukativne promatračnice, odnosno amfiteatra namijenjenog održavanju kulturnih manifestacija, te na uređenju autentičnog pojila "Donje lokve". U planu su i daljnje aktivnosti za još bolju turističku valorizaciju "Vrtova lunjskih maslina", pri čemu će se voditi računa o bioodrživosti, kvaliteti i specifičnosti krajobraza, ekologiji i održivome turizmu.

OLEA LIBERNICUM

Ovdašnje maslinovo ulje dobiveno iz plodova maslina iz ovih maslinika poznato je kao iznimno kvalitetno, a o tome svjedoči i jedna povijesna crtica. Marcus Gavius Apicius bio je Cezarov savjetnik za kulinarsko, veliki gurman koji se u povijesti pamti kao tvorac prve kuharice na svijetu u kojoj je naveo zač-

ne i trave koje treba dodati njihovu rimskom ulju kako bi postalo slično Oleu Libernicumu kojemu nije bilo ravnoga u Rimskom Carstvu. Tadašnja Liburnija protezala se od rijeke Raše do Krke pa neki zaključuju da je ulje Libernicum upravo maslinovo ulje iz Luna.

Priču o jedinstvenoj ljepoti lunjskih maslinika završimo kako smo je i počeli – stihovima o maslini. O njoj pjesnik Zoran Jurišić piše:

*Podneblja ovog puci te štiju
Jer si smok i svjetlost i milost i snaga
I duša sama blagoslova nade
A Bog i danas začuđen osta
Što čovjeku pred tobom, OLEA
EUROPAEA,
Prvenstvo dade.*

ENG The village of Lun at the far north end of the island of Pag is home to the Lun Olive Gardens. The site has over eighty thousand olive trees of a native local varietal of the wild olive (*Olea oleaster*), stretching across four hundred hectares, of which seventy-five have been open to visitors since 2013. This is the largest park of wild olives in the world, and also distinct in being home of the greatest number of wild olive trees aged around the one thousand year mark in one place.

Paška čipka – “bijelo zlato” hrvatske kulturne baštine

Posebnost paške čipke je u tome što se smatra da potječe još iz razdoblja prastare Mikene, a vezana je i uz tekovine kulturnih dobara istočnog Sredozemlja pa se ravnopravno može nositi s čipkarskim proizvodima istoga kulturnog kruga, npr. Italijom i Francuskom. Zadržala se u gradu Pagu od davnina, a prvi zapisi o paškoj čipki potječu iz 15. stoljeća kada se spominje Samostan sestara benediktinki sv. Margarite, utemeljen 1318. godine.

Tekst: **Marjana Kremer**

Foto: **Zdravko Čevra, Ivo Palčić**

Ta vrijedna paška rukotvorina postala je tijekom stoljeća jedno od najpoznatijih obilježja grada i otoka Paga i 2009. godine uvrštena je na popis UNESCO-ve baštine nematerijalne kulture, na što su Pažani posebno ponosni. Bio je to vrhunac svih aktivnosti koje su poduzimane prethodnih godina da se očuva tradicija paškog čipkarstva. Prije toga paška čipka već je dobila oznake *Izvorno hrvatsko* i *Otočni proizvod*. Godine 2010. grad Pag je organizirao i prvi Međunarodni festival čipke na kojem svake godine sudjeluju čipkarice iz mnogobrojnih europskih zemalja. Važan dio povijesne priče o paškom čipkarstvu imala je gospođa Natalie Bruck Aufferberg, jedna austrijska dama vrlo bliska bečkome Dvoru koja je napisala knjigu o narodnim rukotvorinama Dalmacije - *Dalmacija i njena narodna umjetnost*. U središtu njezina interesa našla se i paška čipka, a upoznala je i tadašnjega paškoga gradonačelnika Franu Budaka koji je izrađivao vrijedne nacрте za izradu čipki. Na njegov nagovor i na nagovor ove austrijske dame, mlada Paškinja Luce Špero poslala je u Beč nadvojvotkinji Mariji Josipi svoju svadbenu košulju. Dva tjedna poslije u Pag je stigla i nadvojvotkinja Marija Josipa koja je fotografirala paške djevojke u svečanim nošnjama. Godine 1906. utemeljena je

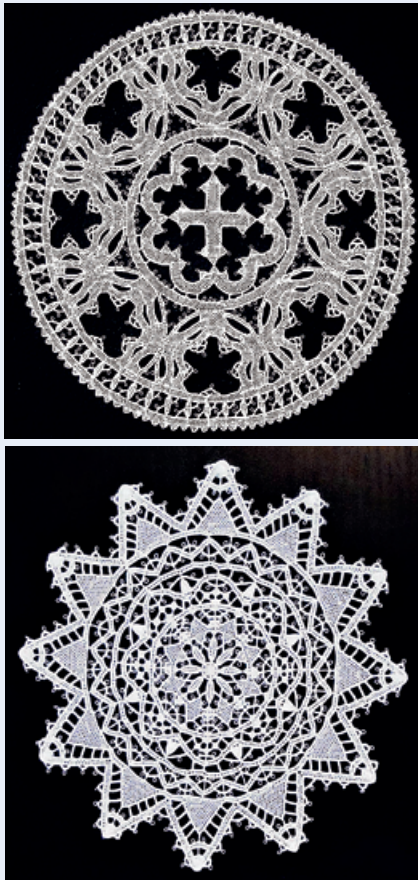
Katica Babeli

Čipkarica **Katica Babeli** (1909. – 1991.) u životu je s obitelji dva puta živjela u inozemstvu. Od 1930. do 1944. u Francuskoj, u Clermont-Ferrandu, a od 1954. do 1974. u Australiji, u okolici Melbournea. Ondje je šivala čipku i promicala paško čipkarstvo, pored ostaloga i organizacijom izložaba u tim sredinama. Katica Babeli je sašila jednu veliku čipku kao pokrivalo za stol te jednu žensku košulju od čipke. Na izložbi je bila postavljena i fotografija sa Džemalom Bijedićem (vidi se u lijevom gornjem kutu). Ta velika čipka čuva se u Pagu, kući obitelji Ivanke Grašo.

u Pagu Škola za pletenje čipki koja je počela s radom 1907. godine. Čipkarska škola kontinuirano je radila do 1945. godine, nakon toga je radila s manjim i većim prekidima da bi 1994. godine ponovno počela kontinuirano djelovati u sklopu Srednje škole Bartula Kašića gdje program osposobljavanja za posao čipkarice traje godinu dana. Uz čipkarsku školu u očuvanju tradicije paške čipke izrazitu ulogu igra i Udruga paških čipkarica “Frane Budak” u gradu Pagu koja ima znatnu količinsku izradu čipke. Godine 1998. ova udruga izborila se da se u prizemlju Kneževa dvora uredi Galerija paške čipke. Danas se u benediktinskom samostanu nalazi zbirka s više od 127 eksponata koju benediktinke čuvaju i skupljaju preko 150 godina, a koju je Ministarstvo kulture RH proglasilo kulturnim dobrom Hrvatske. U znak priznanja i trajnog spomena na mnoge naraštaje Paškinja koje su sačuvale tradiciju paškog čipkarstva, grad Pag je 2010. godine postavio brončanu skulpturu “Paška čipkarica” (rad Tomislava Kršnjavog) ispred Gradske knjižnice.

NAČIN IZRADE I UPORABA

Postoji više vrsta i oblika čipke te jedan način izrade: iglom na krutoj površini kada se uz osnovne niti nadovezuje uzorak iz središta prema van poput paukove mreže koji se odlikuje iznimnom čvrstoćom. Pri ovom čipkanju upotrebljavaju se niti konca iznimne tankoće i čvrstoće koji daju čipki

specifičan prozirni, ali i čvrsti izgled te je ovaj način izrade čipke izvoran. Postoji oko 50 standardiziranih uzoraka, ali konačni uzorak često može biti rezultat mašte same čipkarice. Paška čipka razlikuje se od drugih vrsta čipki po tome što se šije tankim koncem i što je čvrsta. Moguće ju je nabaviti od čipkarica koje tijekom ljetnih mjeseci šiju pred vratima svoje kuće sjedeći na manjim niskim sjedeljama (*stolčiću* ili *katridici*) s manjim čvrstim jastukom za šivanje čipke u krilu (*kušin*).

Stavljanje raznih dimenzija paških čipki kao ukras na stol ili na zid jedan je od najučestalijih načina uporabe čipke. Čipka se na nošnji koristila na košuljama uz prsni otvor košulje uzdužno od vrata do struka gdje se nalazi ukras u bodu prvotne čipke koji se naziva *paški teg*, na rubovima košulje oko vrata te na rubovima rukava košulje. Danas se mogu naći očuvani primjerci čipke koja se stavljala na ženska prsa. Kao važan dio tradicionalne paške nošnje je *pokrivaca* - uštrikano platno u obliku trokuta čiji rub je

ukrašen umetnutim i obrubljenim vezom paške čipke, a na glavi je ukrašavaju tri zlatne igle. Cipele u cijelosti od paške čipke ili s dijelovima ukrašenim paškom čipkom u prošlosti su se šivale na bečkome Dvoru. Izvan Dvora mogle su se vidjeti samo na slikama. Takve cipele nosile su se samo u svečanim i posebnim prigodama. Paška čipka ušivala se i bila dio svečane krevetnine, plahti i jastučnica, za koju se naručivala i šivala po mjeri. Takva krevetnina koristila se kao ukras na bračnim krevetima u svečanim prigodama poput vjenčanja. Osim krevetnine za odrasle, čipka se ušivala i na dječju krevetninu koja se koristila prilikom rođenja djeteta te su se njome ukrašavala dječja kolica i krevetić. Zavjese, s ušivenim elementima paške čipke, stalni su ukras na prozorima, a osobito u svečanim prigodama u vrijeme većih crkvenih ili državnih blagdana. Paška čipka nezaobilazna je i u crkvi te kao dio crkvenoga ruha. Prekrasan je pogled na oltare prekrivene čipkom koja tako ukrašava i sakralni dio hrvatske kulturne baštine. Svu čipku i bogatstvo crkvenoga ruha koje su ušile vrijedne ruke generacija Paškinja moguće je vidjeti na Međunarodnome festivalu čipke koji se svake godine u mjesecu lipnju održava u gradu Pagu.

IZLOŽBE

U razdoblju od 1906. do 1943. godine paška čipka prikazana je na mnogobrojnim izložbama diljem svijeta - u Londonu, New Yorku, Budimpešti, Beogradu, Beču, Milanu, Pragu te je na Svjetskoj izložbi u Parizu 1937. godine dobila zlatnu plaketu kao iznimno vrijedan ručni rad. Zanimljivost je i da je carica Marija

Izrazita specifičnost paške čipke je da prije nisu postojale šablone ili nacrti za izradu, već se način izrade te njihov uzorak prenosio s koljena na koljeno, s majki na kćeri usmenom predajom i praktičnim radom. Čipka je na Pagu bitan ukras bijele platnene košulje i pokrivala za glavu udane žene, u onome starinskom tipu ženskoga ruha koji se formirao još tijekom 15. st., a u paškoj narodnoj nošnji zadržao se u upotrebi gotovo do naših dana.

Terezija na svome bečkom Dvoru imala pašku čipkaricu koja je šivala čipku za potrebe Dvora. U novije vrijeme paška čipka obišla je svijet na izložbama u Ljubljani, Beču, Hamburgu, Vicenzi, u Finskoj i Švicarskoj, a dio postava zagrebačke izložbe bio je izložen i na 8. bijenalu čipke u talijanskome gradu San Sepolcro 1996. godine. Velika izložba PAŠKA ČIPKA u Etnografskome muzeju u Zagrebu 1995. godine bila je izniman doživljaj i za organizatore i za Pažane jer je tada prvi put domaćoj javnosti u samostalnoj Hrvatskoj pokazano veliko bogatstvo paške čipke i tradicija njezine izrade. Ovo "bijelo zlato", kako ga zovu, sve više postaje predmet koji se ističe svojom umjetničkom vrijednošću i izgledom te se čipka često može vidjeti uokvirena na zidu poput neke slike. U gradu Zadru otvorena je i Galerija paške čipke s primjercima čipke starim i više od stotinu godina. ■

ENG *Pag lace is a type of lacework from Pag on the island of Pag, it requires a needle, thread and backing which is a round or square hard stuffed pillow. The first records of Pag lace date back to 15th century, and the way of making and patterns were passed down from generation to generation. At the World Exhibition in Paris in 1937 it received the gold plaque for high quality hand-craft, while the Empress Maria Theresa kept a lace maker from Pag at the court in Vienna. Even today you can see the women making this beautiful artifact sitting on the doors of their houses in the narrow streets of Pag. Right in the center of Pag (Petar Krešimir IV sq.) there is also the Gallery of Pag Lace. The lace can be purchased in one of the gift shops in the town of Pag and it's recommended to visit the Benedictine nuns of the Monastery of Santa Margherita, who were the main initiators of the lace craft in Pag and its style. In the monastery you can see the collection of over a hundred exhibits, collected and preserved for over 150 years. Lace-makers of Pag did their teg (work) without any drawings. Each woman used works from her mother and grandmothers as examples, each adding a personal touch, something unique and special. Each lace piece is a symbol of the anonymous, modest and self-sacrificing life of its maker. In 2009, Lacemaking in Croatia, represented by Pag lace was inscribed in the UNESCO's Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity.*

Izlažemo baštinu: povijest kao umjetnički izazov

Hrvatska zajednica u Brazilu posljednjih godina prolazi značajno oživljavanje, a što je rezultat poticajnih kulturnih aktivnosti iseljeničkih društava, kao i njezinih pojedinaca

Tekst: **André Pitol** Foto: **Tiago Gualberto**

Kako bismo opisali proces revitalizacije hrvatske zajednice u Brazilu, usredotočili smo se na prezentiranje baštine koju su stvorile ruke naših ljudi. Podsjetimo, u svesku časopisa *Matica* broj 7 (2019.) objavljeno je izvješće o raznim umjetničkim događajima koji su se tada događali u hrvatskoj zajednici u Brazilu. Među tim aktivnostima bilo je i otvorenje izložbe "Izlažemo baštinu: povijest kao umjetnički izazov", koju je osmislio istraživač i povjesničar umjetnosti André Pitol, i to na svečanome objedu u povodu 60. obljetnice osnutka današnjeg Društva prijatelja Dalmacije, utemeljenog SADA, u São Paulu. Izvorno je izložba trebala trajati do kolovoza 2019., no zbog velikog interesa produžena je do kolovoza 2020. te tako započinje novi projekt postavljanja izložbi cjelogodišnjeg trajanja u galerijskom prostoru doma. Ovdje donosimo

više informacija o njezinoj pripremi i glavnim sastavnicama.

KONCEPT IZLOŽBE

Koncept izložbe nastao je zbog potrebe ponovnog vrednovanja povijesti SADA-e, koju su 1959. osnovali hrvatski iseljenici u naselju Mooca u São Paulu. U ovome slikovnom pregledu prošlih događaja, oblikovanih na pojedinoj proslavi, namjera je bila da na taj vizualizirani način potomci hrvatskih korijena, kao i heterogena brazilska javnost koja danas posjećuje našu zajednicu, može pažljivo

pogledati vizualni repertoar koji okružuje ambijent koji ova institucija čuva između vlastitih zidova kao nešto što joj je dragocjeno.

Ideja je bila da se na jedinstvenome prostoru ujedini cijela vizualna zbirka koju institucija trenutačno posjeduje, odnosno da se sakupe sve postojeće slike sa zidova, kao i one arhivirane, u cilju misaone rekonstrukcije specifičnih trenutaka, raznih prigodnih baštinskih proslava i njihovih obljetnica te raznih drugih memorabilija ove zajednice hrvatskih iseljenika. Tako su prikazane uokvirene fotografije folklorne skupine, oslikani portreti svih pet bivših predsjednika doma, kao i zadnje predsjednice Franciske Gavranich Camargo, veliki plakati hrvatskih gradova i kulturno-povijesnih znamenitosti, slike antifašističkih spomenika, mural s medaljama sa sportskih natjecanja, slike i gravure vizualnih umjetnika kao što je Pedro Šeman i slično. Čak je i ploča koja je bila u prostorijama predsjedništva premještena među izložke. Skup odabranih slika i predmeta prikazan je u svečanoj dvorani *Rafael Žuvela Košće*, na gornjem katu SADA-e. Dva zida s visokim stropom bila su zauzeta odozdo prema gore, čineći postav izložbe u obliku slova L, što posjetitelja privlači da pogleda

Kustos izložbe Andre Pitol

izložbu. Ovaj kustoski prijedlog značio je da posjetitelj nije obavezan pogledati cjelokupnu izložbu odjednom te je morao prići svakom od zidova, odnosno stvoriti fragmentiran uvid kako u prostoru tako i u vremenu.

Ova koncepcija izložbe, osim vizualnih i umjetničkih referencija prethodnih izložbi i kulturnih praksi koje su korištene za razmišljanje o postavi izložbe, predstavljena je na predavanju o izložbi u sklopu programa "Memória paulistana" Dana gradske baštine São Paula 2019. Riječ je o godišnjoj aktivnosti koju provodi Gradski ured za kulturu grada São Paula s ciljem da lokalno stanovništvo istraži povijesne punktove grada te se prisjeti ranijih vremena u sklopu stvaranja jedinstvenoga identiteta u tome svekolikom bogatstvu različitosti te višekulturne metropole. Audio-vizulanu građu možete pogledati na ovoj poveznici: (<https://www.youtube.com/watch?v=Fib7hKsLzIM>).

Zaključno "Izlažemo baštinu: povijest kao umjetnički izazov" bit će zamijenjena izložbom hrvatskih vezova, rukotvorina, koju pripremaju članovi zajednice te polaznici hrvatskoga tečaja u São Paulu, a spojiti će baštinu donesenu iz domovine s novim rukotvorinama njima inspiriranima. Ovo je još jedan mali korak u procesu ovoga novog, možemo slobodno reći - preporoda hrvatske zajednice u Brazilu. ■

ENG Showcasing Heritage: History as an Artistic Challenge is a documentary exhibition conceived by art historian and researcher André Pitol on the occasion of the sixtieth anniversary of the Sociedade Amigos da Dalmácia (Society of the Friends of Dalmatia) in São Paulo. The exhibition will be open for a full year at the Croatian community premises in this Brazilian city.

Splićanka razvija suvremene čileansko-hrvatske književne veze

Razgovor s hispanisticom Martom Tomić, koja se usavršavala u prevođenju u višejezičnom okružju - podučavajući hrvatski jezik našijence u Južnoj Americi. Uspjeh postiže vrlo brzo u Santiagu de Chileu nakon prijevoda zbirke pripovijetki *Sloboda kretanja* slavnoga pisca Antonija Skármete.

Tekst i foto: Sara Večeralo

U Čileu, ovoj dalekoj zemlji na drugome kraju svijeta, postoji velik broj književnika hrvatskog podrijetla, vrlo aktivnih u očuvanju kulturne i duhovne baštine svojih predaka. Prema dosadašnjim istraživanjima, od početaka doseljavanja Hrvata u Čile krajem XIX. st. pa do naših dana, u Čileu je djelovalo i djeluje oko dvjestotinjak književnika hrvatskog podrijetla. Čile je i inače zemlja poznata po mnogobrojnim svjetskim poznatim književnicima i nobelovcima poput Pabla Nerude i Gabrijele Mistral. Hrvatski potomci obogatili su ovu već književnošću bogatu zemlju svojim doprinosima, a među svjetski poznatim imenima mogu se pronaći i ova - Roque Esteban Scarpa, Antonio Skármeta ili Ramón Díaz Eterovic, da navedemo samo neke. Ovi pisci iako pišu na španjolskome jeziku, u svojim djelima ipak čuvaju sjećanje na davne, ali nezaboravljene hrvatske pretke. Nekoćina prevoditelja u Hrvatskoj, poput Jerka Ljubetića, Željke Lovrenčić, Marije Roščić Paro ili Dore Jelačić Bužim-

Hispanistica Marta Tomić, doktorandica u Santiagu de Chileu

ski, neumorno prevode mnogobrojne čileansko-hrvatske pisce na hrvatski kako bi se očuvala bogata književna baština Hrvata na drugome kraju svijeta. Još jedna prevoditeljica koja se priključila ovoj misiji je Marta Tomić, koja je prevela zbirku pripovijetki *Sloboda kretanja* svjetski po-

znatoga književnika Antonija Skármeta. Mlada hispanistica iz Splita u Čileu je na doktoratu na Papinskom katoličkom sveučilištu u Santiagu, no njezina čileanska priča ima puno dužu povijest koju nam je ispričala u intervjuu koji donosimo u nastavku teksta.

Marta, u Čileu si već neko vrijeme. Možeš li nam reći nešto više o sebi i kada si prvi put došla u Južnu Ameriku?

- Moja veza s Južnom Amerikom, u prvom redu s Čileom, započela je na studiju španjolskoga jezika i književnosti na Filozofskome fakultetu u Zagrebu kada sam 2013. godine provela jedan – pokazao se ključnim – semestar na Čileanskome papinskom katoličkom sveučilištu u Santiagu. Tri godine kasnije, u sklopu projekta HOLA Hrvatske matice iseljenika, provela sam osam mjeseci u Argentini, podučavajući hrvatski jezik članove hrvatske zajednice u gradu Rosariju. Oba iskustva u Južnoj Americi – iako potpuno različita i smještena u različitim kontekstima dviju oprečnih južnoameričkih zemalja

Prevoditeljica Marta Tomić

Antonio Skármeta, *Sloboda kretanja*, MH, Dubrovnik, 2019; prijevod – Marta Tomić

– usmjerila su moje interese na proučavanje hispanске kulture i književnosti. To je bilo presudno da se odlučim za doktorski studij hispanoameričke književnosti na Čileanskome katoličkom sveučilištu na kojemu sam sad posvećena proučavanju prikaza odnosa motiva samoće i južnoameričkoga prostora i krajolika u romanima Juana Rulfa, Aleja Carpentiera, Gabriela Garcíje Márqueza i Roberta Bolaña.

Kakav je život u glavnome gradu Santiagu de Chileu?

- Život u Santiagu događa se u izvanrednom vremenu. Od listopada prošle godine svjedok sam, kako to mnogi Čileanci smatraju, povijesnoga trenutka u kojemu je cijela zemlja pogođena silovitim društvenim nemirima. Riječ je o borbi za postupnim rušenjem svih ostatka kolonijalnoga modela društva, što se onda odražava u borbi za uklanjanjem golemih društvenih nejednakosti, a samim time i otvorenim prezirom prema višoj imućnoj klasi; kao i u

pojavi snažnoga feminističkog pokreta koji treba tumačiti kao reakciju na višestoljetnu dominaciju jake muške ličnosti (*macho latinoamericano*) u svim segmentima javnoga i privatnoga života, a koji se u mnogim slučajevima manifestira arbitrarnim neprijateljstvom prema sadašnjemu muškarcu kao nositelju svih grijeha svojih prethodnika. Novi društveni i ekonomski model još se uvijek teško može nazrijeti i svi živimo u stanju iščekivanja i nesigurnosti, što je sada dodatno naglašeno pandemijom koronavirusa. Često imam dojam da su društveni nemiri u Čileu bili najava ove globalne krize i da se svijet iscrpio, umorio od sebe samog i da već neko vrijeme u svima nama tinja potreba za nečim novim. Nadajmo se boljim.

Prije par godina na tvoju inicijativu podignuta je bista hrvatskoga profesora Rajmunda Kuparea na Sveučilištu Pontificia. Tko je bio Rajmund Kupareo i zašto je važan za Sveučilište?

- Na svečanosti koja je 2017. godine organizirana na Papinskom katoličkom sveučilištu otvorena je spomen-bista akademskoga kipara Kuzme Kovačića hrvatskome dominikanskom svećeniku, književniku i pjesniku, filozofu, sveučilišnome profesoru i čileanskome akademiku Rajmundu Kupareu (Vrboska na Hvaru, 1914. – Zagreb, 1996.). Tijekom života i rada u Čileu (1950. – 1971.), Kupareo je ostavio neizbrisiv trag na unapređenju humanističkih studija u toj južnoameričkoj zemlji, osnovavši 1964. godine na Katoličkom sveučilištu Institut za estetiku, jedini takav institut na području Južne Amerike na kojemu studenti stječu temeljito obrazovanje iz estetike i teorije umjetnosti, glazbe, filma i fotografije. Kupareov skroman rad samo je jedan u nizu primjera predanog i uspješnog rada mnogobrojnih Hrvata u Čileu.

U Santiagu si na doktoratu na Sveučilištu Pontificia. Možeš li nam usporediti sustav obrazovanja u Čileu i kod nas?

- Čileanski obrazovni sustav bitno se razlikuje od hrvatskoga utoliko što se u Čileu osnovnoškolsko, srednjoškolsko i sveučilišno obrazovanje plaća, i to skupo. Sustav je isključiv i elitistički pa tako djetetu iz siromašne obitelji roditelji ne mogu platiti visoke školarine potrebne za upis u dobre škole, a bez dobrih škola teško je, gotovo nemoguće, studirati na dobrom sveučilištu. Sve nalikuje na začarani krug jer se, u konačnici, bez završenoga fakulteta na dobrom sveučilištu teško kasnije dobro pozicionirati na društvenoj ljestvici i osigurati pristojan život. Moja je sreća da studiram na najuglednijem fakultetu u državi i u Južnoj Americi tako da radim s najboljim kolegama-studentima i profesorima. U kontaktu s njima primijetila sam još jednu razliku. U Hrvatskoj se obrazovanje temelji na što većem usvajanju znanja, činjenica i podataka, od naših se učenika i studenata ne zahtijeva razvijanje kritičkog mišljenja niti ih se potiče i osvještava da su upravo oni ti koji bi svojim znanjem i vještinama trebali biti aktivni, živi oblikovatelji društva i kulture.

ISELJENICI ŽELJNI KULTURNIH PROGRAMA

Također se baviš i prevođenjem. Tvoj prijevod zbirke pripovijedaka Sloboda kretanja čileansko-hrvatskoga pisca Antonija Skármete bio je predstavljen na književnome kružoku prije par mjeseci u Santiagu. Možeš li nam reći nešto više o samome događaju?

- U rujnu prošle godine održano je predstavljanje mog prijevoda na hrvatski jezik posljednjega književnog ostvarenja istaknutoga i nagrađivanoga čileanskog pisca hrvatskog podrijetla Antonija Skármete (1940.), zbirke kratkih priča *Sloboda kretanja* (*Libertad de movimiento*), objavljen je prošle godine u Ogranku Matice hrvatske u Dubrovniku. U razgovoru sa Skármetom bilo je riječi o poticaju i nastanku ovih pripovijedaka, o važnosti hrvatskih korijena za Skármetino književno stvaralaštvo, o osjećajima koji ga danas vežu uz Hrvatsku, ponajprije uz Brač, otok s kojeg su mu se baka i djed početkom XX. stoljeća zaputili u Čile. Ova književna večer, na kojoj su se okupili mnogobrojni pripadnici hrvatske zajednice u Santiagu, posvjedočila je da su naši iseljenici željni i suptilnijih umjetničkih programa kojima se nastoje obilježiti ličnosti presudne za hrvatski identitet u cjelini.

Jesi li prevodila još neka djela čileansko-hrvatskih pisaca?

- Za sada postoji projekt prijevoda na hrvatski knjige Rajmunda Kuparea *Estetička aksiologija* (*Axiología estética*, 1954.), znanstvenog djela koje je Kupareo napisao dok je bio profesor estetike i aksiologije na Katoličkom sveučilištu. Knjiga pristupa ondašnjoj aktualnoj problematici filozofije vrijednosti s podlogom u tomističkoj tradiciji, proučavajući pojam vrijednosti u estetici, kao i njezin složen odnos s drugim vrijednostima. Također, prevodim eseje meksičkoga nobelovca Octavija Paza (1914. – 1998.) o prevođenju, modernosti i problematičnome odnosu mode i obrtništva. Nadam se da će biti objavljeni u nekom od hrvatskih časopisa.

Antonio Skármeta

Tko ti je najdraži čileanski pisac? Koga najradije prevodiš?

- Moj izbor je Roberto Bolaño, autor koji je u svojim romanima i pripovijestima na vjeran, originalan i dramatično duhovit način uspio prodrijeti u sve ponore latinoameričkog kozmosa. Urađujući u njegov književni svemir čitatelj može doživjeti svu napetost, tragičnost, apsurd ovog kontinenta koji se, poput svakog provincijskog prostora, neprestano bori sa svojim vlastitim duhovima iz prošlosti.

Kakvi su tvoji planovi za budućnost? Ostaješ u Čileu ili se ipak jednom misliš vratiti u Hrvatsku?

- Voljela bih neko vrijeme provesti u Španjolskoj, zemlji odakle je, za svakog hispanista, "sve krenulo". Svakako bih voljela pridonijeti razvoju hispanistike u Hrvatskoj. Materijala za rad ima jako puno. Osjećam se pozvanom i dužnom djelovati na otkrivanju ove velike, beskrajno uzbudljive i, osim nekih općih mjesta, nama još uvijek nepoznate kulture i književnosti. ■

ENG An interview with Hispanic languages specialist Marta Tomić. Marta honed her talents as a translator in a multilingual environment, teaching our language to people of Croatian ancestry in South America. She has seen rapid success with her translation of renowned writer Antonio Skármeta's collection of short stories *Libertad de movimiento* ("Freedom of Movement"). A native of Split, she is currently studying for her doctorate at the Pontifical Catholic University in Santiago de Chile and shared her thoughts on the Croatian-Chilean literary relationship.

Projektant prvoga trgovačkog broda na nuklearni pogon

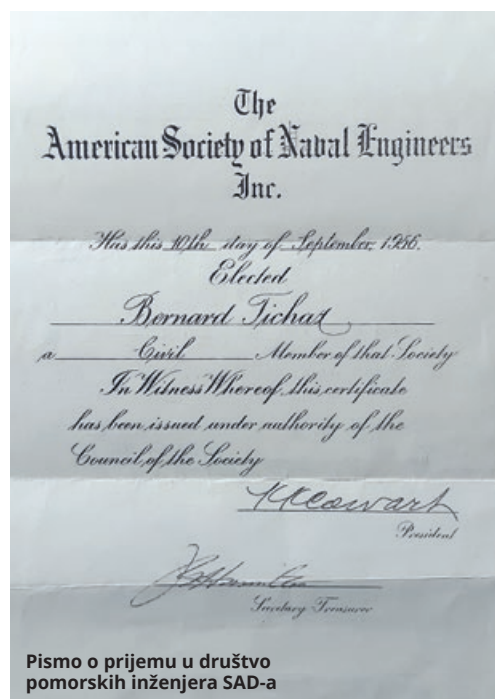
Perjanica američke pomorske flote i s ponosom isticani primjer korištenja nuklearne energije u mirnodopske svrhe, najvećim dijelom je rezultat vizionarstva glavnog inženjera projekta, Erazma Tićca. Ideja rođena možda još u igri s valićima na žalu ispred kuće, dječaćića rođenog 20. svibnja 1904., oplovila je tako sva mora i dotaknula mnoge obale.

Erazmo Tićac 1914. u Žurkovu sa 10 godina

iako neškološana, govorila je talijanski i njemački jezik, a bila je i vrlo načitana jer je obitelj posjedovala za to vrijeme jednu od najbogatijih privatnih knjižnica u Kostreni.

Erazmo se kao odličan učenik upisuje prvo u gimnaziju na Sušaku, a zatim i u Pomorsku školu u Bakru koju pohađa za vrijeme talijanske okupacije nakon Prvoga svjetskog rata. U Pomorskoj školi maturirao je s odličnim uspjehom 1923. godine. S morem u naslijeđu predaka i morem sa svim njegovim čudima koje mu je dodirivalo prag rodne kuće, more mu je bilo sudbinski predodređeno. Vrlo rano pokazuje veliku talentiranost i interes za gradnju brodova izrađujući male drvene barčice i brodice kojima se s prijateljima igrao u moru. Većinu svojega slobodnog vremena provodio je u obližnjem škeru gdje su se gradili mali brodovi i

Pismo o prijemu u društvo pomorskih inženjera SAD-a

Priredio: Dean Miculinić Foto: Dean Miculinić, arhiva obitelji Tićac i Internet

Uvala Žurkovo, danas tek dio Kostrene u Hrvatskom primorju, a nekada samostalno mjesto uz samu obalu mora, mjesto je rođenja možda i najznačajnijega Hrvata u svjetskoj pomorskoj povijesti.

Erazmo potječe iz poznatih kostrenskih pomorskih obitelji, Tićac i Krtica. Osim oca Julija, pradjedovi, djedovi, barbe s očeve i mnogi preci s majčine strane bili su kapetani. U ranoj dobi dječak ostaje bez oca pa njega i sestru odgaja i školuje majka Marija. Snažna i odvažna,

1927. Scroon Lake NY s prijateljima

1924. po dolasku u SAD

Prigodna marka povodom prve plovidbe

popravljaše ribarske brodove. Upravitelj škvera Stijepo Bonvardo i njegovi ljudi prepoznali su u mladiću žar prema brodskim konstrukcijama pa su s mladim čovjekom nesebično djelili svoje znanje. Mladi Erazmo najčešće je boravio u crtaonici i trasirnici sam radeći projekte i crteže za koje je upravitelj Bonvardo često znao reći da su Erazmovi crteži vizija budućnosti.

ILEGALNI USELJENIK U SAD

Završivši smjer nautike u Pomorskoj školi u Bakru 1923., ukrcao se kao kadet na parobrod Zvir, koji je plovio prema Sjevernoj Americi. Već na svome drugom putovanju odlučio je napustiti brod

i iskrcati se kao ilegalni imigrant u New Yorku, zaigravši tako na kartu sudbine poput naših mnogobrojnih sunarodnjaka. Uz mnogo teškoća i malo novca koje mu je dao kapetan Zvira, krenuo je u ostvarenje svojih snova. Smještaj, ali i veliku pomoć i potporu, našao je u domu obitelji Randić, podrijetlom iz Lovrana. Osim sigurnosti i topline novoga doma, u kući Randić pronašao je i ljubav svog života. S Milicom Randić, kćeri domaćina, kasnije se i oženio. Uz pomoć svoje nove obitelji uspio se zaposliti kao obični radnik u brodogradilištu u mjestu Hobokenu u New Jerseyu. Sa stečenom diplomom iz brodogradnje puno je lakše bilo doći do posla pa se zapošljava u brodogradilištu Tood Shipyards. Uskoro prelazi u veće brodogradilište, United Shipyard, a pove-

220		ST. ALBANS, VT. Oct. 9, 1933	
MANIFEST		Part of	
Family name		E. Bernadin	
T. S. No.		Accompanied by	
C.A.T. No.		Place and date of issue	
Place of birth (name, country, etc.)		Age	
Language of description		Sex	
Name and address of nearest relative or friend in country whence alien came		Date of arrival in U.S.	
From		To	
Destination, and name and complete address of relative or friend to join there		Where	
Money shown		Ever arrived and departed, or intended from countries	
Held his status		Foreign in money and last remaining	
Request and date of landing, and name of aliening		Form	
Signed by		Previously received at	
U. S. DEPARTMENT OF LABOR, Immigration Service, Form 845.		10-1010	

Ulazak u USA nakon izгона u Kanadu

ćavaju mu se i odgovornosti jer postaje i menadžer.

Iako već oženjen američkom državljanom, i uz najpovoljnije preporuke svojih poslodavaca, država mu nikako ne odobrava zahtjeve za američkim državljanstvom. Odlučuje se prijaviti vlasti

Njegov talent i predznanja stečena u Žurkovu te velika upornost koja ga je krasila, u Americi su brzo prepoznati. Ubrzo je počeo studirati brodogradnju te u vrlo kratkom vremenu diplomirao kao brodograđevni inženjer i pomorski arhitekt.

Brod Savannah

Kada je u Žurkovu izgrađen motorni brod *Kondor*, ponos tadašnjih žurkovskih brodograditelja, Erazmo je pomno proučavao njegove nacрте te je kao šesnaestogodišnji dječak prema njemu izgradio model, s jedinom razlikom što je model umjesto motora pokretao mali parni stroj koji je također sam izgradio – od kotla, prijenosnika do propelera i ložišta. Umjesto ugljena, paru je u kotlu stvarala mala *špiritjera*. Plovio je taj brodić još dugo godina nakon Erazmova odlaska iz Žurkova, a kad je mama Mičica 1948. godine otišla u posjet u Ameriku sa sobom je ponijela i toga malog *Kondora*.

THE NEW YORK TIMES, FRIDAY, AUGUST 23, 1968

BERNARD TICHAZ, 64, A NAVAL DESIGNER

Special to The New York Times

MILLBURN, N. J., Aug. 22—Bernard Tichaz of 58 Elm Street, who was project engineer in charge of the design of the nuclear ship Savannah, died today in Orange Memorial Hospital after a long illness. He was 64 years old.

Mr. Tichaz was a director and treasurer of George G. Sharp Inc., naval architects and marine engineers in New York City, which he joined in 1935. Previously he had been with Todd Shipyards in Brooklyn and United Shipyards on Staten Island. In World War II he was in charge of procurement for construction of Victory ships and many other vessels designed by Sharp.

Mr. Tichaz, who was born in Yugoslavia, was educated in naval architecture and marine engineering at Bakar Nautical Academy there. He came to this country in 1924.

He is survived by his widow, Millie; a daughter, Mrs. Joan Kelehan; a son, Robert Tichaz, and five grandchildren.

Osmrtnica
u NY
Timesu

Osim snažnog interesa za projektiranje i gradnju brodova, Erazmo Tićac je lijepo pjevao te svirao gitaru i mandolinu. Njegov veliki hobi bila je i fotografija pa je svojim vještim rukama sam izradio fotografski aparat na ploče koje je sam i razvijao u svome kućnom laboratoriju.

ma kao ilegalni useljenik te biva protjeran u Kanadu gdje ga čekaju svi potrebni dokumenti za ponovni, ovaj put legalni ulazak u SAD. Nakon kratkog vremena, u postupku nacionalizacije odabire amerikaniziranu verziju svoga imena i postaje Ben Tichaz. Riječi iz njegova djetinjstva "ono što ne mogu ovdje, učinit ću u Americi" postale su stvarnost.

Dobivanjem državljanstva zaposlio se u jednoj od najpoznatijih američkih

projektantskih kompanija "The Sharp Brothers Inc." iz New Yorka gdje radi na mnogobrojnim projektima različitih tipova brodova: putničkih, putničko-retnih, tankera i ostalih tipova plovila.

Za vrijeme Drugoga svjetskog rata, kao rezervni kapetan Obalne straže bavio se projektiranjem desantnih brodova različitih tipova, za iskrcavanje ljudstva, opreme ili tenkova. Ipak, najpoznatiji projekt mu je bio specijalni de-

santni brod-dok, kojim je nestala potreba rizičnog prekrcaja ljudstva i sredstava na otvorenom moru. Ideju je dalje razradio i projektirao pomoćne nosače aviona s kojih su oni mogli uzletjeti, ali se zbog kratke piste na brod nisu mogli i spustiti.

Uspjeh karijere i najveći izazov stigao je kada je 25. travnja 1955. predsjednik SAD-a Dwight Eisenhower odlučio pokrenuti nacionalno strateški važan projekt izrade prvog broda na nuklearni pogon, a ugovor o izradi dodijeljen je Benovoj kompaniji. Odlukom vlasnika kompanije, Ben Tichaz imenovan je glavnim projektantom "N/S Savannah". Ljubiteljima pomorstva, ljudima od mora i znanosti, ime "N/S Savannah" jako je dobro poznato i iza njega se krije prvi trgovački brod pogonjen nuklearnom fuzijom. Jedan je od četiriju trgovačkih brodova na nuklearni pogon izgrađen u svijetu.

NAJLJPŠI TRGOVAČKI BROD

Izgrađen u brodogradilištu "The New Yorker Ship Building Corporation" u Camden, New Jersey, brod je porinut u more 21. srpnja 1959. godine. Prvo putovanje

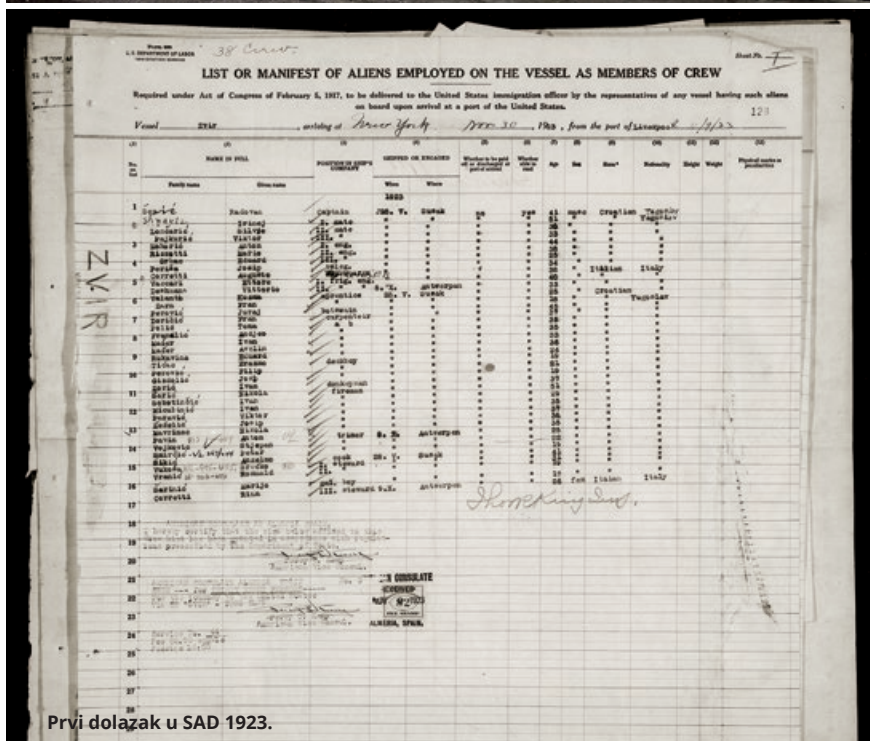

Projektantski tim NS Savannah

Spomen ploča na rodnoj kući

Prvi dolazak u SAD 1923.

ostvario je 31. siječnja 1962., a predan je u komercijalnu upotrebu i redovitu linijsku službu 1963. Njegova putovanja i dolasci u luke praćeni su s velikom medijskom pažnjom i američka vlada uvelike ga je koristila u propagandne svrhe kao pokazatelja tehnološke premoći u odnosu na Sovjetski Savez. Za vrijeme svoje komercijalne upotrebe brod je posjetio sedamdeset i četiri svjetske luke, među njima više puta i Rijeku kada se prvim dolaskom, 19. studenoga 1966., simbolički dijete svoga stvaratelja vratilo kući. Prilikom dolaska u Rijeku, ljudi koji su imali prigodu posjetiti brod mogli su na ulazu u brodski salon pročitati zlatnim slovima ispisane riječi: "Ben

Tichaz - projektant broda". Iako je Ben bio član komisije američke vlade koja je prije dolaska broda obilazila luke u koje će pristati objašnjavajući njegove karakteristike i potpunu sigurnost konstrukcije od radijacije atomskog postrojenja koje ga je pogonilo, dolazak u Rijeku FBI nije dopustio zbog sigurnosnih razloga, tj. čuvanja najvećih tajnih projekata na kojima je radio.

Sam brod bio je dugačak 181 m, deplasmana 22.000 t, imao je posadu od 149 ljudi, a mogao je ukrcati i 60 putnika. Pokretala su ga dva nuklearna reaktora i parne turbine, a jednim punjenjem goriva mogao je ploviti gotovo tri i pol godine. Za mnoge znalce bio je najljepši ikada dizajnirani trgovački brod.

Po naravi eksperimentalni brod, na kraju njegove eksploatacije i svih ispitivanja utvrđeno je da je preskup za trgovačke operacije, ali da je njegova izgradnja ispunila sva očekivanja. Pokazao se vrlo pouzdan bez ikakvih opasnosti od moguće radijacije. Danas je kao brod-spomenik usidren u Baltimoru.

Unatoč ostvarenju svih svojih snova u Americi, san o povratku na rodni žal ostao je za Erazma Tića neostvaren. Dugogodišnja teška bolest spriječila ga je da nakon dugo očekivanog ukidanja viza za dolazak u tadašnju Jugoslaviju ponovno vidi svoje Žurkovo. Umro je 22. kolovoza 1968. u mjestu Millburnu, N. J., gdje je i živio. Pokopan je u jednoj maloj uvali na Atlantskome oceanu u mjestu Toms River, blizu mora pokraj kojeg se rodio i koje je svojim projektima ispisao.

Općina Kostrena postavila mu je na rodnoj kući u naselju Žurkovo 1999. godine spomen-ploču kojom mu je iskazano priznanje za razvoj pomorstva. ■

ENG Bernard Tichaz was born Erazmo Tićac on 20 May 1904 in Žurkovo, a small waterfront settlement on our northern seaboard. Among the leading Croatians in maritime history, he was one of the designers of the first nuclear-powered merchant ship in the United States of America. Launched in 1959 it was one of four such ships built in the world. An experimental vessel, the NS Savannah was, after exploitation and operational testing, deemed overly costly for merchant operations, but it did meet all design expectations. It proved to be very reliable without any radiation danger. Today it is a museum ship anchored in Baltimore. Tichaz died on 22 August 1968 in Millburn, New Jersey. He was laid to rest at Toms River, a settlement on the Atlantic seaboard.

Hrvatski institut za povijest - ključni čimbenik hrvatske historiografije

Hrvatski institut za povijest u zagrebačkome Gornjem gradu je stožerna ustanova za istraživanje nacionalne povijest. Nekoć *Institut za historiju radničkog pokreta*, to je *locus* s kojeg je dr. Franjo Tuđman krenuo na svoju "mission impossible" stvaranja neovisne Hrvatske.

Dr. sc. Gordan Ravančić, ravnatelj Hrvatskoga instituta za povijest (HIP)

Tekst: Vladimir P. Goss Foto: Arhiva HIP

U Zagrebu, u Opatičkoj 10, gdje je smješten Hrvatski institut za povijest - povijest nije samo predmet istraživanja, ona se tamo i stvarala. Nedavni potres teško je oštetio povijesnu palaču Vojkffy-Paravić u kojoj je Institut smješten, a koja nakon Bolléove pregradnje 1890. po-

sjeđuje znamenitu *Zlatnu dvoranu*, paradigmatični prostor hrvatskoga narodnog preporoda. O Institutu u sklopu nedavnih potresa i pandemije koronavirusa, oštećenja i popravaka te o njegovoj ulozi u sadašnjem trenutku i budućnosti hrvatske humanistike i društvenih znanosti razgovaramo s povjesničarom dr. sc. Gordanom Ravančićem, ravnateljem Hrvatskoga instituta za povijest (HIP).

Što je Hrvatski institut za povijest? Kako se kod Vas odrazio nedavni razorni potres?

Hrvatski institut za povijest najveći je javni istraživački institut u polju humanističkih znanosti u Republici Hrvatskoj (RH). Institut je pravni sljednik nekadašnjeg Instituta za historiju radničkog pokreta (RH) koji je osnovan 1961., a čiji je prvi ravnatelj bio dr. Franjo Tuđman. Institut je 1990., u skladu s demokrat-

skim gibanjima i istraživačkim fokusom većine zaposlenih istraživača, promijenio ime u Institut za suvremenu povijest. Godine 1996. zalaganjem tadašnjeg ravnatelja dr. Mirka Valentića proširuje se istraživački fokus na cjelokupnu hrvatsku povijest, a Institut mijenja ime u HIP. Institut ima pet istraživačkih jedinica: Odjel za srednjovjekovnu povijest, Odjel za novovjekovnu povijest, Odjel za povijest 19. stoljeća, Odjel za suvremenu povijest, dok je Odjel za hrvatsku latinističku historiografiju tematski orijentiran na proučavanje starije historiografije i povijesne građe. Institut ima i podružnicu u Slavonskome Brodu za proučavanje povijesti Slavonije, Srijema i Baranje. Ukupno gledano, HIP zapošljava 79 djelatnika od čega 59 istraživača i 20 djelatnika u stručnim službama.

U potresu koji je 22. III. 2020. pogodio grad Zagreb i zgrada Instituta u Opatičkoj 10 teško je stradala. Srećom, zgrada je bila temeljito obnovljena i statički sanirana prije 20 godina tako da šteta od ovog potresa nije statički narušila stabilnost *Palače bogoštovlja i nastave*. Međutim, svi zidni oslici (freske) u reprezentativnim prostorima (*Zlatna i Pompejanska dvorana*) višestruko su napukli i potrebna im je cjelovita hitna obnova. Usto, radni prostori djelatnika Instituta znatno su oštećeni. Riječ je o prostoru od oko 2.000 m² i cijena obnove mogla bi biti i veća od dva milijuna eura.

Upoznali ste nas s ustanovom i lokacijom. A sada bismo zamolili kratku "osobnu iskaznicu" djelatnika i programa.

Tijekom posljednjih 20-ak godina Institut se profilirao kao ključni čimbenik hrvatske historiografije jer ne samo po broju zaposlenika, nego prije svega svojim istraživačkim rezultatima *pokriva* gotovo dvije trećine ukupne profesionalne hrvatske historiografije. I u doba tzv. *Z-projekata* Institut je provodio razmjerno najveći broj historiografskih projekata, a i danas kada od 2013. kompetitivne istraživačke (i uspostavne) projekte prijavljujemo putem Hrvatske zaklade za znanost (HZZ), naš Institut drži uvjerljivo najveći udio uspješno prijavljenih

Hrvatski institut za povijest ima snažnu izdavačku djelatnost. Godišnje znanstvenici Instituta objave između 10 i 15 monografskih izdanja. Uz monografije Institut redovito objavljuje i četiri znanstvena časopisa od kojih je najstariji *Časopis za suvremenu povijest* koji izlazi tri puta godišnje.

projekata u polju povijesti. Danas se Institut pokušava jasnije profilirati u međunarodnim historiografskim krugovima kao središnje mjesto za proučavanje povijesti srednje i jugoistočne Europe. Poznata je činjenica da se prošlost hrvatskoga naroda i države tijekom posljednjih gotovo tisuću godina razvijala i odvijala u sklopu različitih političkih entiteta u kojima Hrvatska i Hrvati nisu bili niti političko niti gospodarsko niti kulturno središte.

STRATEŠKI PLANOWI HIP-A

Stoga su ovi prostori baštiniili utjecaje iz različitih središta i sve to je oblikovalo ono što danas nazivamo Hrvatima i Republikom Hrvatskom. Toga moramo biti svjesni i nikako ne smijemo u svojim istraživanjima zanemariti te činjenice koje su rezultirale današnjim (i povijesnim) stanjem da se hrvatski politički, kulturni i etnički prostor u potpunosti geografski ne poklapaju. Te postavke treba dubinski razumijevati i u tom smislu sagledavati hrvatsku prošlost (i sadašnjost), naravno bez ikakvih pretenzija za bilo kakvim političkim prekranjima koja bi pravdali povijesnom spoznajom ili povijesnim razvojem.

Stoga smo i našim strateškim planovima (2013. - 2018. i 2019. - 2023.) jasno zacrtali programske istraživačke komplekse te tematska područja kojima se želimo baviti. Pet je glavnih programsko-istraživačkih kompleksa (I. povijesni izvori, historiografija i digitalna humanistika; II. povijest društva i povijest institucija; III. urbana povijest, ekonomska povijest, povijest okoliša, povijesna de-

Zgrada Hrvatskog instituta za povijest u Opatičkoj ulici na Gornjem gradu

mografija u dugome povijesnom trajanju; IV. kulturna, intelektualna i memorijalna povijest kao dinamični oblikovni činitelji hrvatskoga povijesnog identiteta; V. vojna i ratna povijest) u sklopu kojih smo – s obzirom na kadrovski istraživački potencijal Instituta – oblikovali 11 tematskih programa kojima se provode projekti.

BOGATO IZDAVAŠTVO

Godišnje djelatnici Instituta objave između 10 i 15 monografskih izdanja, a nekima od njih je i Institut izdavač. HIP ima snažnu izdavačku djelatnost, a uz monografska izdanja redovito objavljujemo i četiri znanstvena časopisa od kojih je najstariji Časopis za suvremenu povijest koji izlazi tri puta godišnje. *Povijesni prilozi* izlaze dva puta godišnje i pokrivaju teme starije i predmoderne povijesti. Tu je i časopis *Scrinia Slavonica* koji objavljuje naša Podružnica i tu se objavljuju teme iz slavonske povijesti, a časopis *Review of Croatian History*

objavljuje radove isključivo na stranim jezicima – najčešće engleskom. Svi ovi časopisi, kao i ostala naša izdanja, poštuju najviše znanstvene standarde i stoga su u stručnim krugovima posebno cijenjena.

Nesumnjiva je uloga Instituta u hrvatskoj humanistici i povijesnim znanostima. Možemo li izlučiti posebni doprinos, istraživačku filozofiju...

Kako će biti nadalje u okolnostima nakon potresa i epidemije koronavirusa, tek treba vidjeti. No, budućnost ne izgleda baš svijetla, poglavito jer sustavno omalovažavanje važnosti humanističke struke i pokušaji da se to zorno prikaže vrednovanjima primjerenim isključivo STEM području i tržišnim principima gospodarske vrijednosti znanstvenoga rada, rezultirala su da već dvije godine programsko financiranje znanstvenih instituta koje provodi resorno Ministarstvo znanosti i obrazo-

vanja nije dostatno za nesmetan nastavak dosadašnjega rada i funkcioniranja humanističkih znanosti.

U HIP-u, iako znam da u javnome prostoru postoji i forsira se ponešto drukčija slika, inzistira se na znanstvenoj izvrsnosti. Stranačka, politička ili bilo kakva druga podobnost nije i ne smije biti relevantna. U skladu s time, Institut zapošljava djelatnike različitih političkih i svjetonazorskih uvjerenja, no svi nam je cilj uz kritičko promišljanje prošlosti, bez nametanja dnevno-političkih interesa i "tabua", istraživati i promišljati prošlost ovih prostora. Nadam se da u tome uglavnom i uspijevamo.

Kako biste onda odredili položaj Instituta u hrvatskoj humanistici i povijesnim znanostima danas?

Žalosna je činjenica da je položaj humanističkih znanosti koje su ključne za stvaranje, razvoj i opstanak bilo koje društvene zajednice – pa onda i države – trenutno u našoj domovini (ali i u svi-

jetu) tako strašno nisko pao. Znanstvenici iz humanističkog područja – osim ako se politički ne aktiviraju i/ili javno ne zastupaju ove ili one svjetonazorske, političke ili ideološke opcije – potpuno su “nevidljivi”. Struka i znanstveni pristup humanistike bez prozelitskog i instrumentaliziranog “bombastičkog” pristupa kao da ne postoje. To je i ovih dana – nakon zagrebačkog potresa – toliko očito da se čovjek mora zapitati je li to java ili san. Naime, svi smo svjesni da je potres značajno oštetio staru urbanu jezgru grada i da ju je nužno sanirati i obnoviti jer ako ništa drugo to je ono što nam turisti dolaze gledati u našem gradu – našu povijesnu arhitekturu, povijesne spomenike i urbanistička rješenja koja Zagreb čine, da se tako izrazim, ljupkim hibridom između Beča i Pešte, dovoljno velikim da bude metropola, a opet dovoljno malenim da ne postane nehumano nesaglediv i s jednim posebnim i uvijek prepoznat-

Bit će dostatan samo jedan primjer koji – prigodno – u ovim danima kada obilježavamo kraj II. svjetskog rata u Europi iz godine u godinu “razveseljava” svekoliki puk i raspiruje strasti oko toga (kako bi TBF lijepo u jednom stihu rekao) “čiji je djed bio ustaša, a čiji partizan”. Naime, kada se prije nekoliko godina ponovno uzburkala priča oko saborskog pokroviteljstva nad obilježavanjem komemorativnog okuplja-

i čiji su djelatnici objavili više desetaka znanstvenih radova o Bleiburgu i žrtvama vezanim uz to historiografsko pitanje. No, političke elite smatraju da je gospodin Roman Leljak taj koji bi ih trebao savjetovati glede Bleiburga. Samo zato jer je medijski prisutan i “glasan”.

Humanističke znanosti jezgra su i počelo svakoga kritičkog promišljanja. U tome povijesna znanost ima posebno mjesto jer nam povijest, tj. razumijevanje povijesnih procesa, može pomoći u suočavanju sa suvremenim (društvenim, političkim i gospodarskim) izazovima.

No, ako samo razumski – bez ostraciziranja – razmislimo o žučnim raspravama svakog travnja i svibnja u godini kada se novinski stupci pune licitiranjem broja žrtava kako onih stradalih u logorima tako i onih stradalih u “marševima smrti”, vrlo brzo možemo doći do jednostavne spoznaje da nam za zauzimanje ovog ili onog stajališta nije potrebna povijesna istina, nije nam po-

Humanističke znanosti jezgra su i počelo svakog kritičkog promišljanja. Unutar toga povijesna znanost ima posebno mjesto jer nam povijest tj. razumijevanje povijesnih procesa može pomoći u suočavanju sa suvremenim kako društvenim, tako i političkim te gospodarskim izazovima.

ljivim “purgerskim štihom”. Tko o svim tim posebnostima povijesnog i urbanog razvoja grada zna više od povjesničara umjetnosti – nitko. Ali prilikom osmišljavanja kako će se ući u obnovu nikome od mjerodavnih nije ni palo na pamet da se tom problemu pristupi upravo uz savjetovanje stručnjaka iz područja povijesti umjetnosti. Zato i ne čudi da su se svi marni i savjesni stručnjaci iz humanističkog područja izravno pobunili kada je donesen prvi prijedlog načina obnove koji je posve zanemario važnost očuvanja kulturne i povijesne baštine Zagreba. Naime, ako ne znamo od kuda smo došli, kako ćemo znati tko smo i kamo (možemo, želimo, smijemo?!) ići dalje?

JEZGRA KRITIČKOG PROMIŠLJANJA

A čuvari te povijesne i kulturne baštine upravo su stručnjaci iz humanističkog područja, istraživači prošle stvarnosti, duhovne i materijalne baštine koju su nam na čuvanje ostavili naši preci.

nja na Bleiburškom polju, dio političke i saborske elite koji bi trebao o tim stvarima prepustiti meritoran sud bilo povjesničarima, ako je riječ o utvrđivanju povijesnih činjenica, bilo kazneno-represivnom aparatu ako je riječ o aktivnostima i djelima kojima se krše zakoni ove države, odlučio je za “meritorno” i “nepriistrano” mišljenje upitati gospodina Romana Leljaka, za kojeg zapravo ne znam što mu je struka i na temelju čega ga bilo tko smatra pozvanim da o bilo kojem pitanju raspravlja i donosi sudove o hrvatskoj ili bilo kojoj drugoj prošlosti. Činjenica tog poziva na razgovor utoliko više zapanjuje jer od saborskih prostora, u koje je na razgovor pozvan gospodin Leljak, Hrvatski institut za povijest je udaljen niti 300 metara zračne linije. A na tome Hrvatskom institutu za povijest upravo je još 1990. gospodin Darko Bekić pokrenuo (tada) nova istraživanja o Bleiburgu, nakon čega je taj isti Hrvatski institut za povijest objavio više monografskih izdanja

trebna historiografija niti egzaktno utvrđeni brojevi žrtava niti secirajući opisi načina na koji su žrtve umirale. Svi koji svakog travnja i svibnja u godini licitiraju tim brojevima zapravo su strvinari koji se hrane na patnji žrtava od prije 75 i više godina stradalim tijekom II. svjetskog rata i u poraću. I sve dok političke elite, a onda i društvo u cjelini, ne prihvati moralno stajalište da nije bitan broj ubijenih, nego da je neprihvatljivo da bilo tko bude ubijen samo zbog svoje rasne, vjerske, etničke, spolne, klasne ili kakve druge pripadnosti, pogotovo bez ikakvog nepriistranoga pravnog procesa, neće biti sreće za sve nas. ■

ENG *The Croatian Institute of History, headquartered in Zagreb, is the core institution for the study of our national history. We spoke with the institution's director, historian Gordan Ravančić, on the topics of the recent Zagreb earthquake and related damage and repair efforts, the coronavirus scare, and his role in the current moment and the future of Croatian humanities and social sciences. The interview was led by University of Rijeka emeritus professor and now former USA resident Vladimir P. Goss.*

Uz *online* aplikaciju ljetovanje u Lijepoj Našoj ugodnije

Kako bi se mobilnost hrvatskih građana iz iseljništva te turista odvijala što normalnije tijekom ljeta RH je otvorila posebnu web stranicu na kojoj se može ispuniti e-upitnik

Tekst: Vesna Kukavica Foto: Hina

Kako bi turizam u pandemiji koronavirusa mogao izgledati u Hrvatskoj važno je pitanje budući da je riječ o jednoj od najprofitabilnijih grana gospodarstva. Usto, velik broj hrvatskih građana živi i radi izvan domovine pa logično žele godišnji odmor provesti u svome zavičaju ili na Jadranu. Pandemija koronavirusa, istina, ozbiljna je prijetnja javnom zdravlju. Ograničenje kretanja uz pridržavanje epidemioloških mjera nužno je kako bi se spasili životi. Te mjere, međutim, ozbiljno usporavaju svjetska gospodarstva, pa tako i naše. Donedavno nitko nije mogao ni zamisliti da će biti paralizirani razni dijelovi gospodarstva, poremećeni nabavni lanci, otkazane tisuće zrakoplovnih letova i turističkih tura i da će svjetsko gospodarstvo ući u recesiju dublju od one velike iz 1930-ih. Već početkom proljeća bilo je jasno kako bi broj međunarodnih turističkih dolazaka mo-

gao ove godine zbog širenja koronavirusa diljem planeta pasti oko tri posto u odnosu na rekordnu ljetnu sezonu, što bi bio prvi pad od financijske krize 2009., objavila je Svjetska turistička organizacija (UNWTO). Slijedom spomenutih planetarnih zdravstvenih prilika RH prati situaciju na graničnim prijelazima, a ulazak turista u zemlju nadzire epidemiološka struka i Hrvatski zavod za javno zdravstvo (HZJZ), potvrdio nam je ministar unutarnjih poslova i voditelj Nacionalnoga stožera civile zaštite Davor Božinović. "Važno je shvatiti da će ulazak u RH, pogotovo kad govorimo o turizmu, ali i našim građanima koji na odmor dolaze svojim kućama, pratiti naša epidemiološka struka i HZJZ. Zbog zaštite zdravlja hrvatskih građana i gostiju važno je da postoji baza na temelju koje se može reagirati ako za tim nastupi potreba", rekao je Božinović.

Govoreći o stanju na graničnim prijelazima, Božinović je istaknuo da od 21. svibnja postoji *online upitnik* koji dodatno objašnjava uvjete za ulazak u RH,

Nautičari iz inozemstva obožavaju Hrvatsku, a prihodi luka nautičkog turizma iznose 918,5 milijuna kuna.

a odgovori se odsad mogu dobiti elektroničkim putem. Hvali se da granična policija korištenjem te aplikacije rješava 90 posto upita. *Upitnik* aplikacija dostupna je na ovoj poveznici: <https://mup.gov.hr/vijesti/on-line-obrazac-za-informacije-o-mogućnostima-ulaska-u-republiku-hrvatsku/286267>.

PROLAZ BEZ ZASTOJA

Ministar Božinović precizirao je da je riječ o dobrovoljnoj aplikaciji koja omogućuje turistima da unaprijed ispune uvjete i uđu u RH. "Tako ćemo napraviti procjenu na graničnim prijelazima da oni koji su se putem aplikacije prijavili HZJZ-u mogu prolaziti bez ikakvog zastoja. Jednom kad dobijete odgovor u aplikaciji i kad prijavite gdje ćete boraviti u RH, to vrijedi sve dok je na snazi ova epidemiološka mjera", dodao je. Ovih lipanjskih dana granice RH otvorene su za državljane Slovenije, Mađarske, Austrije, Češke, Slovačke, Estonije, Litve, Latvije, Njemačke i Poljske, a krug zemalja će se širiti ovisno o zdravstvenim prilikama.

Podsjećamo, HZJZ objavio je preporuke za hrvatske i strane državljane koji ulaze u RH. Prilikom ulaska granična policija došljacima uručuje letak s uputama HZJZ-a. Preporučuje se ipak

da ograniče kontakte s drugim osobama te da izvan svoje kuće obavljaju samo najnužnije i neodgodive poslove tijekom 14 dana od dana ulaska u RH. Ako strani državljanin ima namjeru prijeći državnu granicu, mora zadovoljiti jedan od sljedećih uvjeta - da posjeduje dokumentaciju kojom dokazuje vlasništvo nekretnine u RH ili plovila, da dolazi na sprovod, da posjeduje dokumentaciju kojom dokazuje interes gospodarskog subjekta za njihov dolazak ili poziv na poslovni sastanak.

Svi ostali strani državljani koji imaju neki poslovni razlog, a nemaju odgovarajuću dokumentaciju, svoju namjeru ulaska trebaju najaviti na e-mail adresu: uzg.covid@mup.hr te će im se u najkraćem roku odgovoriti na taj zahtjev.

Ako osobe nakon ulaska u RH razviju simptome bolesti, trebaju ostati u svom smještaju i javiti se telefonom

domaćinu, tj. organizatoru njihova dolaska koji obavještava epidemiologa ili nadležnog liječnika primarne zdravstvene zaštite, a izvan njihova radnog vremena poziva hitnu medicinsku službu ili telefonom kontaktira najbližu COVID ambulantu.

Kako bi se mobilnost hrvatskih građana iz inozemstva i iseljeničstva te turista odvijala što normalnije tijekom ljetnih mjeseci, Ministarstvo unutarnjih poslova i Ministarstvo turizma su s ciljem povećanja efikasnosti prelaska granice Republike Hrvatske te kako bi naši gosti bili upoznati s epidemiološkim mjerama koje su na snazi u Hrvatskoj, otvorili web stranicu: <https://entercroatia.mup.hr/>.

Kliknite – Idem doma! Uživajte s bližnjima u ljepotama svoga zavičaja, kao i ostalim kulturnim znamenitostima Lijepe Naše. ■

Online FAQ and Question Form for Travellers Visiting Croatia

As of 21 May 2020, all foreign nationals who wish to enter Croatia, and Croatian nationals in the diaspora communities that do not have a (temporary or permanent) registered residence in Croatia, can access a one-stop site to find answers to all questions related to entry into Croatia. These relate to the restrictions in place targeted at reducing the spread of COVID-19 and aim to provide quick and relevant information. All frequently asked questions and answers on the regime for entry into Croatia have been posted on the official Internet site of the Croatian interior ministry, found under "UZG COVID" on the main menu of the home page (click on: <https://mup.gov.hr/vijesti/on-line-obrazac-za-informacije-o-mogućnostima-ulaska-u-republiku-hrvatsku/286267>).

If visitors have questions regarding the conditions for entry into Croatia other than those addressed in the FAQ there is an online form that can be filled out with your question and relevant data to seek concrete answers re-

garding the entry regime. The page and the question form are currently available in Croatian, English and German, with plans to translate the form into other languages. The form/app is available at: <https://entercroatia.mup.hr/>. The data requested from persons submitting questions using the form are: your citizenship, do you have the regulated status of an alien in Croatia (approved residence), your planned date of arrival at a border crossing, the name of the border crossing at which you plan to enter (drop down menu), and your reason for entry (purpose of your visit).

You may still contact the interior ministry following a different procedure via the uzg.covid@mup.hr e-mail address. Questions to this address will generate an automated response directing you to the UZG COVID page, where you can select your language of choice among those offered (currently Croatian, English, German) to find an answer or use the online form.

Brzo, lako i zanimljivo ovladajte temeljima hrvatskoga jezika
učite kada želite i gdje želite

*A fast, easy and interesting way to learn the basics of Croatian.
Learn when and where you want.*

Sveučilište u
Zagrebu

@ srce

HIT-1

**Prvi sveučilišni on-line tečaj hrvatskoga
kao drugoga i stranoga jezika**

*The first on-line course of Croatian
as second and foreign language*

Jesenski semestar / Autumn semester

7. rujna – 29. studenoga 2020.

(prijave do 28. kolovoza 2020.)

September 7 – November 29, 2020

(application deadline is August 28, 2020)

Proljetni semestar / Spring semester

8. ožujka – 30. svibnja 2021.

(prijave do 26. veljače 2021.)

March 8 – May 30, 2021

(application deadline is February 26, 2021)

- 7 nastavnih cjelina u sustavu MoD (utemeljen na Moodlu)
- 150 nastavnih aktivnosti
- 24 sata online nastave u živo
- iskusni lektori, stručnjaci za hrvatski kao ini jezik
- interaktivan, komunikacijski i individualiziran pristup učenju jezika
- mogućnost stipendije
- 7 learning units in the Moodle-based e-learning system
- 150 learning activities
- 24 hours of real-time communication online
- experienced language instructors, specialists in Croatian as L2
- an interactive, communicative and individual approach to language learning
- the possibility of a scholarship

Pogledajte videopriloge o tečaju na mrežnoj stranici

Look at videos about the course at web page

www.matis.hr

Obavijesti i upisi

additional information and enrollment:

ecroatian@gmail.com

Piše: dr. fra Šimun Šito Ćorić, Švicarska
(sito.coric@gmx.net)

U znanosti o ljudskoj duši mržnja se opisuje kao trajni i intenzivni negativni emocionalni odnos izražen u bijesu i neprijateljstvu prema nekoj osobi, skupini osoba ili predmetu i općenito se smatra najjačim oblikom prijezira prema nekome ili nečemu. Psihoanalitički gledano, mržnja je stanje ega koji želi uništiti izvor svoga nezadovoljstva i osjećaja neprijateljstva. Izražen je dvostruko: u snažnoj težnji da se objektu mržnje nanese šteta ili bol, ali i u osjećaju zadovoljstva mrzitelja kad objekt mržnje snađe ta šteta i bol. Ona se temelji na strukturi ličnosti osobe koja mrzi i ona je u tom slučaju osobina osobe. Ona uključuje u sebi prijezir prema ljudskom biću, želi mu naštetiti ili ga povrijediti. S obzirom na to da je mržnja dugotrajni osjećaj, mnogi psiholozi smatraju da je to više trajno stajalište nego emocionalno stanje osobe.

Kad osoba mrzi, ona uvuče onoga koga mrzi u svoj emocionalni krug u kojemu se miješaju strah, srdžba, gađenje, nezadovoljstvo i slični osjećaji pa tako počinje živjeti s mržnjom koja postane dio nje same, njezine nutrine. Ona je s vremenom može dovesti do depresije i očaja te do nanošenja velikog zla onome koga mrzi. Zla mržnje mogu biti otvorena i proračunata, ali i potisnuta i ne-

Zamke mržnje

svjesna. U kakvom god obliku se javila, mržnja je otrov i za onoga tko mrzi i za onoga na komu se iskaljuje.

Kao i sve drugo, mržnja ima svoje uzroke s kojima se, želimo li se osloboditi mržnje, moramo detaljno pozabaviti. Dobro je također znati da čovjek može početi mrziti nekoga jer ne može podnijeti da na bilo kojem polju taj bude ispred njega, u nečemu bolji od njega. Čovjek mrzi one kojih se boji, koji ga počinju u bitnome ugrožavati ili za koje on zaključi da ga u bitnome ugrožavaju. Međutim, naše prosudbe nisu uvijek pouzdane i vrlo često su pod utjecajem naših predrasuda i prevelikih očekivanja pa se dogodi da počnemo smatrati neprijateljima i one koji nam nemaju namjeru nanijeti nikakvo zlo.

Od mržnje nisu ugroženi samo pojedinci, nego je često ugroženo društvo u cjelini. Ratovi su zasigurno uvijek bili i ostali najkrvavija vremena najgore i najduže masovne mržnje. Po njima se i danas vidi da se čovječanstvo ipak još nije značajno odmaknulo od onoga davnog Jošua "svetog rata" totalnog pogroma i istrjebljenja, neskriveno opisanog u Bibliji. Na žalost, mržnja i u miru nađe mjesta za sebe pa i među narodima koji sebe smatraju vjernicima ovoga ili onoga religijskog sustava. Primjerice, iako smo u većini deklarirani kršćanski narod, biblijske poruke da treba ljubiti svoje bližnje i ne činiti drugome što ne želiš da tebi čine ne prelaze lako ni u društvene događaje, a posebice ne

u politiku i među političare, kako u domaćim tako ni u svjetskim ustanovama. Zato toliko ljudi na raznim razinama društva u kojemu živimo izgara od bijesa, od jala, od ljubomore, od zavisti i gole mržnje. Iza mnogobrojnih čina u politici i u društvu prepoznamo mržnju, najviše prema onome drugome i drukčijem.

Naš svijet nije samo umoran od mržnje, nego je očito da još uvijek tone u njoj. Dodatni problem je što je mržnja

đusobna ljubav. Na istoku su hindusi odavno ponavljali da se mržnja ne uki- da mržnjom, a budisti su propovijedali da samo blagost briše mržnju. Isus je u sveopćem nasilnom svijetu počeo kao nitko drugi svjedočiti ljubav i prija- teljstvo, također prema neprijateljima, kao lijek protiv svake mržnje i jedini način ponašanja koji će donijeti dobro svima. Koliko god ratova i mržnje ima na svim stranama, koliko god se čovječ- anstvo presporo kreće prema pleme-

Proučavajući u novije vrijeme odnos osjećaja mržnje sa živčanim sustavom, istraživači su zaključili da postoji poseban obrazac u moždanoj aktivnosti kad se osjeća mržnja. Statistike pokazuju da mržnja najčešće nastaje kad ljudi drugoga označe kao zlog, kad misle da on ciljano i bez razumnog razloga ili povoda počne ugrožavati ili uništavati nešto što je za njih velika vrijednost.

vezana i uz neke druge ljudske slabosti i duhovne bolesti ličnosti, primjerice uza zavist pa ima onih koji dokazuju da ljudi najviše mrze ono čemu najviše zavide. Isto tako, koliko god ljudi također mrze one koji pobuđuju u njima snažniji osjećaj manje vrijednosti, mržnja pred napretkom ljudskosti i zdrave civilizacijske uljudbe nema budućnosti.

U raznim kulturama i religijama uvijek je primjećivana razorna snaga mržnje, ali u praksi se sporo razvijala me-

nitosti, sve veći broj ljudi ipak sve više uviđa da vrijeme Kajina prolazi, da nikome ne donosi koristi pa da je najbolje za sve - okrenuti se općeljudskim vrijednostima o kojima Isus tako jasno i uvjerljivo govori, a koje se iz iskustva pokazuju kao sasvim istinite i učinkovite. Jer lažac je tko kaže da poštuje i ljubi Boga, a mrzi svoga bližnjega! Stoga treba svaki pojedinac u konkretnim prilikama početi za svoje i opće dobro i u ovome napredovati. ■

KONCERT ISPRED HNK U POVODU DANA DRŽAVNOSTI

Obilježavanje Dana državnosti završilo je u subotu na večer svečanim koncertom ispred Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu na kojem su, uz orkestar i zbor Opere, nastupili i solisti te dramski umjetnici i članovi Baleta. HNK je tako u Zagrebu organizirao prvu veliku svečanost nakon pauze u radu kazališta zbog koronavirusa, režiju potpisuje Ivica Buljan, a program je vodila glumica Jadranka Đokić.

KOMEMORACIJA PROF. PAVLU ZRNIĆU NA RIJECI KUPI

Sisak, 24. svibnja 2020. - Uz pozdrav veslima i bacanjem crvenih ruža u rijeku Kupu, članovi sisačke Udruge lađara održali su komemorativnu svečanost u povodu nedavne tragične smrti istaknutoga sisačkoga sportskog djelatnika, pedagoga i kineziologa Pavla Zrnića. Na životni put Pavla Zrnića tom je prigodom podsjetio čelnik Udruge sisačkih lađara Saša Zeljug. Kako je rekao, Zrnić je imao dvije velike sportske ljubavi - hrvanje i veslanje, i u objema je postigao vrhunske rezultate.

INKUBATORI ZA PALČIĆE STIGLI U ZAGREBAČKU PETROVU BOLNICU

Cijela Hrvatska, a i mnogobrojni strani državljani, kao i Hrvati izvan granica Lijepe Naše ujedinili su se zahvaljujući akciji Kluba roditelja nedonoščadi *Palčići* i udruge *Dinamo - to smo mi*. Tjednima su prikupljali sredstva za kupnju inkubatora, respiratora i nove opreme za Odjel neonatologije u Petrovoj, a danas su konačno i uručeni djelatnicima te bolnice. Da bi se *Palčići* vratili u Petrovu, bilo je potrebno prikupiti preko četiri milijuna kuna, a na kraju je na računu iznos bio i veći. Ostatak novca utrošen je na inkubator za KB Merkur, a akcija se nastavlja kako bi se opremili i centri neonatologije diljem Hrvatske.

LAPONIJA IZVEDENA U HNK SPLIT

Komična drama *Laponija* prva je kazališna predstava izvedena u Hrvatskoj nakon popuštanja epidemioloških mjera u Hrvatskoj. Na taj način Hrvatska postaje i jedna od prvih europskih zemalja u kojima se, nakon popuštanja preventivnih mjera protiv pandemije virusa COVID-19, počelo s odigravanjem kazališnih predstava pred publikom u skladu s preporučenim mjerama.

RIJEKA: IZLOŽBA NAKON POPUŠTANJA MJERA PROTIV KORONAVIRUSA

Nakon privremene obustave svih planiranih javnih događaja, udruga *Drugo more* u Galeriji Filodrammatica otvorila je novu izložbu: "Prošlost je otkazana, budućnost je nepovratna." Riječ je o filmskom projektu u nastajanju nagrađivanoga bečkog umjetnika Olivera Resslera. Izložba nije imala svečano otvorenje, a na izložbi je uz sva obvezna dezinfekcijska sredstva moglo biti prisutno najviše dvanaest posjetitelja u isto vrijeme.

U BRODOSPLITU PORINUT PUTNIČKI BROD ZA POLARNE EKSPEDICIJE

U Brodograđevnoj industriji Split porinuta je Novogradnja 487, putnički brod za polarne ekspedicije koji će nositi ime "Ultramarine". Riječ je o tehnološki naprednom brodu za polarne ekspedicije koji je ugovoren s američkom tvrtkom *Quark Expeditions* u sastavu Travelopia grupacije. U dogovoru s naručiteljem broda konop s bocom šampanjca presjekla je i simbolično "porinula" brod u more Andrea Mutak, djevojčica štićenica Udruge 'Anđeli'.

Maradona: "Trinche, bio si bolji od mene"

"El Trinche" bio je nadimak Tomasa Felipea Carlovicha, podrijetlom Hrvata, po mnogima jednoga od najboljih argentinskih nogometaša svih vremena, ako ne i najboljega

Tomas Felipe Carlovich

Tekst: **Željko Rupi**

Di Stefano, Maradona, Messi, Kempes, Pasarella, Batistuta, Valdano, Zanetti... da ste nekom prigodom još prije mjesec, dva, u krugu boljih poznavatelja nogometa ovom nizu argentinskih velikana pridodali i ime Tomas Felipe Carlovich i pritom ustvrdili da je bio bolji od svih njih, vjerojatno biste doživjeli trenutačno urušavanje svoga ugleda nogometa noga znalca.

A ipak! Kada je Maradona 1993. godine došao u klub Newell's Old Boys u gradu Rosario, jedan novinar konstatirao je na dočeku da u grad dolazi najbolji nogometaš. Maradona mu je odgovorio da je najbolji nogometaš već

igrao u Rosariju, a on se zove Carlovich. "Mali zeleni" ovu je izjavu ponovio prije četiri mjeseca, također u Rosariju, kada je u jednom hotelu Carlovichu rekao: "Trinche, bio si bolji od mene."

"El Trinche" bio je nadimak Tomasa Felipea Carlovicha, jednoga od sedmero braće u obitelji hrvatskih doseljenika u argentinski Rosario prije 2. svjetskoga rata, po mnogima jednoga od najboljih argentinskih nogometaša svih vremena, ako ne i najboljega. Ako vas Maradona baš i nije uvjerio u ovo, pitajte "na mreži" Josea Pekermana, Cesara Luisa Menottija, Marcela Bielsu ili Jorgea Valdana, Manuela Brindisija...

PO NJEMU ĆE SE NAZVATI ULICA

74-godišnji Tomás Felipe Carlovich (Karlović) preminuo je 8. svibnja ove godine u bolnici u rodnome Rosariju od posljedica udarca u glavu nakon što ga je prethodne noći na ulici, u blizini njegove rodne, skromne kuće, napao mladić čija je namjera bila ukrasti mu bicikl. Čitava Argentina toga je vikenda oplaki-

Maradona i Carlovich

vala omiljenoga velikog nogometaša, simbol nogometa u Rosariju, gdje je rođen i Messi. Poznata američka medijska kuća ESPN objavila je: "Ubili su idola, fantastičnog igrača. Mitskog nogometaša jednoga grada. Ubili su nogometnu baštinu Argentine koja je danas zavijena u tugu."

Stotine navijača Central Córdoba iz Rosarija oglušili su se na karantenu zbog koronavirusa te se okupili sutradan na stadionu kako bi se oprostili od nogometaša hrvatskih korijena. Na travnjak je unesen lijes prekriven zastavom Central Córdoba i s nogometnom loptom.

"El Trinche" je bio "u drugom điru", koji je definirao ovim riječima: "Nikada nisam volio biti daleko od svog kvarta, od roditeljske kuće i kafića u koji sam zalazio. Nisam volio biti daleko od svojih prijatelja."

Jedan od brojnih navijačkih grafita u Rosariju

tom na vrhu dok su navijači, ne poštujući mjeru fizičke udaljenosti, skandirali "pravda, pravda" i "Trinche, Trinche". Prema najavama iz gradske uprave Rosarija jedna ulica pokraj toga stadiona bit će preimenovana u "Trinche Carlovich".

U SVOM "ĐIRU"

Nogometni put Tomas Felipea Carlovicha započeo je u klubu Rosario Central, u prvoj ligi, no onda je nastupao u lokalnim nižim ligama, a najslavnije trenutke doživio je u dresu Central Córdoba u kojoj je i završio karijeru 1986. godine. Pozivan je i u reprezentaciju, a salijetali su ga i najveći svjetski klubovi, no "El Trinche" je bio "u drugom điru", koji je definirao ovim riječima: "Što znači dosegnuti uspjeh? Ja nisam imao drugu ambiciju osim igranja nogometa. Nikada nisam volio biti daleko od svog kvarta, od roditeljske kuće i kafića u koji sam zalazio. Nisam volio biti daleko od svojih prijatelja."

Spomenimo na kraju događaj koji je dotad slabo poznatog Carlovicha definitivno proslavio u čitavoj Argentini i odveo ga u legendu. Dogodilo se to 1974. godine kada je argentinska reprezentacija, u sklopu priprema za svjetsko prvenstvo u Njemačkoj, gostovala u Rosariju i odigrala utakmicu protiv reprezentacije toga grada u koju je uvršten i "El Trinche". Rosario je na poluvremenu vodio 3 : 0, a Carlovich je toliko briljirao da je izbornik argentinske reprezentacije molio domaćine da ga u drugom dijelu izostave iz momčadi. Legenda kaže i to da je nakon ove utakmice dobio ponudu da se odmah pridruži reprezentaciji u nastavku priprema, ali nije otišao jer se već prije dogovorio za odlazak u ribolov sa svojim prijateljima. ■

ENG *Tomás Felipe Carlovich (Karlović), known to his fans as El Trinche, was one of seven brothers in a family of pre-WWII Croatian immigrants in the Argentinean town of Rosario (also home to the young Lionel Messi). Many consider him to have been perhaps the greatest ever Argentinean football player. Karlović passed away in a hospital at the age of 74 on 8 May of this year, the victim of a young but ultimately unsuccessful bicycle thief that struck him in the head outside his modest home the previous night attempting to abscond his bicycle. Argentineans mourned the late soccer great this weekend.*

50 godina od zlata u Ljubljani

Na ručku s predsjednikom bili su Skansi, Tvrdić, Šolman i Plećaš. Iz slavne petorke nedostajao je samo pokojni Krešo Ćosić

Damir Šolman, Nikola Plećaš, predsjednik Milanović, Petar Skansi i Rato Tvrdić

Tekst: **Željko Rupić** Foto: **HINA**

U ljubljanskoj dvorani "Tivoli", prije pedeset godina, 23. svibnja 1970. godine odigrana je slavna utakmica između reprezentacija Jugoslavije i Sjedinjenih Američkih Država na svjetskoj košarkaškoj prvenstvu. Nakon trijumfa nad Italijom, Brazilom, Čehoslovačkom i Urugvajem reprezentacija bivše države svladala je sa 70 : 63 i SAD te time osvojila svoje prvo zlato na svjetskim smotrama. Veliko slavlje tada nije umanjio niti nevažan poraz protiv Sovjetskog Saveza u posljednjem kolu. Tada se na finalnom turniru, u Ljubljani, igralo u sustavu sedam reprezentacija "svaka sa svakom".

U spomenutoj ključnoj utakmici najefikasniji je bio Petar Skansi s 14 poena, Nikola Plećaš je "zabio" 12, Krešo Ćosić 11, a Damir Šolman i Rato Tvrdić po 4. Oni su bili članovi prve, starne, slavne petorke reprezentacije, a

u ekipi je od hrvatskih košarkaša bio još i Vinko Jelovac. Krešo Ćosić tada je uvršten u prvu petorku prvenstva, a s prosječno 17,3 poena po utakmici bio je najefikasniji igrač reprezentacije i osmi strijelac prvenstva.

Ovim povodom predsjednik Republike Hrvatske Zoran Milanović ugovorio je proslavljene hrvatske košarkaše koji su tada udarili temelje iznimnoj popularnosti i trofejnosti košarkaškog sporta u nas.

Na prigodnom ručku s predsjednikom Milanovićem bili su Skansi, Tvrdić, Šolman i Plećaš, a od velike košarkaške petorke nedostajao je jedino pokojni Krešimir Ćosić koji nas je prerano napustio prije 25 godina. ■

ENG *Zagreb celebrated Statehood Day, the thirtieth since our nation regained its independence. The day marks the convening of the first democratically elected Croatian Parliament on 30 May 1990. The day-long culture programme on St Mark's square in Zagreb's old town core closed with a gala concert featuring all three of the ensembles of the Croatian National Theatre for an audience of top national officials and many other citizens.*

HRVATSKA ODBOJKAŠICA MAJA POLJAK IZABRANA U EKIPU DESETLJEĆA CEV-A

Hrvatska odbojkašica Maja Poljak uvrštena je u ekipu desetljeća Europske odbojkaške federacije (CEV). Poznati odbojkaški treneri Giovanni Guidetti, Gert Vande Broek i Svetlana Ilić birali su idealnu ekipu posljednjih deset godina te u najboljih šest izabrali i bivšu srednju blokericu hrvatske reprezentacije. Splićanka Maja Poljak u karijeri je nosila dres HAOK Mladosti, Vincenze, Bergama, Turk Telekom Ankare, Vakifbank Istanbul, Eczacıbasi Vitre, a karijeru je završila u Dinamu iz Moskve. Osvajala je Ligu prvaka četiri puta, jedno svjetsko klupsko prvenstvo, tri puta je bila prvakinja Italije, jednom Turske te Rusije, uz još mnoge individualne nagrade i medalje. S hrvatskom reprezentacijom osvojila je srebrnu medalju na Europskom prvenstvu 1999. u Italiji te broncu na Mediteranskim igrama u Pescari 2009. godine. Uz Poljak, na popis najboljih uvrštene su i Srпкиnje Tijana Bošković, Milena Rasić i Maja Ognjenović, Talijanka Francesca Piccinini i Turkinja Gozde Kirdar.

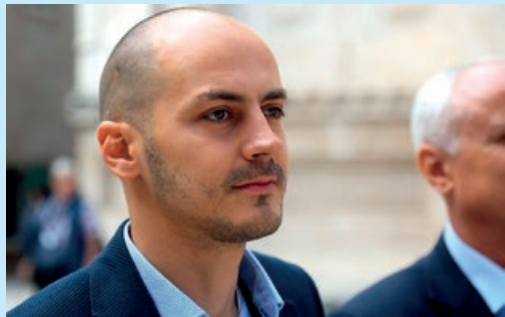
FIBA: OLIMPIJSKE KVALIFIKACIJE KOŠARKAŠA OD 29. LIPNJA DO 4. SRPNJA 2021.

Kvalifikacijski turniri košarkaša za sudjelovanje na Olimpijskim igrama u Tokiju koje su odgođene za ljetu 2021., kojima su domaćini Split, Beograd, Kaunas i kanadska Victoria, bit će odigrani od 29. lipnja do 4. srpnja sljedeće godine, odlučeno je nakon konzultacija između Svjetske košarkaške federacije (FIBA) i Međunarodnog olimpijskog odbora (MOO). Podsjetimo, Hrvatska je dobila domaćinstvo turnira na kojem će uz hrvatske košarkaše, u Splitu, u istoj skupini prvoga kruga igrati Brazil i Tunis, a u drugoj skupini su Rusija, Njemačka i Meksiko. Dvije najbolje reprezentacije plasirat će se u polufinale, a samo će pobjednička reprezentacija svakog od četiriju turnira izboriti mjesto među 12 reprezentacija koje će zaigrati na Olimpijskim igrama u Tokiju.

DAVOR KOMAR JE PRVI HRVATSKI PARABOČAR KOJI JE IZBORIO NASTUP NA POI

Odlukom Izvršnog odbora Hrvatskoga paraolimpijskog odbora (HPO) o prihvatanju odluke međunarodne krovne organizacije za parabočanje BISFED, u utorak je za evidentnog putnika na 16. paraolimpijske igre u Tokiju imenovan Davor Komar. Naime, Komar je svojim nastupima u protekle dvije godine ostvario plasman na rejting listi koji mu omogućava nastup u pojedinačnoj konkurenciji na 16. paraolimpijskim igrama u Tokiju. Osim Komara, u dosadašnjem kvalifikacijskom procesu za POI u Tokiju nastupe su potvrdili Ivan Katanušić, Matija Sloup, Mikela Ristoski i Miljenko Vučić u paraatletici, Dino Sinovčić i Kristijan Vincetić u paraplivanju te Ivan Mikuć u parataekwondou.

MARIJO MOŽNIK NOVI PREDSJEDNIK HRVATSKOGA GIMNASTIČKOG SAVEZA

Hrvatski gimnastičar Marijo Možnik izabran je jednoglasnom odlukom za predsjednika Hrvatskoga gimnastičkog saveza. Na Izornoj skupštini HGS-a bilo je prisutno 49 od 65 članova Skupštine i oni su jednoglasno izabrali bivšeg prvaka (2015.) i viceprvaka (2012.) Europe te brončanog sa Svjetskog prvenstva 2014. godine na preči za predsjednika za mandatno razdoblje od 2020. do 2024. godine. Možnik je bio jedini kandidat za nasljednika Stevea Tkalčeca koji je HGS-om uspješno rukovodio čak devet godina.

BOJAN BOGDANOVIĆ ZAVRŠIO SEZONU ZBOG OPERACIJE ZGLOBA ZAPEŠĆA

Najbolji hrvatski košarkaš Bojan Bogdanović podvrgnut je operativnom zahvatu na zglobu desnog zapešća, što za njega znači završetak ove sezone, a za njegov klub Utah Jazz težak udarac bude li prekinuta sezona nastavljena. U trenutku prekida sezone zbog širenja pandemije izazvane koronavirusom, Utah Jazz bio je na četvrtome mjestu u Zapadnoj konferenciji. Vodstvo NBA lige radi na planu kojim bi se odigralo barem doigravanje za prvaka. U toj borbi će Utah Bogdanovićevim izostankom izgubiti vrlo važnu kariku u momčadi, jednog od najboljih strijelaca s 20 koševa u prosjeku i igrača koji je nekoliko puta ove sezone svojim koševima u završnicama donosio pobjede Jazzu. Najboljega hrvatskog košarkaša sljedeće godine čeka i pokušaj da se s reprezentacijom kvalificira za odgođeni olimpijski turnir u Tokiju, a domaćin kvalifikacijskog natjecanja od 29. lipnja do 4. srpnja 2021. bit će Split.

KRENUO NOGOMET: LOKOMOTIVA I RIJEKA FINALISTI KUPA

Branitelji naslova pobjednika Hrvatskoga nogometnog kupa, igrači Rijeke, plasirali su se u finale ovosezonskog izdanja tog natjecanja zahvaljujući 3-2 domaćoj pobjedi protiv Osijeka u polufinalu do kojeg su stigli nakon velikog preokreta. Osijek je manje od pola sata prije kraja utakmice vodio s 2-0 golovima Bočkaja, no Rijeka je s igračem više na travnjaku zbog crvenog kartona Kleinheisleru uspjela ostvariti preokret pogocima Murića, Čolaka i Yatekea. Rijeka će tako sedmi put zaigrati u finalu Kupa, do sada je pet puta podizala pobjednički pehar, a suparnik u finalu koje će se igrati 1. kolovoza u Šibeniku bit će joj Lokomotiva koja je u drugom polufinalu u Koprivnici s 3-1 svladala Slaven Belupo. Strijelci za Lokomotivu bili su Čokaj, Tolić i Uzuni, a za Slaven Goda.

BRAZIL NAJVEĆI IZVOZNIK NOGOMETAŠA, HRVATSKA NA DEVETOME MJESTU

Brazil je najveći izvoznik nogometaša dok se Hrvatska nalazi na devetome mjestu, objavio je Međunarodni centar za sportske studije (CIES) sa sjedištem u švicarskome Neuchatel. U svome 55. mjesečnom izvještaju CIES Football Observatory analizirao je doprinos nogometaša po zemljama. Analizirali su podrijetlo 55.865 nogometaša koji su igrali tijekom kalendarske 2019. godine u 132 prve ili druge lige iz 93 zemlje koje pokrivaju sve kontinente. Najveći izvoznik nogometaša je Brazil. Prošle godine u inozemstvu je igralo čak 1.535 brazilskih nogometaša. Na drugome mjestu je Francuska, koja izvan domovine ima 948 nogometaša. Treće mjesto na ljestvici 'izvoznika' drži Argentina s 913 nogometaša. Slijede Engleska (554), Španjolska (525), Srbija (514), Njemačka (473) i Kolumbija (457). Hrvatska se nalazi na devetome mjestu s 430 nogometaša koji su prošle godine igrali izvan domovine, a u TOP 10 ušao je i Urugvaj (358).

